

De Aristocraten van de Middenstand

Beenhouwers en slagers in Gent (1850-1990)

Maria De Waele

Wetenschappelijk medewerker MIAT, Gent
Docent Hogeschool Gent

Inleiding

De vleeshouwersgilde in het Ancien Régime

Een trotse en zelfbewuste gilde
Het einde van het Ancien Régime

Een individualistische beroepsgroep.

De Gentse beenhouwers tussen 1850 en 1914

Een modern slachthuis voor Gent

Het slachthuisreglement
De letter en de geest van het slachthuisreglement
De beenhouwers uit de buitenwijken versus de beenhouwers uit de binnenstad
De jacht op de oneerlijke concurrentie
Naar een strengere controle en regelgeving

De oprichting van de Vereenigde Vleeschhouwers

De beenhouwers in het offensief

De betwisting rond de slacht- en keurrechten
De strijd om de wet-Thienpont
Het buitenlands vee
Beenhouwers versus beenhouwers- en slagersgasten
De beenhouwers en de Gentse middenstandsverenigingen
De zondagsrust

Vlees in de winkel en op tafel

Beenhouwerijen en vleeswinkels in de stad

De opening van het nieuw Vleeshuis
Schellekens, lap en kortelink

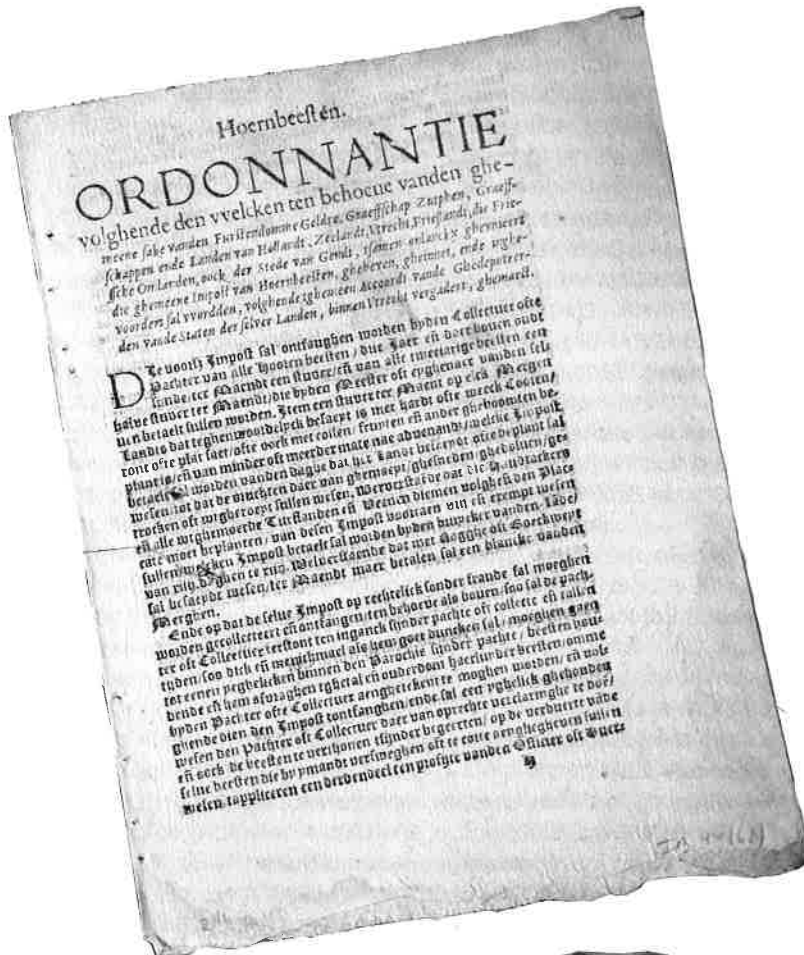
Beenhouwers in oorlogs- en crisisjaren (1914-1940)

De Eerste Wereldoorlog
Na de oorlog
Door eendracht naar zege' – De Gentse beenhouwers leggen hun geschillen bij
Naar een grotere solidariteit met andere zelfstandigen tijdens de crisisjaren

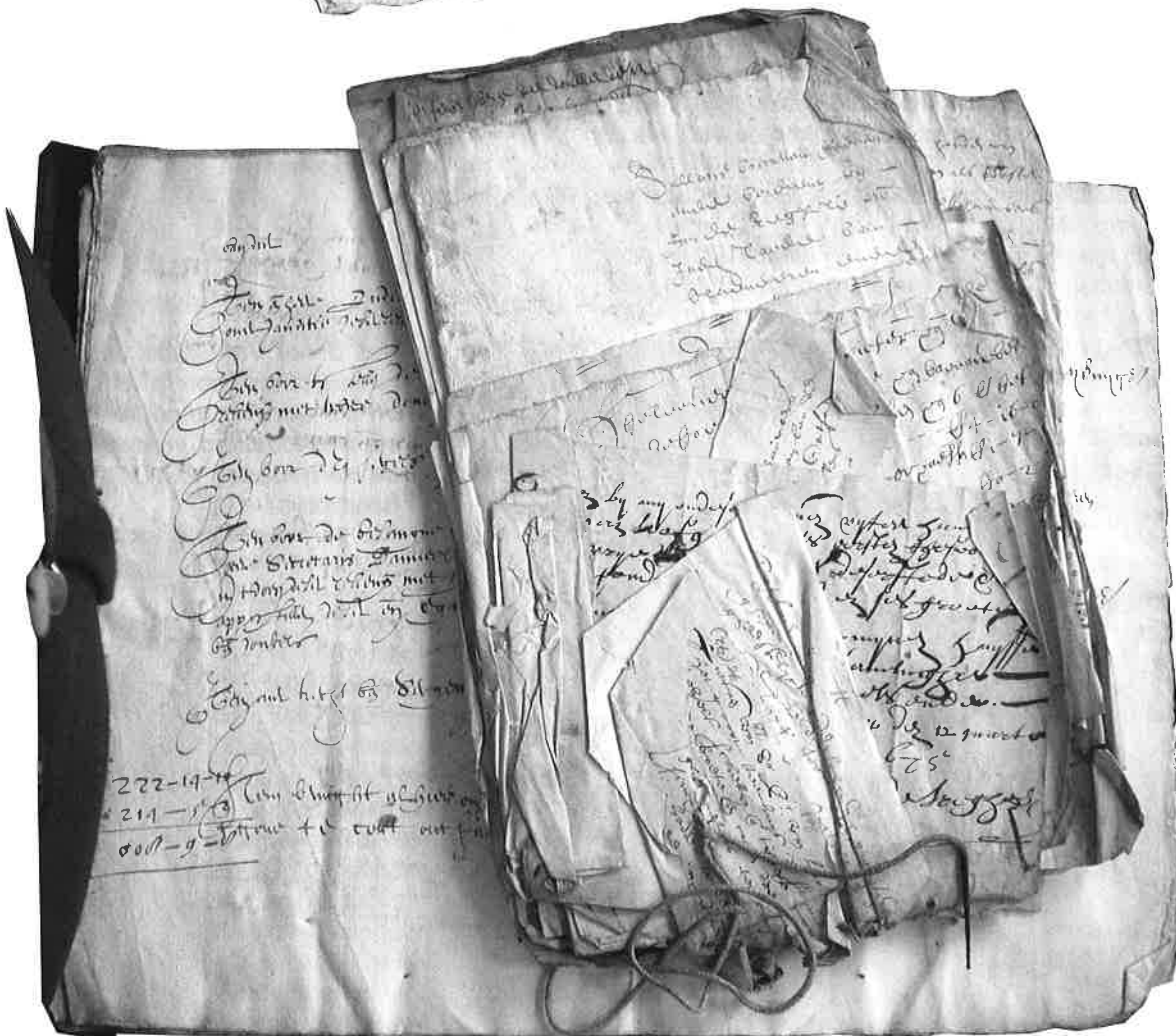
Na de Tweede Wereldoorlog

De beenhouwers in het defensief
De Verenigde Vleeshouwers van Gent en omliggende in de jaren 1980
Het einde van het Gentse slachthuis
In dalende lijn

Bibliografische notities

Dokumenten uit de 'prehistorie' van de Gentse beenhouwersnering: 17de-eeuwse 'ordonnantie' in verband met belastingen op de invoer van 'hoernbeesten' in de Lage Landen (boven) en uitgavenstaat van de Gentse beenhouwersnering, ingediend bij het Gentse schepencollege door de beenhouwers J. Van de Kerchove, deken, P. van Loo en A. Geysens, gezworenen (1675) (verzameling JG, fonds Vliegende Bladen)

Inleiding

Het beroep van beenhouwer is een van de oudste ter wereld. Ook in Gent behoorde de beenhouwersgilde tot de oudste en belangrijkste ambachten van de stad.

De vleeshouwers speelden een onmisbare rol in de voedselbevoorrading van Gent. Zij vormden een zelfbewuste beroepsgroep, die zijn voorrechten jaloers bewaakte.

In de loop van de 14de eeuw verwierf het beroep van vleeshouwer een erfelijk en gesloten statuut, wat voor gevolg had dat het ambacht werd gedomineerd door een handvol families.

Na de annexatie van de Zuidelijke Nederlanden door Frankrijk werden de ambachtsgilden afgeschaft. Ook de beenhouwersgilde verdween, en in theorie werd het beroep opengesteld voor iedereen. In de praktijk veranderde er niet zoveel, want de dominerende families overleefden zonder veel moeite het verdwijnen van het Ancien Régime.

Met de opheffing van de gilden viel een groot deel van de controle op het slachtproces en de vleesverkoop weg. In de loop van de 19de eeuw ondergingen ook de opvattingen inzake hygiëne en volksgezondheid ernstige veranderingen. Dit betekende dat de overheid, op de eerste plaats de gemeentelijke overheid, haar controle op het slachtproces, het vlees en de vleesverkoop gevoelig versterkte.

De opening van het Gentse slachthuis in 1857 had voor gevolg dat de beenhouwers in een ongemakkelijke verhouding leefden met het stadsbestuur, wat leidde tot herhaaldelijke botsingen. De beenhouwers reage(e)r(d)en zeer wantrouwig op iedere vorm van regelgeving of externe controle, en beschouwden deze inbreuken op de voorrechten, eigen aan hun beroep. De beroepsorganisaties van de beenhouwers ontptopten zich van in het begin tot onvervalste belangen- en drukkingsgroepen, die de belangen van leden met

hand en tand verdedigden. Anderzijds namen de vleeshouwers zelf het niet zo nauw met wetten en reglementen en toonden zij zich bijzonder bedreven in het ritselen en omzeilen van de geldende reglementen.

De Gentse beenhouwers lieten - en laten - zich ook kennen als een zeer individualistische beroepsgroep, en de solidariteit met andere zelfstandigen was beperkt. In tegenstelling tot bijvoorbeeld de bakkers en de kruideniers onderzochten de beenhouwers in het begin van de 20ste eeuw weinig directe concurrentie van de coöperatieven of de leurders. Grootwarenhuizen en winkelketens vormden een veel grotere bedreiging, maar deze concurrenten traden pas voorgoed op de voorgrond in de crisisjaren 1930. De concurrentie van grootwarenhuizen, super - en hypermarkten en winkelketens nam in de jaren 1950 en 1960 nog aanzienlijk toe, maar het benadrukken van de problemen van de beenhouwers geeft een veel te eenzijdig beeld van hun situatie. Beenhouwersbladen vermelden zelden dat, ten gevolge van het stijgende levensniveau, de slaggers na de Tweede Wereldoorlog vele goede jaren kenden. De achteruitgang van het aantal zelfstandige beenhouwers zette zich pas voorgoed door in de loop van de jaren 1980.

Hoe schets je een profiel van de Gentse beenhouwers, als beroepsgroep, als sociale groep en als schakel in de voedselketen in de jaren 1850-1990, als blijkt dat diezelfde beenhouwers en hun beroepsorganisaties geen archiefmateriaal hebben nagelaten en er alleen voor de periode tot 1914 alternatieve documentatie voorhanden is?

Hoe dring je door tot de wereld van het slachthuis, als blijkt dat er van deze instelling na 1918 evenmin veel archiefmateriaal bewaard is?

Hoe breng je het drukke sociale leven van de slachthuisbuurt in kaart?

Hoe slaag je er tenslotte in om, op basis van dit zeer fragmentarisch

Lijste ende Instructie

Daer op men van weghen de Gheestelycke ende Vier-Leden s' Landts van Vlaenderen, verpachten zal het Recht ende Impositie ghestelt op de pasturerende Bestiaelen, ghenaemt het *Bestiael-ghelt*.

Te GHENDT, by de Weduwe ende Hoirs van IAN VANDEN KERCHOVE, op d'Hooghpoorte. Met Privilegie. 1672.

DBU (62)

Instructie op het verpachten van het zogenaamd 'bestiael-ghelt' in de Vier Ambachten van Vlaenderen anno 1672 (boven) en een verbod uit 1660 op de uitvoer van hoornvee, varkens en schapen op straf van boete: 'Eick zegghet den anderen voorts en wacht hem van schade'

(verzameling UG, fonds Vliegende Bladen)

en sporadisch materiaal, de incidentele anekdotiek te overstijgen?

Door de beperkingen van het beschikbare archiefmateriaal¹ volgt een grof geborsteld profiel van de Gentse beenhouwers, geen portret met fijne penseelstreken. Toch vertoont dit beeld verschillende interessante en actuele aspecten.

Het verhaal van de Gentse beenhouwers loopt immers parallel met de steeds grotere controle van de overheid op de vleesproductie, de vleesbewerking en de voedselveiligheid, onderwerpen die in recente jaren voortdurend in de actualiteit zijn geweest. De reacties van de beenhouwers op deze problemen zijn, voor wie vertrouwd is met hun houding in het verleden, nog altijd zeer herkenbaar.

De vleeshouwersgilde in het Ancien Régime

Een trotse en zelfbewuste gilde

Het beroep van vleeshouwer is een van de oudste ter wereld.

Niet zonder trots verwees *De Belgische beenhouwerij*, het blad van de Landsbond van Beenhouwers en Spekslagers van België, op 14 januari 1931 naar Limoges, waar de corporatie der beenhouwers duizend jaar oud was.

"Er zijn (...) weinig oudere bedrijven dan dat van beenhouwer.

Weinige gaven vanwege de vorsten en de gemeenten reden tot het voorschrijven van zoo veel reglementen".²

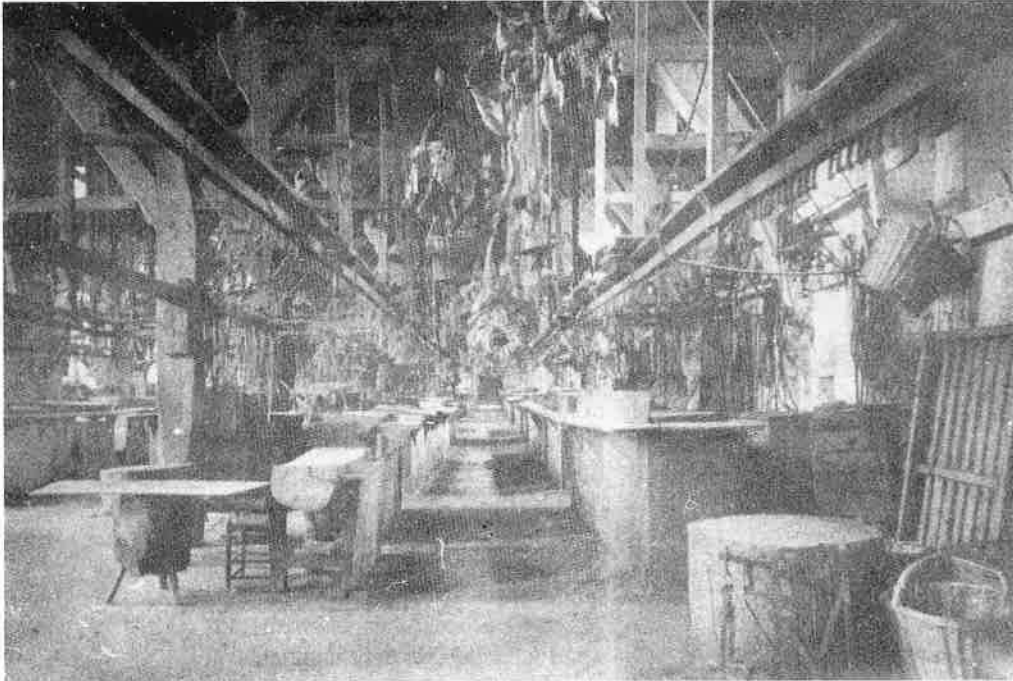
Ook in Gent was de Gilde van de Vleeshouwers een oude gilde, die terugging tot de 12de eeuw.³ Na de ambachten van de lakennijverheid was de beenhouwersgilde de belangrijkste van de stad. De vleeshouwers waren een fiere en zelfbewuste beroepsgroep. Zij speelden een centrale rol in de voedselvoorrading van Gent, en hun gilde had de feitelijke controle op de vleesverkoop in de stad. De beenhouwersgilde genoot van speciale voorrechten. Zo hadden

MEn ghebiedt van weghen S^r. Pieter de Smeets, als Pachter Generael vanden Grooten Uyt-dryf van Vlaenderen, vanden laere inne ghegaen den *ersten* Meye 1660. Dat hem niemant en vervoordere van wat Conditie ofte Qualiteyt hy sy te dryven doen ofte laeten dryven te water ofte Lande, uyt den zelve Lande, ende uytten ghebiedt van zyne Maj^{te}. eenighe Beesten, te weten *Ossen, Stiers, Koyen, Rendens, Caluere, Varkens, Figgens, Schapen, Lammers*, en generaelijk alle die dese Impositie subjeet sijn, ten zy alvoorren gedaen hebbende de Wete acnden voorn^{de}. Pachter oft eenighe van zyne Comissen en aldaer het Recht betaelt hebbende, nemende vande zelve behoorelijk Passaport, ende dat alcer zy zullen passeren uyt den zelve Lande ende ghebiedt voorleyt. Dan de Pachters zullen stellen in behoorelijk passagien, te weten *Gheesberghen, Ninove, Sotteghem, Aelst, Dendermonde, Opwijk, Rypelmonde, Bursbe, Vlaems-boest, op de Mary ende Trompe, Strkene, den Ouer-slach, Zelfate, Assen, S. Pieters-Polder, Water-dier, Middalburgh in Vlaenderen, S. Laureyn, dat naer Henegouwe, Artois, Dornijk ende Kysfel wilen, tot Haerlebeke, Cortrijk, Alexijn, VVardick, Commen, VVasten, Verleghem, Armentiers, Arckezhem, Back S. Moers, Steeghoren, Brugge, Merreghem, Merville wederom tot Merchem, ende Ronffe.* Op peyne vande ghene in faute blyvende van te doene zulcke kennisse ende Betaelynghe zullen vervallen inde Boete van *zxi ponden grooten*, van elcke Beeste. Volghende de Lyste daer-op ghemaectt bouen de betaelynghe van t^e Recht. Voorts dat de ghene passerende deur eenighe andere Passagien, alhier niet gespecificeert t^e sy dat die ligghe onder de gehoorfaemheyt van zyne Majesteit ofte niet gehouden zullen sijn, de voorleyde Wete ende betalynghe te doene aende Comis van t^e zelve Recht. Naelt de voornoemde plaetfen van Passagie sijn residentie houdende, oft welacnden gone die meer als alhier gheleyt ghestelt souden worden. Op peyne alvoorren.

T^ot weel gheven van Billeren ende ontfanghen van t^e voornoemde Recht woerd voor Comis ghebiedt binnen de den Perfoon van

Eick zegghet den anderen voorts/ en wacht hem van schade.

Te Ghendt / Ghebiedt by *Baudouyn Bantins* / waonende inde *tuitt* Wynga. 1660.

Oudst bewaarde (en enige bekende) foto van het interieur van het Groot Vleeshuis te Gent, circa 1860-1870, inspiratiebron voor kunstschilder Armand Heins
(foto Stadsarchief Gent)

de vleeshouwers het recht om een erwacht te leveren bij de intrede van de vorst. Zij waren bijzonder trots op hun privileges en noemden zich de 'Princekinderen'. De beenhouwers genoten ook het zonderlinge voorrecht om met windhonden te mogen jagen in heel Vlaanderen, met uitzondering van de heerlijkheden Olsene en Vinderhoute.

Het oudste Vleeshuis⁴, een rudimentaire houten constructie, was gelegen aan de huidige Drabstraat. Het achterste gedeelte grensde aan de Leie.

In 1377 verhuisden de beenhouwers naar een houten loods aan de huidige Groentenmarkt.⁵ In 1407 bleek dat deze al te klein was geworden voor de vele vleeshouwers. De werken aan een nieuw stenen Groot Vleeshuis begonnen in 1408 en duurden tot 1419. De kosten van de bouw van het Vleeshuis werden gedragen door de stad en door het ambacht. Het Vleeshuis telde 116 'stallen' of 'banken'.

De 116 stallen in het Groot Vleeshuis werden jaarlijks verpacht ten voordele van de stad. Aan de Hooiaard verkocht men vleesresten, pensen en ingewanden. Later, in 1542-1543, werden aan de gevel van het Vleeshuis 16 penshuisjes gebouwd, die dienden voor de verkoop van ingewanden, pensen, vet, slachtafval en van pluimvee.⁶

Naast het Groot Vleeshuis bestond er in Gent nog een Klein Vleeshuis. Het oudste was gelegen aan het Braembrugje (Brabantdam – Braempoot). Later herbouwde men het Klein Vleeshuis, ook gekend als het steen van Papeghem, op de hoek van de Korte Dagsteeg. Het verdween in 1821 voor de aanleg van de Vogelmarkt. Daarna gebruikte men als derde Klein Vleeshuis de voormalige Weverskapel, eveneens aan de Korte Dagsteeg. Dit laatste vleeshuis bleef in dienst tot 1871. Zoals bij het Groot Vleeshuis stonden buiten een aantal kramen, waar pensen en wild werden verkocht. Het Klein Vleeshuis telde 20 stallen⁷

In de loop van de 14de eeuw verwerfde het beroep van vleeshouwer een gesloten en erfelijk statuut. De families Van Loo, Minne, Van Melle en Deynoodt bemachtigden het uitsluitend recht om hun ambacht in het Groot Vleeshuis uit te oefenen. Vier andere families, de de Raeves, de Vermeires, de Reynbauts en de Vollaerts, bekwamen eenzelfde recht in het Klein Vleeshuis.⁸ De 'stallen' gingen over van vader op zoon. Bij gebrek aan rechtstreekse mannelijke erfgenamen werden ze toegekend aan één van de andere 'rechthebbende' families. Buiten deze families had niemand het recht om het beroep van vleeshouwer uit te oefenen.

16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Er waren wel enkele uitzonderingen. Tijdens de Halfvastenfoor die tot 1755 jaarlijks plaatsvond in het Groot Vleeshuis, en op drie vrije marktdagen mocht iedereen van binnen en buiten de stad vlees op de markt brengen en verkopen. De groothandel en de veehandel was vrij.⁹ Vanaf 1629 ging de veemarkt door op de huidige Oude Beestenmarkt.

Het einde van het Ancien Régime

Na de annexatie van de Zuidelijke Nederlanden door Frankrijk werden de ambachtsgilden in 1796 afgeschaft.

De deken van het ambacht (J.B. Van Loo), de baljuw (Jr. Van Melle) en de leden van de Raad werden uit hun ambt ontzet. In datzelfde jaar werden de twee vleeshuizen bij opbod verkocht als nationale goederen. De stad beschouwde het Groot Vleeshuis als haar volle eigendom en verpachtte de stallen aan de meest biedende vleeshouwers. Handelaars en verkopers van slachtafval huurden de kelders en de penshuisjes. Het eigendomsrecht van de stad werd nogmaals bevestigd in 1809. Na het vertrek van de Fransen stelde het stadsbestuur de vleeshouwers voor het Vleeshuis terug te kopen. Zij reageerden woedend, want zij betwistten het eigendomsrecht van de stad en meenden dat het gebouw altijd hun eigendom was gebleven.

Na de afschaffing van de gilden stelden de Fransen het beroep van vleeshouwer open voor iedereen, maar in de praktijk veranderde er niet zo veel. Sommige mannelijke afstammelingen van vleeshouwers trouwden met dochters van stielgenoten, met als gevolg dat het beroep relatief gesloten bleef. De oude gilde leefde verder onder de vorm van een vereniging voor het onderhoud van een kapel in de Sint-Michielskerk. De kapel was eigendom van de vleeshouwers. Tijdens zijn bezoek aan Gent in 1811 werd Napoleon niet echt hartelijk verwelkomd door de vleeshouwers. Aan het Vleeshuis hingen zij een plakkaat, met de sarcastische tekst: "Les petits bouchers de Gand à Napoléon le Grand", lees "Napoléon le Grand

Voorbeelden van rekeningen uit het einde van de 18de eeuw, van Gentse beenhouwers ten laste van welgestelde Gentenaars (graaf Vilain XIII en de gravin van Rupelmonde). Het vleesverbruik binnen hun hofhouding was exhuberant: tientallen kilo's van het beste rund-, kalf- en schaapvlees maar ook 'riz de veau', ossentong, kalflever, -pens, -kop en -poten, bruine en witte pensen, verse spek...
(verzamelig UG, fonds Vliegende Bladen)

Spécification van My Gheer Groot
Lijfhand tot laste van S^r de
Graaf van Rupelmonde
Carroussée van Wipphersche etc

1779									
Jan 26 juni	21	1/2	rent	vlees	2	12	2		
	13	1/2	rent	vlees	2	8	2		
			aan	blin	1	19	0		
	2		rent	poten	0	3	0		
			aan	rent	0	3	0		
			aan	rent	0	7	0		
			aan	rent	0	9	0		
Jan 3 juli	9	1/2	rent	vlees	1	3	3		
	11	1/2	rent	vlees	2	1	1		
			aan	poten	0	9	0		
	2		rent	poten	0	3	0		
Jan 10 dato	10	1/2	rent	vlees	2	7	2		
	12	1/2	rent	vlees	2	6	3		
Jan 17 dato	18	1/2	rent	vlees	1	17	2		
	12	1/2	rent	vlees	2	6	3		
Jan 24 dato	25	1/2	rent	vlees	3	2	2		
	17	1/2	rent	vlees	3	3	3		
			aan	rent	0	10	0		
			aan	rent	0	7	0		
			aan	rent	0	3	2		
Jan 18 augustus	25	1/2	rent	vlees	4	17	0		
	11	1/2	rent	vlees	2	1	1		
	2		rent	poten	0	3	7		

(*Boucher*)". De keizer kon er niet mee lachen en de verantwoordelijken werden veroordeeld tot zware geldboetes en gevangenisstraffen. Dit incident betekende meteen het einde van de feitelijke vereniging.¹⁰

Tussen 1811 en 1850 bleef het stil bij de beenhouwers. De vier dominante families Van Loo, Minne, Van Melle en Deynoodt, overleefden zonder veel moeite het verdwijnen van het Ancien Regime. Meer zelfs, zij bleven tot ver in de 19de eeuw opvallend aanwezig bij de Gentse vleeshouwers en trouwden ook in deze jaren geregeld onder elkaar. Vooral de familie Van Loo vormde een heuse vleeshouwerdynastie. In het derde kwart van de 19de eeuw bezat zij meer dan twintig beenhouwerijen in Gent.¹¹

Rond 1850 werd duidelijk dat het Gentse Groot Vleeshuis niet langer voldeed. De hygiënische omstandigheden in de oude 'stallen' lieten veel te wensen over. Het regende binnen, en de kosten voor het onderhoud en het herstel van het schaliedak liepen zeer hoog op.

Naar het voorbeeld van andere steden besliste het Gentse stadsbestuur in 1852 een modern slachthuis te bouwen op de gronden van het gesloopte Spanjaardkasteel.¹² Het stadsbestuur informeerde bij de stedelijke overheden van Brussel, Doornik, Luik, Brugge en Rijsel naar de reglementering van het slachten, keuren en vervoeren van dieren en van de vleesverkoop.

De beenhouwers reageerden aanvankelijk zeer wantrouwend op de plannen voor een slachthuis. Zij waren geen enkele vorm van regelgeving gewoon. Het zal in de loop van dit verhaal verschillende malen duidelijk worden dat beenhouwers helemaal niet gesteld waren - of zijn - op externe controleurs of pottenkijkers. De *Jubileumbrochure van de Vereenigde Vleeshouwers*, de oudste Gentse beenhouwersbond, liet daar weinig twijfel over bestaan: "Sedert onheuglijke tijden werd het aangekochte vee in eigen inrichting afgeslacht. Van vleeskeuren was er toen geen sprake en iedere beenhouwer moest zelf oordelen of het vlees geschikt was voor verder verbruik. Het oprichten van een gemeentelijk slachthuis zou aan dit alles een einde stellen en een verplichte vleeskeuring tot gevolg hebben."

Na veel redetwisten stuurden de beenhouwers een delegatie naar het stadhuis om meer inlichtingen te krijgen over het geplande slachthuis. Een uiterst voorkomende burgemeester Philippe Piers de Raveschoot probeerde de beenhouwers te paaien. Hij verzekerde hen dat "het nieuwe slachthuis enkel (werd) opgericht om reden van openbare orde en hygiëne en het stadsbestuur verbindt er zich toe nooit enig profijt er uit te halen". De inkomrechten zouden alleen worden gebruikt om de onder-

Een individualistische beroepsgroep.

De Gentse beenhouwers tussen 1850 en 1914

Een modern slachthuis voor Gent Met de opheffing van de gilden viel een groot deel van de controle op het slachtproces en de vleesverkoop weg.

In de loop van de 19de eeuw ondergingen ook de opvattingen inzake hygiëne en volksgezondheid grondige veranderingen. Dit had tot gevolg dat de gemeentelijke overheid, verantwoordelijk voor de openbare gezondheid op haar grondgebied, haar controle op het slachtproces, het vlees en de vleesverkoop gevoelig versterkte.

Slachthuizen waren een typisch 19de-eeuws fenomeen. De eerste moderne slachthuizen werden gebouwd in grootsteden als Londen en Parijs. In België ging het eerste openbare slachthuis in 1832 open in Hasselt. In een omzendbrief van oktober 1850 moedigde de liberale minister van Binnenlandse Zaken Charles Rogier de bouw van moderne slachthuizen buiten de stadskern aan.

GOUVERNEMENT VAN OOST-VLAANDEREN.

TARIEF der waarde, bij het stuk, soort en gewigt, van het Slagt-vee, waar van de hoofd-som van den Rijks-Accijns op het Geslagt en de verschillende opcenten, volgens de Wet van den 2^{den} Augustus 1822, artikel 19 § IV, zullen geheven worden in de stad Gent.

SOORT VAN SLAGT-VEE.	GEWIGT		WAARDE.
	PER LEVEND-STUK SLAGT-VEE. IN NEERLANDSCHE FONDES.		
STIEREN.....	Boven de 600 ponden.		65 guld.
	Van 600 tot 500		55 —
	— 500 * 400		45 —
	— 400 * 300		32 —
	— 300 * 200		22 —
Beneden de 200		17 —	
KOEYEN.....	Boven de 600		100 —
	Van 600 tot 500		85 —
	— 500 * 400		66 —
	— 400 * 300		40 —
	— 300 * 200		25 —
Beneden de 200		17 —	
OSSEN EN VAARSEN.....	Boven de 600		150 —
	Van 600 tot 500		110 —
	— 500 * 400		90 —
	— 400 * 300		60 —
	— 300 * 200		45 —
Beneden de 200		24 —	
KALVEREN.....	Boven de 100		30 —
	Van 100 tot 70		21 —
	— 70 * 50		14 —
	Beneden de 50		10 —
SCHAPEN.....	Boven de 40		10 —
	Van 40 tot 30		8 —
	— 30 * 20		7 —
Beneden de 20		6 —	
ZUIG LAMMEREN.....			5 —
VARKENS.....	Boven de 200		55 —
	Van 200 tot 100		25 —
	— 100 * 50		15 —
Beneden de 50		9 —	
SPEEN-VARKENS.....			5 —

Aldus gearresteerd bij resolutie van den Minister van Staat belast met de generale directie der Ontvangsten, van den 2 Mei 1823, N.º 14, bis.

Voor eensklond afschrift,
De Secretaris bij het Departement,
Getekend WEBBERS,
Voor kopij conform,
De griffier der Provincie,
Getekend C. B. MINNE,
Voor gebijvoering afschrift,
Burgemeester en Schepenen der stad Gent,
Getekend PH. PIERS DE RAVESCHOOT,
Op bevel des secretaris, get. BOTTIER.

Te Gent, bij C. J. FERNAND, Stads-drukker, op de goudse Leeuw-Plaats.

Arrest uitgevaardigd door de Gentse burgemeester Piers de Raveschoot met de taksen die zullen worden geheven per stuk, soort en gewicht slachtvee, mei 1823

(verzameling UG, fonds Vliegende Bladen)

houdskosten te dekken en "gans de inrichting staat uitsluitend en belangloos ten dienste van de vleeshouwers".¹³

Het slachthuis werd voor het publiek open gesteld op 13 december 1857. Vanaf diezelfde dag vonden de beesten-, de roeten en de vetmarkt plaats voor het slachthuis. Ook de jaarlijkse Vette Veemarkt ging daar door, in Gent gewoonlijk op de donderdag vóór Palmzondag. De plaatsrechten op de beestenmarkt werden verpacht. De aanbesteding gebeurde voor een periode van twee jaar. Op het einde van de 19de eeuw vond de markt iedere woensdag en vrijdag plaats. Vanaf 1858 werd er voor het slachthuis ook een huidenmarkt gehouden. De verkoop van kleinvee zoals konijnen ging door aan de Oude Beestenmarkt.¹⁴

Het slachthuisreglement

Het reglement voor het nieuwe abattoir werd vastgelegd door de gemeenteraad van 8 augustus 1857. Een aanplakbrief van 21 november 1857 maakte de belangrijkste bepalingen bekend aan de Gentse bevolking. Door de invoering van het reglement gebeurde het hele proces van het slachten van dieren en het keuren, bereiden en verkopen van vlees voortaan onder toezicht van de stedelijke overheid.

De keuring en de controle van vlees werd in de loop der jaren aanzienlijk strenger en verfijnder. De beenhouwers hadden het moeilijk met de groeiende overheidsinmenging en de strenge regelgeving. Het stadsbestuur probeerde alle afwijkingen op het slachthuisreglement zo veel mogelijk te beperken. Het college moest zijn toelating geven voor het kweken van vee "binnen den kring der stedelyke belastingen". Koe - en andere veestallen stonden onder toezicht van de politie en de ambtenaren der stedelijke belastingen.

Verschillende bepalingen leidden tijdens de volgende jaren geregeld tot betwistingen en aanvaringen tussen de beenhouwers en de stedelijke overheid. Het gebruik van het slachthuis was verplicht: het was verboden "binnen den

Groepsfoto uit de jaren 1880 met fier poserende slachtmeesters en -knechten tewerkgesteld in het Gents slachthuis
(verzameling MIAT Gent)

Binnenzicht van het Gents slachthuis, gebouwd tussen 1853 en 1857 door bouwondernemers Vande Cappelle en Hosten, naar ontwerp van stadarchitect Roelandt.
Postkaart begin 20ste eeuw
(verzameling Frans Van Bost Gent)

Gand — L'Intérieur de l'Abattoir.

239 — Héliotypie De Graeve, Gand.

kring der stedelyke belastingen, elders dan in het Slagthuis, eenig stuk vee te slagten en binnen den zelfden kring versch vleesch te verkoopen voortkomende van niet in het Slagthuis afgemaakte dieren”.

Vers vlees mocht alleen “by halve beest” in Gent ingevoerd worden. Vee, dat zich voor 13 december 1857 in de stad bevond, werd tot de slachting toegelaten, op voorwaarde dat een marktbiljet of kwitantie bewees dat er gemeentebelasting was betaald. De slachtplaatsen werden bij loting verdeeld. De dieren werd gedood door gespecialiseerde meester-slaggers of “abatteurs”.

De aan- en uitvoer van de dieren gebeurde langs vooraf bepaalde routes door de stad: “... het geleiden naer de keurplaets zullen alleenlyk geschieden, des morgens, van 1 october tot 31 maert om 8 ure en van 1 april tot 30 september om 7 ure”. Geen enkele kudde mocht meer dan 15 koppen tellen, en elke kudde werd begeleid door minstens twee volwassen drijvers. De “stieren moeten by de hand geleid en gestropt zyn, derwyze om al onheil te vermyden”. Bij de aankomst in het slachthuis werd het vee gewogen, “om het gewigt er van en het te betalen regt vast te stellen”. Daarna werd het dier naar de stallen geleid. Geen enkel beest mocht langer dan vier dagen in de stallen blijven. Grote beesten werden geslacht op woensdag en donderdag. Het transport gebeurde op donderdag en vrijdag. Alleen kleinere dieren werden op zaterdag vervoerd. Het versneden vlees werd naar de beenhouwerijen vervoerd een uur voor de opening van de stadspoorten. Aanvankelijk werkten in het slachthuis een directeur, twee vleeskeurders, een portier en twee of meer stalknechten. Ook de directeur keurde vlees, en hij bracht verslag uit aan het college over vastgestelde veeziektes en alle problemen inzake “den algemeenen gezondheidstoestand”.

De keurders, allen veeartsen of gewezen vleeshouwers, werden

voor een jaar aangesteld. Zij onderzochten het vlees vooraleer dit buiten het slachthuis werd vervoerd en te koop aangeboden: “Het vleesch zal uit het Slagthuis, niet dan by halve beest mogen gevoerd worden. Deze delen zullen het merk der keurders dragen”. De rijtuiggen voor het vervoer van vlees en afval werden ter plaatse gestald, volgens de aanwijzingen van de directeur. Mest en afval bleven eigendom van de stad. Roet, vet en huiden werden door de belanghebbenden vervoerd naar plaatsen, die door de directeur werden aangeduid. Op 17 april 1858 besliste de gemeenteraad dat er een huidenmarkt werd geopend in het slachthuis. De weging van de huiden gebeurde op de waag van het slachthuis.¹⁵

Dieren, waarvan men vermoedde dat zij leden aan een besmettelijke ziekte, werden niet tot de stallen van het slachthuis toegelaten. Vlees of afval, dat ongeschikt was consumptie, werd aangeslagen en binnen de 24 uur begraven. De eigenaar werd zo snel mogelijk verwittigd en kon, vooraleer het vlees begraven werd, een tweede keuring eisen.

De vleeshouwers doodden de dieren niet zelf, deze taak was gereserveerd voor gespecialiseerde meester-slaggers. Het reglement voorzag dat de meester-slaggers samen met de vleeshouwers en spekslaggers de slachtplaatsen reinigden. Maar deze regeling zorgde al snel voor problemen.

Al op 7 september 1858 liet Karel Douterluigne, de directeur van het slachthuis, aan het college weten dat hij zich verplicht zag lokaal 1 te sluiten.

Dit lokaal werd door een tiental beenhouwers voor eigen rekening gebruikt, maar ondanks verschillende terechtwijzingen trokken zij zich niets aan van de meest elementaire hygiëne.

De directeur drong er - tevergeefs - op aan dat zij een meester-slachter in dienst namen: “... *l'état d'abatteur étant une spécialité, ces personnes y sont plus experts et abattent ordinairement une bête du premier coup, tandis que la plupart de ces bouchers sont obligés de porter aux bêtes dix ou*

douze coups avant d'abattre et de cette façon exposent leurs jours ainsi que les jours des personnes qui les entourent”. Nog diezelfde dag reageerden de geviseerde beenhouwers met een boze brief aan het college. Aangezien niet de hele groep verantwoordelijk was voor de smeerbeel in lokaal 1, vroegen zij het college de directeur “te bevelen hun, zonder verder vertoef, in het bezit te stellen van voormelden vloer”. De directeur moest “den overtreder der nalatigheid” zoals voorzien straffen met een boete.¹⁶

Ook tussen meester-slaggers en beenhouwers waren er geregeld wrijvingen. Voor een forfaitair bedrag doodde, vilde en reinigde de slager het dier en voerde hij de halve beesten naar de winkel van de beenhouwer. Dit transport gebeurde met platte open wagens. Het stadsbestuur vroeg verschillende keren dat het vlees werd bedekt, maar er bestond geen enkele officiële reglementering in dit verband. De beenhouwers, de zelfverklaarde verdedigers van een proper en hygiënisch transport, vroegen dat de slaggers, net als in Parijs en Brussel, overdekte wagens gebruikten. Maar de slaggers protesteerden hevig. Zij voerden aan dat er voor het vervoer van halve dieren zeer grote gesloten wagens nodig waren, die niet thuis konden worden gestald. Deze onenigheid sleepte nog verschillende jaren aan.

De octrooirechten, gemeentelijke taksen die werden geheven aan de stadspoorten, en de slachtrechten vormden een niet te verwaarlozen kostprijselement. In 1860, onder de liberale regering Rogier-Frère Orban, werden de stedelijke octrooien afgeschaft.¹⁷ De slachtrechten op levend vee werden in augustus 1857 als volgt vastgelegd: 0,05 frs per kg voor koeien, 0,07 frs per kg voor stieren en ossen, runderen en jonge ossen, kalveren, zwijnen, schapen en lammeren.¹⁸ Vers vlees, ingevoerd bij halve beest, gerookt en gezouten vlees werden belast met een recht van 0,12 frs per kg. Alle beesten, bestemd voor het slachthuis, en al het ingevoerde vlees, ook gerookt en gezouten,

werden gewogen. De verplichte weging was kosteloos, de vrijwillig gevraagde weging niet.¹⁹

Het slachthuis bleek al snel een interessante bron van inkomsten voor de stadskas. Op 1 januari 1862 maakte een tevreden Douterluigne de resultaten van het afgelopen jaar aan het college bekend. In 1861 waren er in 31.759 beesten geslacht in het slachthuis. De directeur zong de lof van zijn instelling en onderstreepte dat het slachthuis zijn nut meer dan bewezen had. Toch meende Douterluigne dat de voordelen beperkt bleven zolang "*les bouchers des ci-devant faubourgs auront la faculté d'abattre à domicile*". Het belang van de consument – en van de stadskas, maar dat zei hij er niet bij – vereiste dat ook deze beenhouwers verplicht werden het slachthuis te gebruiken, of er minstens hun vlees te laten keuren.²⁰ Ook tijdens de volgende jaren bleek het slachthuis een lucratieve bron van inkomsten, en de directie stelde tevreden vast dat "*le service de l'établissement marche avec beaucoup de régularité*".

In 1865 werden er in totaal 38.249 dieren gedood in het slachthuis. Dit aantal was in 1875 al opgelopen tot 53.528, in 1885 tot 63.943 en in 1895 tot 65.237. Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog, in 1913, bedroeg het aantal geslachte dieren 80.679.²¹

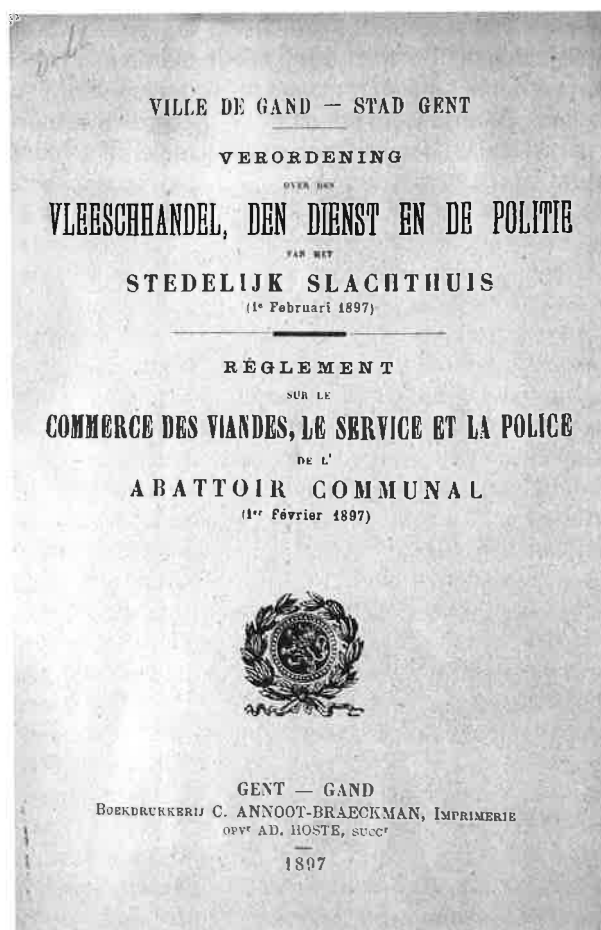
De letter en de geest van het slachthuisreglement

In het slachthuis lieten de beenhouwers zich kennen als een veeleisende beroepsgroep. Slachthuisdirecteur Douterluigne en zijn collega Karel Lagrange, de directeur van het Bestuur der Stedelijke Regten, waren strikte ambtenaren, die nauwlettend toekeken op de naleving van het reglement. Beiden kenden de voorliefde van beenhouwers en slagters voor het ritselen en doorzagen hun pogingen om het slachthuisreglement te omzeilen. Het kat en muisspel tussen het stadsbestuur en de beenhouwers begon onmiddellijk na de opening van het slachthuis.

Uit de glorie tijd van het Gents slachthuis: uitnodiging tot inschrijving van beenhouwers en spekslagers, anno 1857 (boven) en verordening betreffende de vleeshandel en de werking van het stedelijk slachthuis anno 1897

(verzameling UG, fonds Vliegende Bladen)

Zo vroegen verschillende beenhouwers en slaggers om een, twee of enkele varkens of koeien thuis te mogen houden. Het stadsbestuur stond alleen toe dat de beenhouwers die dieren, die zij al geruime tijd hadden, verder hielden. Douterluigne vreesde dat de beenhouwers anders te veel dieren thuis zouden slachten en het vlees "frauduleus", i.e. zonder het betalen van de nodige rechten, verkopen: "*Vous avez posé la règle, Messieurs, que bouchers, charcutiers et abatteurs ne pourraient dorénavant nourrir du bétail, tout en permettant à quelques bouchers de garder indéfiniment la vache à lait qu'ils tenaient d'ancienne date et pour l'alimentation de laquelle ils avaient d'ancienne date aussi, des ressources particulières telles que terres, très grand jardin et pré, soit en propriété soit en location*".²² Samen met slachthuisexpert P. Vermeire voerden een inspecteur en een controleur van de stedelijke rechten in oktober 1858 een controle uit in het Groot Vleeshuis. Zij gingen na of er zich geen vlees bevond zonder het keurmerk van het Slachthuis. En wat bleek? Zij vonden "... *deux moitiés d'un prétendu mouton*", maar bij nader onderzoek bleek het schaap een geit! De vleeshouwers Deynoodt en Vanmelle zegden dat het wel meer voorkwam dat "men geitenvleesch voor schapenvleesch verkoopt, en het zeker wanneer de geit zeer vet is en van staart beroofd, van een schaap niet is te onderscheiden, en men aldus ook wel schapen klandestinelijk zou kunnen slagten en voor geiten doen passeeren". Vermeire had vastgesteld dat de geit in de stad was geslacht en niet, zoals het reglement voorschreef, in het slachthuis. Het verkopen van geit als schaap gebeurde blijkbaar geregeld. Lagrange zag niet alleen een gevaar voor de openbare hygiëne, maar ook voor de stadskas, want het vlees van het beest werd verkocht zonder dat de vereiste rechten waren betaald.²³

Alle andere invoer was verboden "onder straffe van aanslag en boete".²⁴ Deze maatregel, die alleen in Gent van kracht was, zorgde jarenlang voor grote onenigheid tussen de slaggers "*des faubourgs*" en hun stielgenoten uit de binnenstad. De beenhouwers van buiten de stadspoorten noemden deze maatregel zeer protectionistisch en voelden zich benadeeld. De beenhouwers '*intra muros*' verzetten zich dan weer tegen iedere versoepeling van de bepaling in kwestie. Zij beriepen zich daarbij graag op "*la salubrité publique*", maar zij wilden vooral de concurrenten uit de buitenwijken buiten spel zetten. Tijdens deze bij momenten zeer bitsige twist gedroegen beide groepen beenhouwers zich als onvervalste drukkingsgroepen, die de belangen van hun 'leden' kordaat verdedigden.

Op 19 november 1858 richtten de beenhouwers uit de "voorgeborgten van het vrije der stad Gent" een formele klacht aan het "kollegie". De bepaling, dat vlees alleen "by halve beest" de stad mocht binnenkomen, was zeer nadelig voor hun handel: "... doordiën het hun onmogelijk is van het vleesch in stukken te snijden langs de straeten om hunne kalanten te bedienen of dat zij zouden verplicht zijn huizen of stallen te huren binnen de stad, hetwelk hun al te groote onkosten zoude veroorzaken om te kunnen concureren met de slagters van binnen de stad voor den prijs van het vleesch".

De beenhouwers uit de buitenwijken wilden twee maal per week, op dinsdag en zaterdag, minstens vijf kilo vers versneden vlees in de stad brengen. Zij verklaarden zich bereid om het vlees te laten keuren en de nodige rechten te betalen.

De beenhouwers "intra-muros" reageerden onmiddellijk. Eén dag later protesteerden zij tegen een mogelijke versoepeling van het 'invoerverbod'. Ook "zenden" en verse hammen mochten niet vrij in de stad worden gebracht, Zoals gewoonlijk beriepen de beenhouwers zich op de volksgezondheid en de openbare hygiëne, maar zij gaven ruitelijk toe dat de huidige regeling hen zeer goed uitkwam.²⁵

Karel Lagrange kon het protest van de beenhouwers uit de buitenwijken begrijpen. De invoer bij half beest bevoordeelde de beenhouwers uit de binnenstad toch wel zeer flagrant. Bovendien had deze maatregel nadelige gevolgen voor de minder begoede Gentenaars: "*Car, Messieurs, la viande de boucherie externe est fort recherchée par l'ouvrier et le petit bourgeois, en raison du bon marché*". Vanzelfsprekend werkte deze maatregel de smokkel, het *gefoefel* en de frauduleuze invoer van vlees in de hand, wat zeer nadelig was voor de stadskas. De invoer gebeurde "*par les campagnards*", vooral op de zaterdagen en vrijdagen van de wintermaanden. Het zou niet gemakkelijk zijn om deze invoer "*aussi étendue et longtemps pratiquée par une foule de personnes, peu endurantes et froissées dans leurs habitudes comme dans leurs intérêts*" te verbieden.

Lagrange vroeg alvast dat er op vrijdag en zaterdag een alerte agent werd opgesteld aan de stadspoorten.

Aan de Brugse en Antwerpse poort waren zelfs twee agenten nodig. In de populairste Vlaamse en Franstalige kranten verscheen de mededeling dat vanaf 14 december alle invoer van vers versneden vlees in Gent verboden was, "*sous peine de saisie et d'amende*". Lagrange won advies in bij zijn Brusselse collega, die hem meedeelde dat een gelijkwaardige maatregel nooit had bestaan in de hoofdstad. Meer zelfs, de Brusselse slachthuisdirecteur "*ne pense pas qu'il soit jamais entré dans la pensée d'aucun membre du conseil communal, de restreindre l'introduction de la viande fraîche, aux proportions indiquées (à une demi-bête)*". Een dergelijke maatregel, die de belangen van de stadsbeenhouwers zo duidelijk voorrang gaf op deze van de consument, zou trouwens groot protest uitlokken.

In Brussel heerste een gezonde concurrentie tussen "*les bouchers forains qui alimentent les halles et marchés*" en die "*(des) prix relativement modérés*" vroegen, en de beenhouwers uit de binnenstad.

De beenhouwers uit de buitenwijken versus de beenhouwers uit de binnenstad

"... Alle invoer binnen Gent van versch gehouwen vlees" mocht alleen gebeuren "by halve beest".

Volgens de Brusselaars was er van een gezonde concurrentie in Gent absoluut geen sprake.²⁶

Lagrange vroeg ook richtlijnen aan het college in verband met de 'zenden', i.e. varkensvlees zoals "hoofdflak, worsten, carbonades, lever, ooren, pooten" en "*jambons frais*", dat na het slachten als geschenk aan familie en vrienden werd gegeven. Werd het geven van 'zenden' aan bekenden in de stad gelijkgeschakeld met de gewone invoer van versneden vlees, en dus gewoon verboden? Of werden de hoofdvlak en de worsten beschouwd als "*(de la) viande salée*"? Indien het college daarmee instemde, dan konden ook de andere delen van de zenden en de hammen worden toegelaten, op voorwaarde dat zij stevig gezouten waren. Lagrange beklemtoonde dat deze toegeving in ieder geval een deel van de ontevredenheid zou wegnemen.

Op 29 november 1857 stemde het college in met Lagranges voorstellen. Tussen 14 en 29 december vatte een agent post aan de stadspoorten. De Brugse en de Antwerpse poort werden extra bewaakt. Op 30 november keurde het college de gevraagde versoepeling in verband met de 'zenden' goed. *Hoofdflak*, worsten en verse hammen werden als gezouten vlees beschouwd, en de invoer in Gent toegestaan. Op 3 december wees Lagrange nogmaals op het gevaar van frauduleuze invoer van vlees. Dat vlees moest *stante pede* worden aangeslagen, anders zouden de fraudeurs niet aarzelen om het aan de andere stadspoorten te proberen.²⁷

Eind april 1858 vroegen verschillende beenhouwers uit de buitenwijken de toelating om 'kaduinen', i.e. ingewanden, oren, poten en staart van grote dieren vrij in te voeren in de stad. Lagrange hield altijd één oog gericht op de stadskas, en deze versoepeling kon "...*jusqu'à certain point, favoriser l'abattage hors la ville et en évitant l'abattoir public, s'il y a quelque chose à faire dans l'espèce, ce ne peut être à mon avis, qu'une modération d'imposition semblable à celle qui*

était d'usage traditionnel dans l'action, avant l'ouverture de l'abattoir". Lagrange meende dat men voorzichtig moest zijn met het toestaan van uitzonderingen, want "... *on créerait des embarras de comptabilité nouveaux (et ils sont déjà grands)*".²⁸

De jacht op de oneerlijke concurrentie

Het slachthuisreglement werd in 1872 en 1873 geactualiseerd. Het reglement van 2 december 1872 bepaalde dat Gentse beenhouwers alleen vers vlees mochten verkopen, afkomstig van dieren die in het Slachthuis waren geslacht.

Ook voor hotelhouders, restaurateurs en kostschoolhouders, die vlees in de stad brachten voor hun instellingen, gold dezelfde regeling.²⁹

Op 12 december 1872 schreven een 30-tal beenhouwers, "bewoonende de voorgeborchten der stad Gent", een nieuwe protestbrief aan het college. Zij voelden zich door deze maatregel "grootelijk in hunne belangen gekrenkt ... doende daer door het vermogen te niet, welk hun gelaten was, om ten hunnent te slachten".

De beenhouwers woonden allemaal ver van het Slachthuis. Zij vreesden dat hun koopwaar zou bederven: "het is de hunne (= koopwaar), welke den langsten weg zal hebben af te leggen, gedurende den zomer bij de hitte, tijdens den winter bij den voorst, ten allen tijde door regen of stof". De beenhouwers ontkenden verontwaardigd dat zij de slachtrechten wilden ontduiken. Integendeel, zij waren bereid de rechten te betalen en alle controles te ondergaan.

In het Gentse Stadsarchief is geen antwoord op dit verzoek te vinden. Maar er is wel een gelijkaardig individueel verzoek aanwezig, afkomstig van slager J.

Genbrugge van Meulestede. In de marge van zijn brief werd genoteerd dat "*le collège ne peut accueillir favorablement la demande, 9-4-1873*" en op 12 april werd dit meegedeeld in een korte brief.³⁰

Ook in de latere jaren waren er geregeld wrijvingen tussen het

slachthuis, de beenhouwers uit de binnenstad en hun vakgenoten uit de buitenwijken en de randgemeenten.

Een aantal Gentse beenhouwers was sinds 1876 verenigd in de 'Vereenigde Vleeschhouwers'. Deze beroepsvereniging gedroeg zich van in het begin als een echte belangengroep die niet aarzelde om de strijd aan te binden met het stadsbestuur en met iedere - echte of vermeende - oneerlijke concurrentie.

In maart 1880 las slachthuisdirecteur Isidore Remy in de *Journal de Gand* dat de 'Vleeschhouwers' in een verzoekschrift aan de gemeenteraad nog maar eens klaagden over het slachthuisreglement. Dit was veel te streng voor de beenhouwers uit de binnenstad, en veel te mild voor hun collega's uit de randgemeenten.

De 'Vleeschhouwers' waren vooral boos omdat beenhouwers uit Ledeberg en Sint-Amandsberg ongekeurd vlees mochten invoeren in Gent. Het verzoekschrift zorgde voor grote beroering in de beenhouwerijen van de randgemeenten. Remy waarschuwde schepenen Charles Pickaert³¹ dat een al te streng optreden zeer negatieve gevolgen kon hebben voor de stadskas. De gemeente Ledeberg telde immers zo'n 60 beenhouwers en zij lieten bijna allemaal hun dieren slachten in het slachthuis. Als men de Ledebergse beenhouwers verbod vlees te verkopen in de stad, was de kans groot dat zij voortaan thuis gingen slachten of de Ledebergse gemeentelijke overheid onder druk zetten om zelf een slachthuis te bouwen. Dit zou een forse aderlating betekenen voor het Gentse slachthuis, Remy citeerde zelfs het cijfer van 10.000 frs per jaar.³²

Op 2 oktober 1880 legde politieagent Pierre Dael beslag op 10 kg vlees, afkomstig van een beenhouwer uit Ledeberg. Dit vlees was bestemd voor Jules Audenaerde, de voorzitter van de Vereenigde Vleeschhouwers. Slachthuisdirecteur Remy signaleerde dit voorval met de nodige binnenpretjes aan Pickaert. Uitgerekend Audenaerde, die zo sterk aandrong op een verkoop-

IN HET VARKEN

Opening der nieuwe goedkope VLEESCHHOUWERIJ

M

Door reder van vergrooing, zal te rekenen van zaterdag 2 October, de oude gekende vleeschhouwerij IN HET VARKEN, van FR. DE STAUTE-NOË, overgebracht zijn van de Oudburg, 31, naar dezelfde straat 36, rechtover de Veerдамstraat, gezegd Drongenhof.

LET WEL OP DE STOUTE VLEESCHHOUWER

Overgrooten afslag van Vleesch. — Onmogelijke concurrentie.

ZIEHIER DE PRIJZEN :

Rundvleesch.

EERSTE KWALITEIT DE KILO	FR.	1.50.
TWEDE ID. ID.	-	1.30.
DERDE ID. ID.	-	1.20.
VIERDE ID. ID.	-	1.00.
VIJFDE SCHINKEL ID.	-	0.70.
RUNDSAUSIESEN ID.	-	1.00.
ID. PER METER	-	0.30.
RUNDSGEKAPT PER KILO	-	1.00.
ID. PER LITER	-	1.00.

Verkensvleesch.

VERKENSVLEESCH te beginnen van	FR. 1.30 tot FR. 1.50.
SAUSIESEN, BLOEDWORSTEN EN HOOFDVLAK	- 1.40.
ALLERBESTEN SAINDOUX	- 1.50.
VARKENSKOPPEN	- 0.80.

Alsook kalvleesch en schaapvleesch zal or te bekomen zijn aan matige prijzen.

Door de goede hoedanigheid mijner waren en de geringe prijzen verhoop ik de gunst van eenieder te gerieten.

Uw Dienaar,

Fr. De Staute-Noë.

LET WEL OP HET ADRES : In het Varken — 36 Oudburg 36.

(Rechtover de Veerдамstraat, gezegd Drongenhof.)

Druk. H. L. Stegman, Oudburg, 36 Gent.

Als de

grootte vleeschhousers

hooren dat er een kleinen vleeschhouwer is die aan een kleinen prijs verkoopt, dan zeggen zij: Dat en is geen goed vleesch! maar het schoonste van al, dat is, dat zij anders hulderen winkel niet kunnen doen draaien al zij ons fletselen of ons bilstukken met filet niet- en hebben!

Dan wordt het aan hun clientele wel voor beste marchandise verkocht! en dat is zij ook!!!

Ehwell, al die beste brokskens worden bij mij maar verkocht aan

fr. 1,60 de kilo!!!!

Al de andere vleeschsoorten aan de kleinste prijzen der stad.

Komt eens kijken en ge zult er in bijten van lust bij

Richard D'HAENENS,

HOEK VAN DE

St-Hubert en St-Pietersvrouwstraten, 2.

De concurrentieslag tussen de Gentse beenhousers bereikte soms grimmige proporties. Dumping-prijzen en allerhande listen werden niet geschuwd, zoals de verkoop van worsten per meter en gehakt per liter

(verzameling UG, fonds Vliegende Bladen)

VLEESCH! VLEESCH!

WEERAL

Overgrooten afslag

bij

MAURICE DE VLAMINCK

50, Ste-Elisabethsgracht, 50

TARIEF

RUNDVLEESCH

de kilo

Roastbeef	1,70
Bifstuk (filet)	1,70
Bifstuk	1,60
Bole	1,40-1,50-1,60
Boef	1,40-1,50
Lap en Boezem	1,20-1,30
Plat kortelink	1,20
Dik kortelink	1,00
Schinkels te beginnen van	0,80

VARKENVLEESCH

de kilo

Koteletten (boef)	1,50
Koteletten (filet)	1,50
Mager uit d'hesp	1,60
Varkenssaucissen	1,50
Varkensgekapt	1,40
Dik spek (vet)	1,30
Buikvleesch	1,30
Beste hoofdvlak	1,00
Bloedworsten	0,90

Stoofkarbonaden te beginnen aan 1,20, 1,30, 1,40, 1,50

BESTE KALF- EN SCHAAPVLEESCH
aan ongelooftijke lage prijzen

Men bestelt ten huize op aanvraag.

Druk. E. DE LAERE, Hoegstraat, 155, Gent.

De VLEESCHHOUWERIJ van

August Van Brackel-De Vreese

Van Eyckstraat, 1, GENT

neemt de eer het geacht publiek ter kennis te brengen dat zij te rekenen van VRIJDAG AANSTAANDE haar vleesch aan ongelooftijke spotprijzen zal verkoopen.

Komt zien en oordeelt,

alle dagen versch vleesch.

IN 'T GROOT EN IN 'T KLEIN.

RUNDVLEESCH

1 ^{ste} kwaliteit.	de kilo.
Rosbyf en bilstukken	fr. 1,80 - 1,70
Bolle, boef of stoofkarbonaden	1,40
Afkortsel van de bolle	1,30 - 1,40
Lap opgerold	1,20
Beste stoofkarbonaden	1,10
Dun kortelink	1,10
Dik kortelink	1,00
Schinkel te beginnen van	0,80

VARKENVLEESCH

de kilo.

Schoone stukken en koteletten	fr. 1,60
Vet en geregeld	1,40
Zuiver varkens gekapt en saussiesen	1,40
Hoofdvlaakke	1,00

Schapen- en Kalvleesch te bekomen aan prijzen buiten alle Concurrentie.

Niet tegenstaande de buitengewone lage prijzen zal het vleesch altijd van de beste hoedanigheid zijn.

LET WEL OP HET ADRES :

AUGUST VAN BRACKEL-DE VREESE

VAN EYCKSTRAAT, 1, GENT

Gent, druk. E. Laujens, Dampoortstraat, 87.

toezegging van de Kerchove, en onderstreepte dat het slachten in Guislain voor niemand een geheim was.³⁷

Van Langendonck vroeg de leden van de gemeenteraad en van de commissie voor burgerlijke gestichten om Bruneels maatregel ongedaan te maken. De directeur gaf schoorvoetend toe dat er twee of drie keer was geslacht voor rekening van andere instellingen: *"c'est là, je dois l'avouer, un abus de l'autorisation qui nous avait été accordée"*. Dit zou in de toekomst niet meer gebeuren. Van het verkopen van vlees aan particulieren was er nooit sprake geweest. Van Langendonck reageerde woedend op deze beschuldigingen. Hij had navraag gedaan bij *"des personnes prudentes et que je crois à même d'être bien informés"* en concludeerde *"... à ce qu'il paraît, les bouchers de la ville nous accusent de livrer de la viande à d'autres établissements"*. Deze geruchten waren niets anders dan *"(de) la jalousie et (de) la mechanceté"*. Hij daagde de Vleeschhousers uit te bewijzen dat er één kilo vlees buiten het gesticht was geleverd. Verre van vlees te verkopen, *"je suis obligé de laisser fournir par un boucher de la ville une quantité assez considérable de viande, parce que le produit de notre abattage est loin de suffire pour la consommation: pendant l'année 1887, monsieur Verloove nous a livré plus de quatorze mille kilogr de viande"*.

Op 19 oktober kreeg het Guislaininstituut *"à titre tout à fait exceptionnel et précaire"* de toestemming om voorlopig zelf te blijven slachten tot 1 december.³⁸ Het college drong er bij Van Langendonck op aan om de directeur van het slachthuis op voorhand te verwittigen.³⁹

Naar een strengere controle en regelgeving

Voor 1890 waren de gemeentebesturen verantwoordelijk voor het toezicht op voedingswaren en het opsporen en melden van besmettelijke veeziektes.

De opvattingen over volksgezondheid, hygiëne en controle op voedingswaren veranderden grondig in de loop van de

19de eeuw en de nationale overheid greep tenslotte in. Het Koninklijk Besluit van 9 februari 1891 legde algemene regels vast voor het slachten van dieren, de verkoop en het transport van vers of bereid vlees, wild en gevogelte. Dit KB dwong het gemeentebestuur tot een nieuwe herziening van het reglement voor het slachthuis en de vleeshandel. De gemeenteraad keurde het nieuwe reglement op 8 december 1891 goed.

De gezondheidsinspecteur, een veearts, werd de nieuwe hoofdverantwoordelijke voor het slachthuis, de vleeshandel en -controle. Hij had de rang van adjunct-commissaris van politie en inspecteerde het slachthuis, de installaties en het personeel van deze instelling. De gezondheidsinspecteur woonde gratis in de woning die bij het slachthuis hoorde. Daarnaast kwam er een directeur die onder de bevoegdheid van de gezondheidsinspecteur ressorteerde en een bureau had in het slachthuis.

De beenhouwers uit de buitenwijken kregen eindelijk hun zin: voortaan was de invoer van *"des viandes foraines"* in Gent vrij, maar dit vlees moest wel worden gekeurd. Als het vlees al de keuringsstempel droeg van een andere gemeente, was de keuring in Gent gratis. Op het hele grondgebied van de stad werden de dieren, het vlees en alle afgeleide voedingsproducten gecontroleerd door stadsambtenaren. Deze controle vond plaats in winkels, fabrieken, grootwarenhuizen, magazijnen en depots en op de markt, kortom overal waar vleeswaren werden geproduceerd, bewaard of verkocht.

De vleesproducten die werden ingevoerd uit het buitenland werden gecontroleerd in de haven. *"Sauf la volaille, le gibier et les lapins domestiques, aucun animal dont la viande est destinée à l'alimentation, ne peut être abattu ailleurs que dans l'abattoir communal"*. Als het transport van een beest een gevaar betekende voor de veiligheid of de openbare gezondheid, kon de burgemeester het slachten ter plaatse opleggen. Dieren, waarvan men vermoedde

dat zij leden aan een besmettelijke ziekte, werd in een apart lokaal in observatie gehouden. Dieren, die gestorven waren in stallen op het Gentse grondgebied, werden onderzocht door de gezondheidsinspecteur en daarna versneden in het slachthuis. De verkoop van ongekeurd vlees, of het nu vers, gerookt, gezouten of bereid was, bleef verboden. Vers vlees, dat werd ingevoerd uit het buitenland, werd alleen toegelaten als geheel, half of kwart beest, op voorwaarde dat de longen er nog bij hoorden. Vers paarden-, ezel- of muilezelvlees, dat een slechte reputatie had, werd extra gecontroleerd en kon alleen verkocht worden in speciale winkels.

Buiten het slachthuis werd vlees in stukken vervoerd en ieder stuk werd afgestempeld door de experten-verificateurs. Het beest werd pas na de keuring versneden. Alleen met speciale toelating van de directeur kon vlees langer dan 24 u in het Slachthuis blijven. Wagens met vlees mochten alleen in de stad *"couvertes de manière à cacher entièrement leur chargement"*.

De keuringsrechten werden a.v. vastgelegd: 2,00 frs voor een rund, stier, koe, vaars of paard, 1,00 frs voor een kalf of varken, 0,50 voor een schaap, lam of geit, en 0,30 frs voor een speenvarken. De keur rechten voor vlees, dat ingevoerd werd in de stad, bedroegen een centiem per kilo. Vlees, dat reeds was gekeurd in een andere gemeente, was vrij van rechten. Wegen kostte 0,25 frs boven 50 kilo, en 0,12 frs onder dit gewicht. Per huid bedroeg het weegrecht 0,05 frs.⁴⁰

Het nieuwe slachthuisreglement verhinderde niet dat de beenhouwers de grenzen van wat kon of mocht met grote vindingrijkheid bleven aftasten. Eveneens in december 1891 vernam gezondheidsinspecteur Charles Lambert dat verschillende spek-slaggers uit de Paradijs- en Brugsestraat grote hoeveelheden vlees invoerden, zonder dat dit werd gekeurd in het slachthuis. In zijn rapport poneerde Lambert dat *"... journellement il entre ainsi clandestinement des centaines de*

kilos de viandes et que si nous devions faire une visite dans les charcuteries, nous en trouverons des quantités considérable dépourvues de notre estampille". Het college wilde werk maken van een sluitende controle van het vlees in de winkels en grootwarenhuizen en waken over de correcte toepassing van het nieuwe reglement van 8 december 1891.⁴¹

Dat een strengere controle op het slachten en bereiden van vlees geen overbodige luxe was, werd bewezen door het plotse overlijden van gezondheidsopzichter Karel Lambert.

Hij overleed in 1895, "slachtoffer van zijn plicht ... vergiftigd door eene microbe, welke nog niet goed gekend is, en die zich ontwikkeld had in worsten (*saucissons*) aan zijn onderzoek onderworpen".⁴²

En wat met het thuis slachten door particulieren voor eigen verbruik? Het slachten van een varken, een schaap of een geit, waarvan het vlees louter voor eigen verbruik

was bestemd, was toegelaten. Wanneer deze dieren in een omheinde ruimte werden gehouden, moest het college zijn toestemming geven.⁴³ De 'Vereenigde Vleeschhouwers' roken andermaal onraad. Zij zonden begin maart 1894 een brief aan de stedelijke gezondheidsinspecteur Lambert. Mochten boeren en melkveehouders bij hen thuis varkens slachten, en er koteletten en hammen van verkopen? In de marge werd met potlood 'non' genoteerd. Lambert meende dat het gemeentelijke reglement ruimte liet voor interpretatie. Een eerste visie ging er van uit dat alle dieren in het slachthuis moesten worden afgemaakt. Een tweede interpretatie meende dat dit alleen gold voor dieren, waarvan het vlees voor publieke consumptie was bestemd. De verkoop van vlees, afkomstig van beesten die thuis waren geslacht en niet werden gekeurd en gestempeld, was in ieder geval verboden.⁴⁴

Om de arbeidersklasse als klant aan te trekken werden volkse reclame 'truuken' toegepast zoals fictieve 'samenspraken'
(verzameling UG, fonds Vliegende Bladen)

500 frank beloning aan dengene die kan bewijzen dat ik vreemd Amerikaansch vleesch verkoop

Afslag! Afslag! Afslag!

op het vleesch

Groot Nieuws!!!

Burgers en Werklieden,
(Samenspraak afgeclusterd in de St-Lievenstraat tusschen KAREL en GUST).

KAREL. — Wel, wel! Ik ben daar iwe vrouw en kinderens tegen gekomen, wat goet zij hun recht te aen dat zij er zoo vet zitten als mollekens?

GUST. — Wel! wel vriend! Het recht, wat ge mij daar toch vraagt, ha, 'k dacht dat ge er al zo lang 't selsch van waet.

KAREL. — Wat mijne wil ge zeggen?

GUST. — Wat nieuws!!! Daar is eene nieuwe vleeschhouwerij gekomen op de Braeckmanstraat, No. 14, verthoer de Spaoghe school, waar al dat vleesch, haer, en dierse anders verkocht wordt dan **BESTE STALHEESTEN** en hoegenaamt geen vreemd vleesch aan ongeloflijke lage prijzen, inge vrouw gaat er al van als de vleeschhouwerij neponn'iken en zij en mijn kinderens worden zoo vet als mollekens.

KAREL. — En aan wat prijs wordt dat beste vleesch wat verkocht?

GUST. — De prijs van dat beste vleesch is ten zoet 85 centiman den 1,2 kilo, gewatbord gewicht.

KAREL. — Maar hoe komt dat de hude overal zeggen dat het vleesch zoo duur is, hoe kan hij dat aan dien ongeloflijken lage prijs laten?

GUST. — Wel omdat, hij tevervalst te niet eene kleine wraeg, zijn spreuk is: — Vleesch klenjes maken een arrot.

KAREL. — Hoorwel GUST, ik zal er mis vrouw van spraken en zeggen dat zo niet elders raag gaan koopge dan bij hem.

GUST. — Ik zou dierse nog verhoen van te zeggen dat hij de smakeljkste bledwurstien verkoopt als 1 fr. de kilo. De beste pense aan 8 cents 't pond, de beste hoofdvlakke aan 8 cents 't vierentel. Ik draag er alle dagen van huide bij mijne beecham naar mijn werk. En ook moes ik U nog zeggen dat mijn vrouw raods rievijde 't vleesch heeit magewoen, en zij meer rondlik bekintan dat zij raem haer gewicht heeit. Er staan nooit gewichten in de schaal, en dat wil ook wat zeggen.

Burgers, Werklieden!!!

Uit bovenstaande samenspraak moet ge U overtuigen, dat men bij mij het best en goedkoopst gediend is van gansch de stad en omiggende gemeenten.

Komt dus in massa naar mijne winkel, in de volle overtuiging dat gij bij mij het eerlijkst en best bediend zult worden en bijzonderlijk **uw gewicht** hebt.

Uw dienaar,
FR. BRAECKMAN
Brusselschestræat, 15, GENT
(Nevens de kazerne der Lanciers)

Beleefd versoek uw vleesch na te wegen.

N.B. Te allen tijde te bekomen gewaantborgd **zuiver smout** (zonder Amerikaansch vet in gemengd) aan fr. 1,50 de kilo.

Men bestelt ook ten huize. De bestellingen worden met den meesten spoed en de beste zorgen uitgevoerd.

Gent, drukk. Plantyn, Korte Koestraat, 30.

D. 75 (4)

Samenspraak tusschen Sophie en Maria

OVER DEN

AFSLAG VAN HET VLEESCH

MARIE. — Ah dag Sophie hoe est?

SOPHIE. — Goed, en mee i uuk? Waar gaede gij naar toe?

MARIE. — IJ naar mijne vleeschhouwer!

SOPHIE. — IJ waar woont iwe vleeschhouwer ni?

MARIE. — Op de **NEDERKOUTER** ga ik ni in het oud huis van **LEENT**, RECHTOVER het VERLOREN BROODSTRAATJE. Vroeger was 't vervozen vleesch dat ze verkochten maar ni est **versch geslacht en goed vleesch** en daarbij 't es ni **nie dierder** of vroeger.

Kijk ne keer voor **een half frank** je den halve kilo zijn het daar schellekens gelijk hiefstikken en de boulie est er nog goedkooper, en soepe ge keunt ze bijna niet drinken van kloekte en dat es 't voornaamste.

SOPHIE. — Marie ik bemin uuk mijn profijt, me n'en toch niets van onzen vleeschhouwer, 'k ga uuk mee.

Allen naar de

NEDERKOUTER

oud huis **LENT**

RECHTOVER DE VERLOREN BROODSTRAAT

alwaar men vleesch kan bekomen aan

fr. 0,60 tot fr. 1,50 de kilo

Allen naar de Nederkouter.

Gent, Drukk. S. Hussein, Dampoorstraat 76.

De oprichting van de Vereenigde Vleeschhouwers

Tussen 1880 en 1914 viel in Gent de sterke organisatie op van twee beroepsgroepen: de bakkers en de beenhouwers.

De vroege organisatie van de bakkers was een rechtstreeks gevolg van de sterke concurrentie van de coöperatieven, met name van de coöperatieve bakkerij Vooruit.

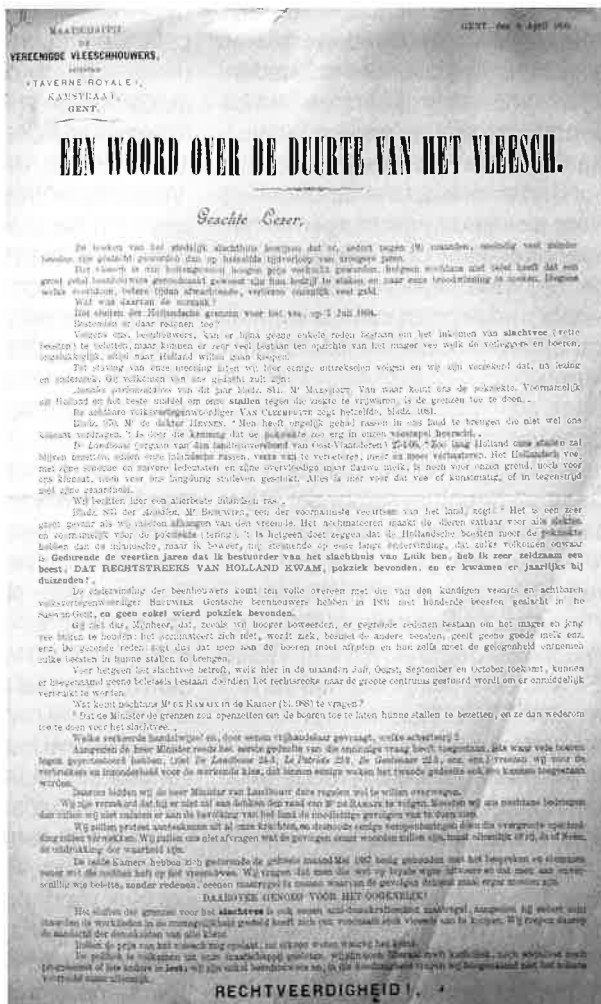
Het oudste Gentse beenhouwers-syndicaat, de 'Vereenigde Vleeschhouwers', werd opgericht op 1 februari 1876, na het zoveelste dispuut met het stadsbestuur. Eind 1875 wilde het stadsbestuur de keur - en inkomrechten voor het slachthuis verdubbelen, wat uiteraard op fel protest botste bij de beenhouwers en paarden-slachters. In de cafeetjes rond de Nieuwe Veemarkt werd druk overlegd. De beenhouwers zonden een delegatie naar het stadhuis.

De Maatschappij der Vereenigde Vleeschhouwers heeft zich van in het begin ingezet om het publiek te informeren bijvoorbeeld over de concurrentievervalsing door import van Hollands vlees en de problemen rond runderziekten, zoals in deze oproep anno 1895 (verzameling UG, fonds Vliegende Bladen)

Zij werden er hartelijk ontvangen, maar van toegeven was geen sprake. De boze beenhouwers besloten dan maar hun krachten te bundelen in een beroepsvereniging, de 'Vereenigde Vleeschhouwers'. Een lid van de beenhouwersdynastie, van Loo, met een winkel aan de Kasteellaan, werd voorzitter. Beenhouwer en toekomstig gemeenteraadslid Karel Van den Bosch werd secretaris. De 'Vereenigde Vleeschhouwers' vergaderden in Minard's Koffiehuis aan de Walpoortbrug.⁴⁵

De vroege organisatie van de beenhouwers was geen uniek Gents fenomeen. Al vóór 1876 waren in steden als Brussel, Antwerpen en Charleroi invloedrijke beenhouwers-syndicaten actief. In 1878 volgde de oprichting van de Nationale Federatie van Beenhouwers en Spekslagers van België, de voorloper van de huidige Landsbond. Dit vroege syndicalisme hing nauw samen met enkele specifieke problemen van de beroepsgroep, zoals de beperking van de invoer van buitenlands vee, de betwisting rond de slacht - en keurrechten in de slachthuizen en de belangenconflicten met de boeren. Ook andere factoren stimuleerden het vroege syndicalisme. Slagers, beenhouwers en spekslagers ontmoetten elkaar op de veemarkt, in het slachthuis en in de vele cafeetjes van de slachthuisbuurt. Beenhouwers gingen samenwerken bij het vervoer van dieren, het bewaren van vlees en de verkoop van huiden en vet. De gezamenlijke verkoop van deze nevenproducten was trouwens de belangrijkste activiteit van de beroepsverenigingen voor 1914.⁴⁶ Ook bij de Gentse 'Vleeschhouwers' was de verkoop van huiden en de huidenmakerij een lucratieve aangelegenheid.⁴⁷

Toch vertegenwoordigden de 'Vereenigde Vleeschhouwers' maar een gedeelte van de beenhouwers uit de binnenstad. Groepeerden de 'Vleeschhouwers' vooral de gegoede Gentse beenhouwers uit het centrum? Het volledig ontbreken van archiefmateriaal maakt een raming van

het ledenaantal en de representativiteit van de 'Vleeschhouwers' bijzonder moeilijk. Toch hadden de Gentse 'Vleeschhouwers' niet het belang of de invloed van de beenhouwersbonden van Brussel, Antwerpen of Charleroi. Het nationale vakblad, 'Belgische Beenhouwerij', bevestigde dit in 1913: "*Or Gand n'est pas Bruxelles, ni Anvers. Dans ces sortes d'entreprises tout est relatif et le syndicat de Gand ... ne compte pas même trois cents membres*".

De vleeshouwers gedroegen zich van in het begin als een zelfbewuste beroepsvereniging en een doortastende drukkingsgroep. In de jaren na hun oprichting gingen zij geregeld in de clinch met het stadsbestuur. Zij bonden ook de strijd aan met echte of vermeende vormen van oneerlijke concurrentie. Van in het begin waren de beenhouwersbonden uitermate pragmatische clubs, die vooral geïnteresseerd waren in directe materiële voordelen voor hun leden. De diensten, die werden aangeboden aan de leden, sloten hier nauw bij aan. Aanvankelijk was er een verzekeringskas, die "*les dégats constatés sur la viande lors de la découpe*" dekde. Later kwam er de gemeenschappelijke verkoop van huiden en vet bij. De verbetering van de vakkennis en de beroepspraktijk bleven voorlopig secundaire bekommernissen. Voor het uitbouwen van een bibliotheek of het bijhouden van een archief was er weinig of geen interesse, de 'Vleeshouwers' beschouwden dit als een nutteloze bezigheid.⁴⁸

Toch was de oprichting van een syndicaat voor beenhouwers niet vanzelfsprekend. Beenhouwers waren koppige en bijzonder individualistische zelfstandigen. De leiders van de beenhouwersbonden klaagden regelmatig dat "eene vereeniging kleinhandelaars leiden ... geene gemakkelijke zaak is. Ah ! moest onze voorganger Breydel terug op aarde komen! Vanaf zijne jongelingsjaren wilt de beenhouwer onafhankelijk en vrij zijn. Tegen alles wat leider is zet hij groote ogen op. Na zijnen stiel

geleerd te hebben, zet hij zich aan zijnen blok en wordt hij handelaar, waarvan de huisvrouwen zeggen dat het een zwijger is, hij is enkel overgelaten aan zijn lot".⁴⁹

Ook de leiding van de Landsbond klaagde herhaaldelijk over "*la mentalité bouchère*". Een boze voorzitter Victor Schuermans haalde in februari 1913 zeer scherp uit: "*La perception des cotisations a mis en évidence, une fois de plus, la singulière mentalité des bouchers et charcutiers et la conception toute primitive qu'ils se font d'un syndicat professionnel et des hommes collaborant à sa direction*".

Het gebrek aan solidariteit en aan erkenning voor het werk van de beroepsverenigingen tartte alle verbeelding: "*Les détours, disons plus exactement les trucs employés par une foule d'ignorants, d'arriérés, pour échapper et toujours à la modeste contribution de quatre francs que notre association leur réclame, sont tour à tour déconcertants de mauvaise foi, d'hypocrisie, de cynisme même*".⁵⁰ Om de corpsgeest te bevorderen voorzagen verschillende verenigingen boetes voor afwezigheden bij algemene vergaderingen en bij begrafenissen van andere leden. Aanvankelijk letten de beroepsbonden er ook op dat de beenhouwers zich keurig gedroegen in het openbaar. Ruw of al te uitgelaten gedrag werd afgekeurd, men mocht immers niet van ver merken dat er beenhouwers in aantocht waren.

Door het individualisme van de beenhouwers vertoonden de Gentse beenhouwersbonden een aanzienlijke neiging tot splitsen. Naar aanleiding van de 80ste verjaardag van de 'Vereenigde Vleeschhouwers' schreef de 'Belgische Beenhouwerij' in 1956: "Er was helaas ook een tijd van syndicale verscheuring, van bitsige bekamping en personenstrijd, waarin elkeen, teruggetrokken op eigen standpunt, eerder gericht was op zelfverdediging dan op het prijsgeven van eigen liefde".⁵¹

Zo hielden de 'Vleeschhouwers' in de loop van 1912 een openbare vergadering, waar de vele voorde-

len van het lidmaatschap werden uiteengezet. "Alles scheen een succes, doch door een woordenspel, vooropgezet door een woordvoerder, was de uitslag negatief" en ontstond er een splitsing.

Het syndicaat 'De Kleine Beenhouwers van Gent en omliggende' scheurde zich af en vestigde zijn burelen in de Slachthuisstraat. In 1912 telden 'De Kleine Beenhouwers' 125 leden en publiceerden zij het weekblad 'Ons Blad'.⁵² De 'Vleeschhouwers' van hun kant hadden 225 leden en beheerden ook een mutualiteit en een spaarfonds. Mede door de versnippering vertegenwoordigden de 'Vleeschhouwers', met 225 leden, nog steeds een minderheid. De 'Wegwijzer' van 1910 vermeldde maar liefst 630 vleeshouwers en 260 spekslagers.⁵³

De schermutselingen tussen de beenhouwers uit de binnenstad, de buitenwijken en de randgemeenten toonden duidelijk aan dat er maar weinig sprake was van onderlinge solidariteit. Ook de woelige vergadering van 11 december 1900, die plaats vond in café 'De Viggersmarkt', illustreerde de scherpe concurrentie tussen de Gentse beenhouwers. Tijdens hun maandelijkse vergadering van 15 november 1900 besloten de 'Vereenigde Vleeschhouwers' unaniem het stadsbestuur te vragen om de markt van vrijdag te vervangen door een markt op donderdagmiddag. 'De Viggersmarkt' was volgelopen met boze beenhouwers en bewoners van de buurt rond de Nieuwe Beestenmarkt. Zij protesteerden luid. Samen met de beestenmarkt van Brussel was de markt op vrijdag de belangrijkste van het land. Beenhouwer Karel Van den Bosch, tevens secretaris van de 'Vereenigde Vleeschhouwers', kreeg het hard te verduren. De aanwezigen verweten Van den Bosch dat hij, in naam van zijn beroepsbond, het plan had verdedigd in 'La Flandre libérale' en 'Le Journal de Gand'. De vergadering verliep zeer woelig ("*la réunion devient houleuse*") en het plan werd tenslotte opgegeven. Gezondheidsinspecteur Deconinck, die de vergadering bijwoonde, bracht verslag uit aan

schepen Bruneel. Het voorstel van de 'Vleeschhouwers' had iedereen compleet verrast.

De 'Vleeschhouwers' voerden aan dat vrijdag een slechte dag was voor de beestenmarkt, die alleen in Gent op die dag plaats vond. Maar de aanwezigen in 'De Viggensmarkt' gingen niet akkoord: de Gentse vrijdagse markt werd druk bezocht, ook door "*nos campagnards*". Bovendien was de markt op vrijdag belangrijk voor de slachthuisbuurt, en voor de Gentse handelaars in het algemeen.

Deconinck wees er op dat de wijziging van de marktregeling, tenminste indien zij werd aangevaard, zou samenvallen met een nieuwe aanbesteding van de plaatsrechten. De gezondheidsinspecteur meende dat de 'Vleeschhouwers' aasden op "*... le monopole exclusif de la vente des viandes et à imposer plus facilement ses lois aux consommateurs. C'est une entrave à la libre concurrence qu'on cherche*".⁵⁴

Beenhouwers en spekslagers waren ook maar in beperkte mate solidair met andere zelfstandigen. Zij lieten zich maar weinig opmerken in bijvoorbeeld de strijd tegen de coöperatieven of de leurhandel, de "*bêtes noires*" van de bakkers en de kruideniers.

Na de oprichting van de Boerenbond (1890) werden de relaties met de katholieke verenigingen en hun verkozenen aanzienlijk bemoeilijkt door de nauwe alliantie tussen katholieken en "*les intérêts agricoles*".

Naar aanleiding van enkele conflicten tussen beenhouwers en beenhouwersknechten waren er in Gent ook wrijvingen tussen de beenhouwers en de Anti-socialistische Werkliedenbonden van baron Arthur Verhaegen. '*La Flandre libérale*' zette geregeld haar kolommen open voor de grieven van de beenhouwers en sommige liberale parlementairen namen stelling tegen de verfoeide Wet -Thienpont. Maar dit betekende geenszins dat er sprake was van een georganiseerde samenwerking tussen beenhouwersbonden en liberalen.⁵⁵

Eind 1884 was er een nieuwe aanvaring tussen de 'Vereenigde Vleeschhouwers' en het stadsbestuur. De 'Vleeschhouwers' vroegen dat er bij het slachthuis een hangar werd opgericht voor het bergen van de wagens van de slagers. De '*abatteurs*' vervoerden de halve beesten met platte open wagens naar de winkels van de beenhouwers. Het stadsbestuur had al verschillende keren geëist dat het vlees werd bedekt, maar dit gebeurde niet altijd. De vleeshouwers vroegen dat de slagers, net als in Parijs, Brussel en andere steden, overdekte wagens gebruikten.

Maar de slagers weigerden, want voor het vervoer van halve dieren waren zeer grote wagens nodig, die zij thuis niet konden opstellen. Het eerste ontwerp van stadsarchitect Charles Van Rysselberghe kostte 10.500 frs, maar de stad vond dit te duur. Ook een tweede, goedkoper ontwerp werd voorlopig afgewezen. Dit negatieve antwoord was een onrechtstreeks gevolg van de schoolstrijd. Volgens burgemeester Hippolyte Lippens⁵⁶ was dit njet vooral te wijten "*à ... la situation précaire dans laquelle se trouve la ville, exposée à perdre des subsides considérables en matière d'enseignement qu'il votera la remise des travaux. Il demande qu'il soit entendu que le rapport conclut à la remise et non au rejet de la proposition.*" Het rapport van de verenigde commissies van Financiën, Handel en Nijverheid liet ook verstaan dat, rekening houdend met "*les dépenses considérables occasionnées pour l'installation de la boucherie dans les locaux du marché couvert ... (et) les frais supplémentaires auxquels vient de donner lieu l'éclairage gratuit de la boucherie*"⁵⁷ de beenhouwers al meer hun deel hadden gekregen.⁵⁸

De 'Vereenigde Vleeschhouwers' waren woedend. Op 19 december 1884 publiceerde de '*Gazette van Gent*' een open brief, waarin de 'Vleeschhouwers' hun verzamelde grieven op grimmige wijze opsomden. De afwijzing van de hangar was de druppel die de emmer deed overlopen.

De hoge slacht - en keurrechten - waarover dadelijk meer - waren de

belangrijkste bron van ergernis voor de vleeshouwers. "Sedert de stichting der maatschappij 'de Vereenigde Vleeschhouwers' ondervonden de vleeschhouwers niets anders dan minachting van wege het stedelijk bestuur, aangezien op al de vragen die gedaan geweest zijn in 't belang der stielgenooten en zelfs in 't belang der stad, men telkens het woord 'onmogelijk' voor antwoord kreeg. En nochtans mogen wij vrij zeggen dat het juist dit slach van neringdoende personen zijn, die het meest belast zijn en die sedert de afschaffing van het octrooi nog onder de verplichting staan voor hunne waren een kernrecht te betalen. Dat men ook niet vergete dat door die keurrechten en door hetgene men in 't Slachthuis voor het geslacht vee, volgens een reglement betaalt, de stad eene ronde som trekt van meer dan negentig duizend frank. Men durft ons zeggen 'in dezen huidigen tijd dient er gespaard te worden om het onderwijs te kunnen bekostigen en het lot der onderwijzers en onderwijzeressen te lenigen'. Wij, zooveel als de burgemeester en de schepenen, zijn met toegenegene gevoelens voor het onderwijs bezielde - maar waarom dan ook niet, als goede en onpartijdige bestuurders, aan den een gelijk aan den anderen, recht laten wedervaren? - Tot slot verklaren wij dat hetgene ons voor het oogenblik bezig houdt, de grieven die te onzer kennis zijn en die de misnoegdheid der Vereenigde Vleeschhouwers verwekt hebben, ten voordele der stedelijke overheid niet pleiten, en dat later al de vragen door de Maatschappij aan het stadsbestuur toegezonden bij middel der dagbladen zullen bekend gemaakt worden.

De Maatschappij zal eerlang eenen oproep doen tot alle stielgenoten, ten einde middelen te beramen om in dezen toestand te verhelpen. Wat de bespreking aangaat, die zal plaats hebben over de keurrechten, er zal kennis gegeven worden van den omzendbrief van 1875 door den heer minister van binnenlandsche zaken aan de gouverneurs gestuurd".⁵⁹

In de tweede helft van 1899 hadden de Gentse beenhouwers

een geschil met de meesterslagers, die het slachtgeld wilden vermeerderen.

De 'Vleeschhouters' bleven niet bij de pakken zitten en richtten een jaar later 'Vakmanschap Eigen Slachterij' op. Deze organisatie slachtte aan voordelige voorwaarden het vee van haar leden. Bij de viering van de 25ste verjaardag van hun beroepsorganisatie op 1 februari 1900 blikten de 'Vleeschhouters' tevreden terug.

Aanvankelijk werd de maatschappij geleid door "de oudere stielgenooten", maar na enige tijd verminderde hun interesse. Bovendien leidde het individualisme van de beenhouwers geregeld tot onenigheid, ruzie en splitten. Tenslotte namen jongere vakgenoten het bestuur over, met gunstige gevolgen. Het aantal leden steeg van 70 in 1887 tot 155 in 1900. Maar de beenhouwers mochten niet op hun lauweren gaan rusten: "Denkt niet, vrienden stielgenooten, dat alles zoo maar voor den wind geloopt heeft. Neen, wel integendeel. Menigmaal was het bestuur onrustig over het reuzenwerk dat het ondernam, niettegenstaande al zijne bekwaamheid, opoffering en werkzaamheid". Maar deze ondankbare arbeid loonde, want "in 't gansche land kan niet een onzer zusterverenigingen op dergelijken uitslag wijzen. Gent, ons roemrijk Gent, heeft weeral ten voorbeelde gestrekt aan gansch het land".⁶⁰

In 1911 kocht de beenhouwersbond een stuk grond in de Paardenstraat voor de bouw van stallen, magazijnen en een werkhuis. Eind 1912 verscheen een maandelijks vak- en propagandablad 'De Beenhouwer'.⁶¹

De beenhouwers in het offensief

De betwisting rond de slacht- en keurrechten

Tijdens zijn onderhoud met een groepje verontruste beenhouwers had burgemeester Piers de Raveschoot in 1852 verzekerd dat "het nieuwe slachthuis enkel (werd) opgericht om reden van openbare orde en hygiëne en het

stadsbestuur verbindt er zich toe nooit enig profijt er uit te halen". De inkomrechten dienden alleen om de onderhoudskosten te dekken. Maar van deze belofte kwam weinig terecht.

De beenhouwers klaagden decennialang over de hoge slachten keurrechten. Ook beenhouwerschapenslager Charles Zwaenepoel merkte later op dat "het stedelijk slachthuis van al de gemeentelijke diensten de aanzienlijkste winsten afwierp". Zwaenepoel voegde er aan toe dat "wij mogen dus aannemen dat het vooroorlogse stadsbestuur zich plichtig gemaakt heeft aan een werkelijke en morele aftroggelarij".⁶²

De betwisting rond de slacht- en keurrechten was geen louter Gents probleem, maar groeide uit tot een nationale kwestie. In alle steden met een eigen slachthuis klaagden beenhouwers en slagers over de hoge slachtrechten. Aangezien de beenhouwers verplicht waren om gebruik te maken van het Slachthuis, vormde het slachtrecht een niet te verwaarlozen bron van inkomsten voor de stadskas. Ook de keurrechten werden sterk gekritiseerd. De beenhouwers betwisten niet dat het vlees werd gekeurd, zij waren vooral ontevreden omdat de keurrechten hoger lagen dan de reële kosten van de keuring. Aangezien de keuring noodzakelijk was voor de volksgezondheid, meenden zij dat ook de belastingbetaler moest meebetalen. De oprichting van de 'Vereenigde Vleeschhouters' was trouwens een rechtstreeks gevolg van de verdubbeling van deze rechten door het Gentse stadsbestuur eind 1875.

Het algemene ongenoegen over de slacht- en keurrechten leidde tenslotte tot de oprichting van een nationale beroepsbond. In 1878 verenigden 16 lokale organisaties zich in een 'Fédération des bouchers belges'. De federatie maakte van de strijd tegen de rechten haar eerste objectief.

De strijd van de beenhouwers bereikte tenslotte het Parlement, waar zij de steun kregen van enkele liberale volksvertegenwoordigers.

Tijdens het debat over de begroting van het departement van Binnenlandse Zaken in 1882 erkende de liberale minister van Financiën Charles Graux (1878-1884) dat de grieven van de beenhouwers gegrond waren. Hij meende dat het slachtrecht niet hoger mocht zijn dan de reële kostprijs van de verleende dienst en dat de keurrechten moesten verdwijnen. Maar de minister aarzelde om al te directe maatregelen nemen, hij wilde de gemeenten met de zachte hand overreden 'iets' te doen aan de rechten. Vijf jaar later was er nog niet veel veranderd.

Minister van Binnenlandse Zaken Jean Thonissen (1884-1887) klaagde de ongelijke behandeling van de beenhouwers door de gemeenten aan, maar hij wilde de steden deze interessante inkomsten niet ontzeggen.

Kamerlid Charles Simons had minder geduld en diende op 24 maart 1888 een wetsvoorstel in, dat alle gemeentereglementen in verband met de slachtrechten grondig wilde herzien. Dit alles leidde tot de wetten van 31 juli 1889 en 20 augustus 1890. Zij bepaalden dat de slachtrechten niet hoger mochten zijn dan de reële vergoeding voor de geleverde dienst. De eerste wet verplichtte de gemeenten de rechten in die zin te herzien en, voor 1 januari 1890, over te maken aan de bestendige deputatie. De wet van 20 augustus 1890 bepaalde dat vlees, bestemd voor beenhouwerijen, alleen verkocht mocht worden nadat het was onderzocht en geschikt bevonden voor consumptie. Bij vers vlees moesten ook de inwendige organen van de geslachte dieren worden onderzocht. Daarom mocht er een recht worden geheven, "*à la charge des intéressés*", maar dit recht "*n'excèdera pas le coût des frais d'inspection*". Alle andere rechten werden geschrapt."

Om de toepassing van deze wetten af te dwingen wilde de regering terug de beproefde tactiek van 'geduldig overtuigen' toepassen. In 1893 liet minister van Landbouw, Industrie en Openbare Werken Léon De Bruyn trots weten dat hij al 40 gemeenten had overtuigd!⁶³

Mijnheer,

Een zeer belangrijk vraagstuk komt niet den dag meer en meer op den voorgrond en het maakt een der voornaamste punten der sociale vraagstukken uit. Wij bedoelen namelijk den **VEEKWEEK**, met zijn groote factor van handel en vleeschverbruik, welke van zooveel gewicht is voor de bevolking in het algemeen.

De belangrijkheid daarvan zal niemand ontkennen, daar de openbare markten voor plicht hebben genomen er zich mede onledig te houden en zelfs, gelijk voor de Nijverheid een Hoogerer Werkzaam is ingericht, is er een Hoogerer Landbouwråd gevormd.

Memoraal, Mijnheer, werden in de beide Kamers daaromtrent denkbeelden voordrageret en voorvallen aangestipt, die door de ondervinding verkeerd zijn aan de waarheid en die daardoor de beste zaken komen bemoeilijken en zelfs velen schade berokkenen.

Wij zijn van oordeel dat meerdere toelichting veel kwaad zou tegengaan en, wanneer er in Kamer of Senaat over het Landbouwbudget zou gesproken worden, Ued. allen beter toegelicht zoudt zijn aangaande veehandel en vleeschverbruik.

Ons doel is de verkeerdheden trachten weg te nemen; U bekend te maken met de betrachtingen der *Vleeschhouwersfederatie en Syndikaten*.

Daarom hebben wij besloten een onderhoud, een "causerie" te houden, met Senaat- en Kamerleden, Provincie- en Gemeenteraadsliden, de leden van den Hoogerer Landbouwråd, alsook met het Comité der Maatschappij van Dierenbescherming.

De drukpers is ook uitgenoodigd.

Deze zitting, waartoe Ued. zij uitgenoodigd, zal plaats hebben in de **LAKENHALLE**, Si-Basisplaats, **Maandag 16 Maart 1908**, om 6 uur des avonds, slijp.

Wij hopen, Geachte Heer, Ued. aanwezig te zien en groeten U met de meeste achting.

HET BESTUUR

P.-S. — Deze uitnodiging dient als *ingangsbijls* en zal strikt geëischt worden.

Personen die belang stellen in deze vergadering kunnen ingangsbijls bekomen bij **MM. G. DE WITTE, Zoumanstraat, 10**, en **KAREL VANDENBOSCH, Brabantdam, 51**.

© 1908, Drukkerij Broekmans, J. Keyser, Schipstraat, 34

De Maatschappij der Vereenigde Vleeschhouwers profileerde zich einde 19de - begin 20ste eeuw steeds meer als een politieke drukingsgroep
(verzameling UG, fonds Vliegende Bladen)

Geachte Landbouwers!

In uw blad "*De Landbouw*" van Zondag haast lezen wij dat het volk eens en vooral de "waarheid zou dienen te kennen over hetgeen thans zoo al gezegd wordt over den prijs van het vleesch."

Wij, Beenhouwers van Gent, zijn van het zelfde gevoelen en wenschen met rechtzinnigheid, zooals altijd, daarover te spreken.

Maar gaat uw blad, nu deze maal alweer, wel met rechtzinnigheid te werk?

Onderzoeken wij zulks een oogenblik:

1° Waarom schrijft het: "dat de beenhouwers der groote steden nooit te vreden zijn met de winsten, welke zij verwezentlijken", als het bewezen is dat, hier te Gent alleen, er, sedert 20 jaren, drie duizend (3000) lieden zijn die ons bedrijf deden of er mede begonnen zijn en die er, door geldverlies, zijn moeten van af zien?

2° Waarom schrijft het: "dat, voornamelijk hier te Gent, de vleeschprijzen niet dalen kunnen (te geen volgens uw blad nochtans zou moeten zijn) doordien er hier te veel beenhouwers zijn, als elk verstandig man overtuigd is dat de omenentie de daling der prijzen voor gevolg hebben moet en dat, in feite, nergens het vleesch aan minderen prijs verkocht wordt als hier te Gent?

3° Waarom schrijft het: "dat de vleeschkweslie enkelijk eene politieke kwestie is die de beenhouwers hebben uitgedacht om de kiezers aan te zellen voor de liberale of socialistische lijst te doen stemmen", als het weet dat de politiek volstrekt mit onzen nationalen bond gesloten is en dat de beenhouwersmaatschappijen van Brussel, Antwerpen (dus de 2 machtigste van 't land), Namen, Luiken, enz. enz., bijna uitsluitelijk bestuurd worden door geachte en verstandige collega's die bekend staan als tot de katholieke partij behorende?

4° Waatom schrijft het: "dat er op 28 Mei laatst te Cureghem, ruim drie duizend (3000) vette beesten meer waren dan 8 dagen te voren, zoodat er vette beesten zijn blijven staan die de slachters niet nodig gehad hebben", als het weet dat de normale bevoorraading dier markt gewoonlijk bestaat uit 1600 koppen?

5° Waarom schrijft het: "dat de beenhouwers tegen de boeren zijn", als het weet dat wij in onze congressen, die publiek zijn en in dewelke iedereen het woord bekomen kan, bewijzen dat **Landbouw en beenhouwerij twee zusters zijn die, ten bate van beide, hand aan hand moeten gaan?**

Waarom schrijft het nog tal van andere onwaarheden?

Gij hebt heden morgond eene vergadering; advokaten, notarissen en andere soortgelijke welsprekende landbouwers (?) zullen U daar, op hunne manier, de zaken uiteen doen.

Zal er eenen van U, echte landbouwers, de vrijheid durven nemen van te vragen of het niet mogelijk zijn zoude eens de zoo dikwijls herhaalde, vraag der beenhouwers in te willigen? Zoals gij weet verzoeken wij eene openbare bespreking over het vee, met uwe hooflimannen, niet in eene vergadering van liberalen of socialisten, maar in uw eigen Landbouwershuis.

Dan zullen wij U kunnen aantoonen dat de maatregelen, welke wij aanprijzen, nog meer in uw belang dan in het onze voorgesteld worden.

Wij verhoppen dus uitgenoodigd te worden en, in afwachting, groeten wij U met achting.

HET BESTUUR

DER MAATSCHAPPIJ

"DE VEREENIGDE VLEESCHHOUWERS,"

De Gentse gemeenteraad boog zich op 8 mei 1888 over de gevolgen van het wetsvoorstel Simons voor de stadskas. Het liberale gemeenteraadslid Louis Montigny⁶⁴ onderlijnde dat het wetsvoorstel, "*...intéresse nos finances, de nouveau menaçées par une mesure que médite le gouvernement*".

De discussie maakt op de latere waarnemer een wat dubbelzinnig indruk. Wie gaf een (min of meer) correcte voorstelling van zaken, wie sprong wat vindingrijker met de feiten om? De tussenkomsten waren in ieder geval niet vrij van tegenstrijdigheden. Enerzijds probeerde de gemeenteraad het belang van de geïnde rechten te minimaliseren. Montigny meende dat de opbrengst van de rechten "*...certainement bien minime*" was.

De katholieke volksvertegenwoordiger Paul de Smet de Naeyer⁶⁵ signaleerde op 26 juni 1889 in de Kamer dat de tarieven in Gent veel lager waren dan in Brussel, Antwerpen en Luik en dat "*la ville de Gand a peu de chose à redouter de ces dispositions*". Anderzijds beseften de raadsleden dat deze rechten een interessante bron van inkomsten waren voor de stad: "*Tous les ministères qui se sont succédé (sic) au pouvoir ont jusqu'ici reculé devant*

cette mesure, qui n'aurait d'autre résultat économique que de frustrer de nouveau d'une légitime recette les grandes villes qui sont dotées d'un abattoir".

Voor slachtvee bedroegen de keurrechten 2,00 frs voor ossen, stieren, koeien, vaarzen en paarden, 1,00 frs voor kalveren en varkens, 0,50 frs voor schapen en geiten en 0,30 frs voor speenvarkens. De keuringsrechten voor vers ingevoerd vlees lagen hoger: 3,00 frs voor ossen, stieren, koeien en paarden, 1,50 frs voor kalveren en varkens, 0,60 frs voor schapen en geiten en 0,40 frs voor speenvarkens. Waren deze rechten te hoog? De gemeenteraad meende van niet, maar de cijfers waren uiteraard vatbaar voor interpretatie. Voor de jaren 1878-1889 evolueerden de opbrengsten van de keurrechten:

Jaar	Totale opbrengst keurrechten
1878	76.726 frs
1879	78.483 frs
1880	85.201 frs
1881	85.625 frs
1882	87.543 frs
1883	84.774 frs
1884	85.904 frs
1885	91.121 frs
1886	95.173 frs
1887	99.989 frs
1888	102.529 frs
1889	96.372 frs

Het keuren van "viandes foraines" bracht niet meer dan 3.000 frs per jaar op, en verwacht werd dat deze som in de toekomst nog zou dalen.

De totale exploitatiekosten (kosten voor het gebouw en afschrijvingen inbegrepen) van het slachthuis bedroegen in 1889 zo'n 62.000 frs. Het stadsbestuur informeerde ook bij andere steden en gemeenten (Hasselt, Mons, Aalst, Brussel, Brugge, Leuven, Schaarbeek, Elsene, Antwerpen, Namen ...) of zij de slachtrechten aanpasten na de wet van 31 juli 1889. Brugge, Hasselt en Aalst lieten weten dat de rechten dezelfde bleven. Luik daarentegen voerde wel een nieuw tarief in, dat aanzienlijk lager lag. De gemeenteraad oordeelde dan ook dat "le tarif actuellement en vigueur" moest behouden blijven.

Revolutie

BIJ
Biefstukken en Varkenskarbenaden

BIJ
JULES COURTENS
72, REEP, 72
(BIJ DE NIEUWBRUGGE)
GENT

Bemint Uw profijt boven alles.

Laat U niet bedriegen en koopt uw goed, goedkoop en net verzorgd vleesch bij JULES COURTENS, welke door zijne groote verkoop opnieuw in staat is zijne klanten met eenen nieuwen slag te verrassen.

Te rekenen van Zaterdag toekomende

Overzicht der prijzen :

RUNDVLEESCH		VARKENVLEESCH	
1 ^{ste} kwaliteit : Rosbief en Biefstukken te beginnen van fr. 1.50 enz. de kilo		Magere stukken en Coteletten	fr. 1.50 de kilo
2 ^{de} » Roef en Bolle	> 1.30 de kilo	Saucisse ou Gekapt	> 1.50 »
3 ^{de} » Schellekens	> 1.20 »	Geregeld	> 1.40 »
4 ^{de} » Lao en plat Kortelink	> 1.10 »	Allerbest: Ho fivlak	> 1.00 »
5 ^{de} » Dik Kortelink	> 0.90 »	Allerhijn-de Bloetworsten de beste van Gent	> 1.00 »
6 ^{de} » Schinkel	> 0.60 »		
KALFVLEESCH		SCHAPENVLEESCH	
Schoone stukken	fr. 1.80 de kilo	Gigot	fr. 1.60 de kilo
Coteletten	> 1.80 »	Schouwers	> 1.40 »
Zuiver Gekapt	> 1.80 »	Coteletten	> 1.40 »
Fricassé	> 1.60 »	Kagout	> 1.20 »

Niettegenstaande de buitengewone lage prijzen za' het vleesch altijd van de beste hoedanigheid wezen. Gewaarborgd gewicht.

KOMT ZIEN EN OVERTUIGT U.
LET WEL OP HET ADRES :

JULES COURTENS, 72, REEP, 72 GENT.

Gent, drukk. W. Fize & Zonen, Roode Luit n. kant. 10.

De pers had zich intussen ook in het debat gemengd en liet een ander geluid horen. 'L'Impartial de Gand' pleitte voor een aanzienlijke daling van de bestaande rechten en oordeelde dat "... les bouchers ne feraient que défendre leurs droits en pétionnant dans ce sens".

Hoe hoog lagen de reële exploitatiekosten van het Slachthuis? Volgens het budget van 1889 bedroegen de kosten 22.337 frs, in 1890 24.172 frs.⁶⁶

Een koninklijk besluit van 4 november 1895 liet de stad toe om keurrechten op vlees te heffen tot 31 december 1896. Sedert 1 augustus 1895 verminderde deze taks van 0,05 frs per kg tot 0,15 frs per 100 kg, waardoor de keurrechten 2.895 frs minder opbrachten dan voor 1894.⁶⁷

Het ontduiken van de rechten in een 'zwart circuit' ging intussen onverminderd door. Op 31 maart 1893 meldde slachthuisdirecteur Remy aan de burgemeester dat er bij Auguste De Neve aan de Antwerpsesteenweg, slachtafval gevonden was van 17 zwijptjes, die niet gekeurd waren door de diensten van het Slachthuis.

Volgens Remy was dit lang geen alleenstaand geval. Hij meende "... qu'il se vend hebdomadairement de ces sortes d'issues dans plus d'un cabaret de votre ville (bijgeschreven in ander geschrift) dans les environs de l'abattoir."⁶⁸

Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog, in maart 1914, werd het slachthuisreglement nogmaals geactualiseerd. Het personeel van het Slachthuis was intussen aanzienlijk uitge-

Oorlog en Vrede

Ongelooflijk en toch waar

Groote Asflag van Vleesch

in de Goedkoope Vleeschhouwerij
16, St. Margueritestraat
rechtover de Augustijnenkerk
— Onmogelijke Concurrentie —

Huismoeders bemindt uw profijt boven alles
Weg met de afslagzegels die gij zelf betaalt.

Komt zien en Oordeelt. Gewaarborgd Gewicht.

Rundvleesch per Kilo en Halve Kilo genomen.

Rosbaef en Baefstukken zonder beenen	1,60 fr.
Bolle	1,40 fr.
Lap en Boezem zonder beenen	1,20 fr.
Allerbeste Stoofkarbonnaden zonder beenen	1,40 fr.
Schellekens gelijk Baefstukken. " "	1,20 fr.
Plat Kortelinck	1,00 fr.
Dik Kortelinck	0,90 fr.
Zuiver gekapt	1,30 fr.

Schenkel aan alle prijzen, alsook Varkens- en Kalfvleesch
aan Geringe Prijzen.

LET WEL OP HET ADRES :

JAN LAMBERT

St. Margueritestraat, 16, Rechtover de AUGUSTIJNENKERK

Men bestelt ten Huizen

1000 frank voor wie k n bewijzen zijn gewicht niet
gehad te hebben.

Beenhouwers schuwden het niet om in hun reclamebiljetten in te spelen op actuele thema's: "Revolutie" (met biefstukken en varkenskarbonnaden?) of nog "Oorlog en Vrede - Ongelooflijk en toch waar" om de aandacht van potentiële kopers te trekken (circa 1900)

(verzameling UG, fonds Vliegende Bladen)

breid, en bestond uit de gezondheidsinspecteur, de directeur, een ontvanger, door de gemeenteraad benoemde vleeskeurders en adjunct-vleeskeurders, een toezieners-stoker, wegers en adjunct-wegers, een portier en werklieden. De gezondheidsinspecteur was de hoogste in rang. Nachtwerk werd afgeschaft. Onmiddellijk na het keuren en stempelen werd het vlees weggebracht. Tijdens het transport door de stad werd het vlees volledig afgedekt. Personen, die het vlees op de rug droegen, waren verplicht tijdens hun werk "kappenpelerienen ... in zeer zindelijk lijnwaad, die tot op de heupen afdalen" te dragen. Dronken personen en sterke drank werden niet toegelaten in het Slachthuis. De keurrechten, zoals vastgelegd bij KB van 17 december 1913,

waren intussen niet veel veranderd: 2 frs voor iedere os, stier, koe, vaars of eenhoevig dier, 1 frs voor ieder kalf of varken, 0,50 frs voor ieder schaap, lam of geit, 0,30 frs voor ieder speenvarken. De rechten voor het keuren van vlees, afval, vet etc., dat in de stad ingevoerd, bedroegen 0,01 frs per kg voor vers vlees en 0,15 frs voor 100 kg voor toebeid vlees.⁶⁹

De strijd om de Wet - Thienpont

In 1894 diende zich een nieuwe bron van ongenoegen aan in de beenhouwerswereld, met name de Wet Thienpont van 3 juli inzake zieke dieren.

Deze wet leidde tot een directe confrontatie tussen de beenhouwers en de landbouwers, die de steun kregen van de pas opgerichte Boerenbond ( 1890) en de Katholieke partij.

De oude wet van 1850 beschermde de koper tegen gebreken en ziekten bij aangekochte dieren. Art. 1641 van het Burgerlijk Wetboek stelde de verkoper verantwoordelijk "voor de verdoken gebreken die de waar onbruikbaar maken voor de aangewezen bestemming of die er zoodanig de waarde zoude van verminderen dat de aankoper het niet zou gekocht hebben of dat hij er eenen minderen prijs zoude voor gegeven hebben hadde hij ze gekend".

Door de uitbreiding van het spoorwegennet werden vee en huisdieren over steeds grotere afstanden vervoerd. In geval van betwisting vond de kweker-verkoper het meestal niet nodig om ter plaatse te kijken. Volgens sommige (katholieke) parlementairen liet deze praktijk buitenlandse kopers toe om misbruik te maken van de "goedgelovigheid" van de Belgische vee kwekers. Wanneer de kopers met een proces dreigden, namen de verkopers meestal genoegen met een lagere prijs. De steeds talrijker klachten van de landbouwers leidden in augustus 1885 tot een nieuwe wet, maar de veefokkers waren nog niet tevreden. In januari 1893 vertolkte volksvertegenwoordiger Louis Thienpont⁷⁰ de protesten van de veefokkers in de Kamer. Een jaar later legde hij een wetsvoorstel neer, dat de boeren

ontsloeg van iedere verantwoordelijkheid wanneer hun dieren, na verkoop aan beenhouwers, positief werden bevonden bij de verplichte tuberculose-test.⁷¹

Minister van Landbouw Léon de Bruyn⁷² probeerde de belangen van landbouwer- veetelers en beenhouwers te verzoenen. Het oorspronkelijke voorstel Thienpont werd lichtjes aangepast, maar het bleef zeer voordelig voor de vee kwekers.

Het voorstel werd in merkwaardige omstandigheden door de Kamer gejaagd. Het werd goedgekeurd op begin juli 1894, luttele minuten voor het einde van de parlementaire sessie. Officieel stond het voorstel niet op de dagorde en bij de stemming hadden verschillende volksvertegenwoordigers het halfroond al verlaten. Het wetsvoorstel bepaalde "... dat men geen gevolg mag geven aan de verdoken gebreken ten ware het geding ingespannen zij binst de vijf dagen; dat het beest binnen de 10 uren der plaats van de levering geslacht zij en *dat het totaal onbruikbaar is.*" Zelfs als het beest voor de helft of voor drie vierde werd afgekeurd, stond de beenhouwer nog altijd machteloos.

De overhaaste goedkeuring en het ontbreken van enig debat leidden tot groot ongenoegen bij de beenhouwers, die er een gewiekst manoeuvre van "*les intérêts agricoles*" in zagen: de Wet - Thienpont "*dépossède la bouche-rie de tout droit vis-à-vis de ses fournisseurs*".

De beenhouwersverenigingen mobiliseerden hun leden in een ultieme poging de stemming in de Senaat te beïnvloeden. De liberale Senatoren Jules Audent en Emile Dupont vertolkten het ongenoegen van de beenhouwers, maar zij kregen alleen de steun van een handvol fractiegenoten.⁷³

De Senaat aanvaardde het wetsvoorstel, maar de beenhouwersbonden en hun bondgenoten ontwapenden niet. Zij zetten zonder veel succes hun strijd verder, niet alleen tegen de Wet Thienpont maar ook tegen Boerenbond.

De Gentse 'Vereenigde Vleeschhouwers' lieten zich niet onbetuigd in de strijd tegen deze wet. Onder impuls van hun secretaris Karel Van den Bosch zonden

zij op 19 september 1894 in naam van de beenhouwers van "Vlaamsch België" een kritiek op de wet aan "al de voorname bladen des lands" en aan de Kamerleden en Senatoren.⁷⁴

Van den Bosch onderscheidde zich ook in de nationale campagne tegen de verfoeide wet. Tijdens het 11de congres van de Belgische beenhouwers, dat plaats vond in Brussel op 5 en 6 juni 1904, herhaalde de beenhouwer van de Brabantdam zijn kritiek. Voor Vandenbosch was de wet "... *d'une injustice flagrante à l'égard des bouchers. Elle tolère les nombreux abus de confiance dont ils sont l'objet de la part des paysans, et encourage même les fraudeurs au moyen de fortes primes*".

Van den Bosch ging verder: "*Les statistiques établissent qu'en 1900 il y a eu, à Gand, seulement du chef de la tuberculose, 764 cas de saisies, dont 151 confiscations complètes, et 613 partielles, la maladie, dans ce cas, étant localisée*

(...) *Or, dans la plupart des cas, l'éleveur même est cause de la maladie de son bétail. Son incurie s'accroît par le fait qu'il est trop généreusement indemnisé, au point de préférer l'indemnité que lui vaut une bête malade, au prix de vente d'un animal sain!*"

In Frankrijk werden verdachte dieren gemerkt, in België verzette de regering zich hardnekkig tegen een dergelijke maatregel "*sous prétexte qu'elle nuirait à l'intérêt du cultivateur, qui n'obtiendrait qu'un prix inférieur de sa bête. C'est l'intérêt du boucher et du consommateur sacrifié à l'intérêt de l'électeur des campagnes, que notre gouvernement tient avant tout à favoriser et à concilier de bienfaits. La loi actuelle est immorale et contraire à l'hygiène publique*".⁷⁵

Na de afkondiging van de wet, op 7 oktober 1894, omschreef Emile Dourlet, de voorzitter van de Federatie van Belgische Beenhouwers, de nieuwe wet als 'ongrondwettelijk'.

De beenhouwers richtten hun pijlen vooral op de bepaling dat "*l'acheteur n'a rien à réclamer des vendeurs si l'animal n'est pas complètement impropre à la consommation*".

Het buitenlands vee

De invoer van buitenlands vee was een ander twistpunt tussen de beenhouwers en "les intérêts agricoles".

Dit probleem omvatte twee luiken: de invoerrechten op buitenlands vee en de sluiting der grenzen om de eigen veestapel te beschermen tegen allerlei veeziektes.

In januari 1885 dienden vier katholieke volksvertegenwoordigers uit het arrondissement Nijvel, aangevoerd door Emile Dumont, een wetsvoorstel in, dat invoerrechten wilde heffen op onder andere vlees.⁷⁶ Regeringsleider Auguste Beernaert was een voorstander van vrijhandel, maar hij wilde de behandeling van het voorstel niet beletten. Dit eerste voorstel werd verworpen, maar een jaar later dienden het viertal een nieuw voorstel in.

Het debat vond pas plaats in april 1887. Beernaert en acht liberalen kantten zich tegen het voorstel: zij voerden aan dat België van jaar tot jaar steeds meer vlees invoerde. Om zijn voorstel een kans te geven, zwakte Dumont het lichtjes af, waardoor de invoerrechten op paarden, veulens, varkens, wild en bereide vleeswaren werden weggelaten. Het wetsvoorstel leidde tot de wet van 18 juni 1887. De rechten bedroegen: 5,00 frs per 100 kg voor ossen, stieren en kalveren, 3,00 frs per 100 kg voor koeien en vaarzen, 2,5 frs per kop voor schapen en lammeren. Paarden, veulens, varkens en speenvarkens werden niet belast.⁷⁷

In 1884 voerde België vooral dieren in, afkomstig uit volgende landen⁷⁸:

België sloot eind 19de eeuw verschillende bilaterale akkoorden om de verspreiding van besmettelijke ziekten voor mens en dier over de landsgrenzen tegen te gaan. De protectiewet van 1887 verscherpte de controle op de invoer van vee en vlees. Vlees mocht maar ingevoerd worden, op voorwaarde dat de longen aangehecht bleven en tuberculose kon worden opgespoord.

Na de verkiezingen van 1894 zette minister de Bruyn de uitbreiding van de sanitaire wetgeving verder. Geleerd door vroegere ervaringen koos de overheid er voor om, bij het minste gevaar, de grenzen te sluiten.

In december 1894 verbood de minister de invoer van levende runderen uit de Verenigde Staten. In 1895 gaf hij de opdracht om alle illegaal ingevoerd vee, onmiddellijk af te maken.

Permanente maatregelen werden aangevuld met tijdelijke maatregelen, die de overdracht van ziektes en epidemieën uit het buitenland moesten tegengaan. In april 1895 werd de invoer van vee uit Nederland, waar mond- en klauwzeer woedde, verboden. Op 6 januari 1896 gingen de grenzen opnieuw open, maar in december 1896 gingen ze alweer dicht. Anderzijds hielden Nederland en Frankrijk, respectievelijk sinds de jaren 1870

HOE MEN

100,000 KILOGR. ONGEZOND VLEESCH

JAARLIJKS AAN DE VLEESCHVERBRUIKERS DER STAD GENT
OVERLEVERT

DOOR **F. VAN LOO.**

Onder de voornaamste voedsels bestemd voor den Mensch, verdient ontegensprekelijk het rundvleesch de eerste plaats; in evenredigheid der hoeveelheid van andere spijzen is het rundvleesch het gemakkelijkst om te verteren en het nuttigste voor het onderhoud der sterkte van het lichaam, en bovendien oefent kloek vleesch, eenen heilzamen invloed op den geest van den mensch.

Men kan dus geene bezorgdheid genoeg aan den dag leggen om door den vooruitgang in den veekweek, de opbrengst dezer nuttige spijs te vermeederen.

Het spreekt van zelf, dat men alleen het vleesch, voortkomende van gezonde beesten, in de verbruiking mag

Pamflet door de Gentse beenhouwer F. van Loo, aanklacht tegen het 'ongezond vleesch afkomstig van zieke beesten door rondvensters aangekocht' en besmet met 'kipziekte, pokziekte, longziekte, hertziekte, koolziekte, enz.' (anno 1882?)

(verzameling UG, fonds Vliegende Bladen)

	Runderen	Schapen	Varkens
Duitsland	7.562	203.367	36.551
Frankrijk	15.390	2.264	7.780
Luxemburg	2.799	19.451	4.566
Nederland	82.726	40.266	32.843
Andere	88	770	855
TOTAAL	108.565	265.378	82.575

en 1890, hun grenzen met België gesloten. Alle betrokkenen riepen sanitaire argumenten in om de maatregel te rechtvaardigen, maar de grens tussen bescherming van het eigen vee en onversneden protectionistische overwegingen was flinterdun. De Nederlandse Kamer protesteerde tegen de handelsbelemmeringen uit de jaren 1895-1898 en vroeg als tegenmaatregel hogere invoertaksen op Belgische producten.⁷⁹

Minister de Bruyn schipperde wat ongemakkelijk tussen de belangen van de veetelers, die aanstuurden op protectionistische maatregelen, en de consumenten, die lage vleesprijzen wilden. In de lente van 1895 ging de grens met Nederland in volle mond- en klauwzeer plaag uitzonderlijk twee dagen open. Deze ingreep liet de slachthuizen toe zich opnieuw te bevoorraden. In april 1896 leek het besmettingsgevaar geweken en gingen de grenzen open, maar op het einde van het jaar werd opnieuw mond- en klauwzeer vastgesteld. Vanaf 1897 mocht vet vee, dat bestemd was voor de slacht, onbeperkt ingevoerd worden, op voorwaarde dat het onmiddellijk naar de slachthuizen van Luik, Brussel, Gent en Charleroi werd gevoerd. De invoer van mager vee werd volledig verboden om de eigen Belgische veeteelt te steunen.⁸⁰

Landbouwers en beenhouwers beschuldigden elkaar ervan de prijs van het vlees kunstmatig hoog te houden. De beenhouwers verdedigden de vrije invoer van runderen uit Nederland, dat over superieur vee beschikte, en verwierpen protectionistische maatregelen voor de landbouw. Emile Dumont, "le père des droits d'entrée", was het zwarte beest van de vleeshouwers. In 1904 had de senator in de Senaat verklaard dat de invoerrechten de stabiliteit van de vleesprijzen garandeerden. Tot grote ergernis van de beenhouwers had hij er aan toegevoegd "... quand le prix du bétail baisse, le prix de la viande à l'étal ne diminue pas". Volgens de beenhouwers waren ook de kleine landbouwers en veetelers het slachtoffer van het tijdelijke invoerverbod en de invoerrechten,

want zij moesten hoge prijzen betalen bij de aankoop van dieren. Boeren en veefokkers daarentegen ijverden voor het behoud van hoge invoerrechten.

Zij grepen echte of vermeende ziekten bij buitenlands vee aan om de sluiting van de landsgrenzen en quarantaines voor ingevoerd vee te eisen. Zo richtte de Oostvlaamse Landbouwersbond, geleid door baron Herman della Faille d'Huysse, in 1895 een verzoekschrift tot de leden van Kamer en Senaat. Ten gevolge van de mond- en klauwzeer crisis in Nederland drongen zij aan op "*les mesures nécessaires pour arriver à la fermeture complète de nos frontières, aussi longtemps que la maladie subsiste en Hollande*".⁸¹ In 1899 speelde de Bruyn met het idee om slachthuizen op te richten aan de grenzen, maar dit voorstel vormde dan weer een bedreiging voor de lokale slachthuizen. De beenhouwers vreesden dat deze maatregel een verhoging van de al zo verfoeide slachtrechten voor gevolg zou hebben. Zij protesteerden hevig en de minister bond in.

Op 26 april 1900 beweerde minister van Landbouw Maurice Van der Bruggen dat de sluiting van de grenzen niet had geleid tot een stijging van de prijs van mager vee.⁸² De Landsbond was in alle staten: wist de minister niet dat België meer dan 100.000 stuks groot vee nodig had per jaar? De 'Belgische Beenhouwerij' herhaalde dat "*la prohibition du bétail à la frontière doit fatalement amener un renchérissement très prononcé sur les prix, de même que les mesures de quarantaine ont amené une forte augmentation sur les prix des vaches laitières*". Rekening houdend met de mond- en klauwzeer crisis in Nederland waren de grensmaatregelen nodig, maar zij mochten geen permanent karakter krijgen. "*Que M. le ministre ne se dissimule pas que tout ce surcroît de frais occasionnés par les droits d'entrée, les quarantaines etc. etc. sont à la charge des petits cultivateurs qui, ne pouvant pas pratiquer l'élevage du bétail dont ils ont besoin, doivent recourir au bétail hollandaise parce qu'il donne un rendement très*

Was de weerstand tegen de invoer van de Hollandse en Franse runderen groot, tegen de import van bewerkte vleesproducten, charcuterie en conserven kon weinig worden begonnen, zoals deze publiciteit uit 1896 aantoont (verzameling UG, fonds Vliegende Bladen)

supérieur au bétail belge". De 'Belgische Beenhouwerij' besloot dat al te draconische maatregelen aan de grens onvermijdelijk moesten leiden tot "la ruine des petits cultivateurs qui n'ont été que trop éprouvés déjà par les droits protecteurs inventés et perçus depuis la loi de 1887".⁸³

De ontevredenheid in de slagere-wereld zat diep. Meer algemeen waren de beenhouwers ervan overtuigd dat zij, in belangenconflicten met de boeren en veetelers, systematisch het onderspit dolven. Een Mechelse slager verzuchtte: "De Boerenbond is vandaag de echte wetgever".⁸⁴ De 'Vereenigde Vleeschhouwers' sloot zich daar volmondig bij aan. In het Parlement werden over de vleeshandel en de vleesverkoop "... denkbeelden vooruitgezet en voorvallen aangestipt, die door de ondervinding verkeerd zijn aan de waarheid en die daarvoor de beste zaken kunnen bemoeilijken en zelfs velen schade berokkenen."

De betwisting rond de slacht - en keurrechten en de invoer van buitenlands vee had ook gevolgen voor de politieke opstelling van de beenhouwersbonden. Officieel waren zij (partij)politiek volledig neutraal, maar in de praktijk kwamen zij geregeld in botsing met de Katholieke Partij, de grote verdediger van "les intérêts agricoles". In juni 1903 reageerden de 'Vereenigde Vleeschhouwers' gepikeerd op een artikel in 'De Landbouw', het weekblad van de Oostvlaamse Landbouwersbonden. Het artikel handelde over "den prijs van het vleesch" en beweerde "dat de beenhouwers der groote steden nooit te vreden zijn met de winsten welke zij verwezenlijken". De 'Vleeschhouwers' reageerden furieus op deze bewering: wist 'De Landbouw' niet dat er "hier te Gent alleen, sedert 20 jaren, drie duizend (3000) lieden zijn die ons bedrijf deden of er mede begonnen zijn en die er, door geldverlies zijn moeten van af zien?"

soortgelijke welsprekende landbouwers". De 'Vleeschhouwers' hielden vol dat "echte landbouwers" de maatregelen, voorgesteld door de beenhouwers, steunden.⁸⁵

Tijdens de woelige Kamerzitting van 9 december 1903, die handelde over de prijsstijging van het vee en het vlees, kwamen onder andere de katholieke volksvertegenwoordigers Emile Tibbaut en Jules Maenhaut aan het woord.⁸⁶ De 'Belgische Beenhouwerij' maakte met veel plezier gehakt van beide sprekers.

Ook de 'Vereenigde Vleeschhouwers' waren niet te spreken over hun toespraak. In een open brief van 18 december aan de leden van Kamer en Senaat wezen de 'Vleeschhouwers' de "twee achtbare *fabellvertellers*" Tibbaut en Maenhaut terecht in verband met "de onwaarheden door hen in de Kamer uitgebraamd". De socialist Louis Bertrand wees als oorzaak van de prijsverhoging aan de invoerrechten op het buitenlands vee, de grenssluiting voor mager vee en de "karantijn" (quarantaine) van 12 dagen in de grensstellingen voor melkvee ("zoo hoogstnoodig voor onze kleine landbouwers"). Beide maatregelen waren officieel in het belang van de volksgezondheid, maar volgens de 'Vleeschhouwers' was het eigenlijke doel "de groote vetleggers beschermen, die de wetten helpen maken in de Kamer en hen toe te laten hunne brandkast te vullen, ten nadeele der kleine landbouwers en verbruikers". Minister van der Bruggen schoof de verantwoordelijkheid gedeeltelijk door naar zijn voorganger. De 'Belgische Beenhouwerij' trok scherp van leer tegen de rechten op het inkomende vee. Het blad verweet de minister dat het behoud van deze maatregelen uitsluitend in het voordeel was van "de rijke veekweekers" en de "grote landlords". Wie waren de slachtoffers? "De verbruikers en ook de menigvuldige kleine landbouwers die, niettegenstaande die rechten, zich hollandsch vee aanschaffen, omdat het 't beste vee der wereld is, zoowel onder opzicht van de melk als van het vleesch, en zoo

De Landbouw voerde ook aan dat "de vleeschkwesitie enkelijk eene politieke kwesitie is, die de beenhouwers hebben uitgedacht om de kiezers aan te zetten voor de liberale of socialistische lijst te gaan stemmen". De 'Vleeschhouwers' herhaalden dat "de politiek volstrekt uit onzen nationalen bond gesloten is". Meer zelfs, de beenhouwersmaatschappijen van Brussel, Antwerpen ("dus de twee machtigste van het land"), Namen en Leuven werden bijna uitsluitend bestuurd door "geachte en verstandige collega's", die tot de katholieke partij behoorden. En waarom schreef 'De Landbouw' dat de beenhouwers "tegen de boeren zijn"? Niets was minder waar. De 'Vleeschhouwers' onderlijnden dat zij "in onze congressen, die publiek zijn en in dewelke iedereen het woord bekomen kan, bewijzen dat landbouw en beenhouwerij twee zusters zijn die, ten bate van beide, hand aan hand moeten gaan." Bovendien verweten de 'Vleeschhouwers' de Boerenbond dat zij niet zozeer boeren aan het woord lieten, maar "advokaten, notarissen en andere

CONFEDERATIE
NAAMLOOZE VENNOOTSCHAP
DELFTSHAVEN en HEES (Gelderland).
Fabrieken van **FIJNE VLEESCHWAREN** en CONSERVEN.

Vleeschwaren.

Ham , Geldersch model, rauw. Id. id. gekookt. Gorbu, rond model. Banket hammetjes. Rohham (zonder been) rauw. " " gekookt. Lachsschinken. Jandou de Bourgogne.	Rookvleesch , " billen of spiertjes rauw. " " gekookt. " Minisjes rauw. " " gekookt. Hamburger ossenribben. Casseler rippespeer. Ossetong, gekookt of gerookt. Saucisse de Boulogne. Brunswijker metworst. Cervelaatworst, Duitse. Id. Hollandsche. Salami. Tafelworst. Mortadella (Kalfsworst). Boterhameworst, Parijser. " Amsterdamsche. Tongenworst. Bloedworst, Thuringer. " Saksische. Ganzen-leverworst, getruffeerd. Truffel-leverworst.	Sardellen-leverworst. Berliner id. Brunswijker id. Saksische id. Haagsche id. Gewone id. Frankfurter Würstchen. Fijne metworst, gerookt of gekookt. Geldersche rookworst L. id. id. II. Rolphens. Zwaardemmag (zultworst). Tête pressée. Presskopf (kalfsrollade). Gevulde kalfskop. Tongenrollade. Runderrollade. Mozaikeworst. Galantine de vaau, getruffeerd. Leverpastei. Vleeschpastei. Vleeschkaas, getruffeerd. Hoofdkaas à la Jardinière. Gevulde aspice, per 1/2 glas. id. id. " 1/1 "
--	--	---

Onze Vleeschwaren en Worstsoorten wunten uit door zindelijke bereiding, volkomen zuiverheid en fijnsten smaak. Zij verdienen, ook uit een gezondheidskundig oogpunt, de voorkeur.

Prijzen buiten concurrentie.

Alleen Verkoop voor GENT:
Dépôt des Producteurs Réunis,
19 Marché aux Légumes.

kwam het dat, niettegenstaande die rechten, den invoer niet verminderd was tot op den dag dat M. De Bruyn in 1895 de grenzen sloot". Deze maatregel had een golf van klachten uitgelokt, wat tot gevolg had dat hij werd afgevoerd voor melkvee en vervangen door een 12-daagse "karantijn". De grenzen bleven gesloten voor mager vee. De 'Vleeschhouders' nodigden de minister uit op een van hun vergaderingen om zijn beleid te verdedigen.⁸⁷

Beenhouders versus beenhouders- en slagersgasten

Op het einde van de 19de eeuw kwamen sommige Gentse beenhouders, de 'patroons', in aanvaring met de beenhoudersgasten, hun 'werknemers'. De beenhoudersgasten kregen de steun van de Antisocialistische Werkliedenbond van baron Arthur Verhaegen, wat leidde tot een nieuw conflict tussen de beenhouders en de katholieke 'zuil'. De campagne voor de parlamentsverkiezingen van 1894 werd door de beenhouders en de Antisocialistische Bond op het scherp van de snee uitgevochten. Volgens de 'Gilde van Beenhoudersgasten' verspreidden "de liberale volksverleiders" leugens over een bijeenkomst van de katholieken, "onder voorzitterschap des heeren Verhaegen". De liberalen beweerden dat tijdens de vergadering was gesproken over de oprichting van "samenwerkende vleeschhouwerijen". Het doel van deze coöperatieve beenhoudersrijen was niet meer of niet minder dan "de vleeschhouders te ruineeren". Maar de 'Beenhoudersgasten' ontkenden bij hoog en bij laag dat een dergelijk voorstel ooit was ter sprake gekomen: "Dit is, Kiezers, eene gemeene leugen, *nooit* is er in onzen bond daarvan spraak geweest".

De 'Beenhoudersgasten' dreigden zelfs met een proces wegens laster: "Wie zoo durft liegen en zelfs, uit kiesbelang, niet aarzelt sommige volksjongens door valsche aantijgingen bij hunne patroons verdacht te maken, om

ze te kunnen broodeloos stellen, moet diep gezonken zijn". De 'Beenhoudersgasten' riepen op te stemmen "tegen de Doctrinairen die, door verdrukking der nederigen, eenige stemmen trachten te winnen".⁸⁸

In 1900 richtten de 'Vereenigde Vleeschhouders' 'Vakmanschap Eigene Slachterij' op, die aan voordelige voorwaarden het vee van haar leden slachtte. Dit leidde tot een conflict tussen de beenhouders en de slagersgasten, die eveneens de steun kregen van de Antisocialistische Werkliedenbond.

De slagersknechten klaagden over hun zware, gevaarlijke en lastige werk, dat op de koop toe vergoed werd met een hongerloon. Om de kleine verhoging van het slachtgeld te compenseren wilden de vleeschhouders zelf gaan slachten, wat zou leiden tot werkloosheid bij heel wat slagersknechten:

"Ziehier hoe eenige vleeschhouders het willen aan boord leggen om voor hun eigen te slachten: ze zijn met 160 van de 600 vleeschhouders in Gent in een bond vereenigd, die onder den vorm van cooperatie voor hun eigen willen slachten, alhoewel zij altijd hebben uitgevallen op al de cooperaties van Gent.

De bond heeft wagens en materieel gekocht om voor eigen rekening te werken. Maar aangezien de gentsche slachters, zowel bazen als knechten, gezworen hebben voor de vleeschhouders niet te willen werken, kunnen zij maar met eenigen beginnen en dan nog met vreemdelingen, die zij naar Oostende, en op den buiten onder schoone beloften zijn gaan vragen om ons, gentsche slachters, broodeloos te maken. Wat denkt gij daarvan, Gentenaars?

Hun doel is om op die wijze van werken een groot deel der slachters, die gansch hun leven in het gentsch Slachthuis hebben doorgebracht, zonder werk te stellen". De slachtersknechten waren bijzonder boos op de 'Vleeschhouders', en zij vroegen "... burgers en werklieden" hun vlees niet bij "... die schrapzuchtige vleeschhouders" te kopen. De slagersknechten

maakten de namen bekend van de "menschlievende vleeschhouders", die niet aangesloten waren bij de 'Vereenigde Vleeschhouders' en "die het met ons beter menen".⁸⁹

De beenhouders en de Gentse middenstandsverenigingen

De Gentse - en de Oost-Vlaamse - middenstandsorganisaties behoren tot de oudste van het land. Tussen 1880 en 1914 viel vooral de sterke organisatie op van de bakkers en de beenhouders. De vroege organisatie van de bakkers was een reactie op het succes van de Gentse coöperatieven, met name van de coöperatieve bakkerij van Vooruit. De eerste interprofessionele organisatie, de 'Vrije Burgersbond', manifesteerde zich bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1890 en 1895. In dit laatste jaar probeerde de 'Burgersbond' haar vertegenwoordigers op de liberale en katholieke lijsten te plaatsen. De kandidaten van de 'Bond' ijverden onder andere voor de invoering van gemeentetaksen op coöperatieven en de beperking van de leurhandel en de kraamverkoop. Beenhouwer Karel Van den Bosch, tevens secretaris van de 'Vereenigde Vleeschhouders', werd verkozen met steun van de katholieken, maar eenmaal verkozen stelde hij zich politiek neutraal op.⁹⁰ Van den Bosch beperkte zijn tussenkomsten tot de verdediging van de eisen van de 'Burgersbond' en de zelfstandigen. In het begin van de 20de eeuw kreeg de 'Burgersbond' toenemende concurrentie van de katholieke Burgerkring en verloor zij veel van haar élan.⁹¹

Bij de vorming van de regering de Smet de Naeyer in 1896 werd Albert Nyssens de eerste minister van Nijverheid en Arbeid.⁹² Van bij de oprichting van dit departement drong de Gentse katholieke senator Gerard Cooreman er bij de minister op aan om voldoende aandacht te besteden aan "*les nombreux travailleurs de la zone médiale (sic), où le capital frêle et modeste est fécondé par de si durs labeurs*". Cooreman was de eerste politicus

die de problemen van de middenstanders ter sprake bracht in het Parlement. Net als de 'Gentse Burgersbond' eisten de zelfstandigen de reglementering van de *leurhandel*, van de kraamverkoop, van de grootwarenhuizen en vooral van de coöperatieven. De Gentse middenstand stond al langer aan de klaagmuur. Op verzoek van de 'Vrije Burgersbond' richtte het schepencollege al op 7 januari 1897 een studie- en onderzoekscommissie op, die werd "gelast met een onderzoek over den huidige toestand der kleine burgerij op economisch gebied en om advies uit te brengen over de middelen om den kleinhandel uit te breiden". Bij de Gentse middenstand heerste groot ongenoegen over de macht van de plaatselijke coöperatieven. Vooral Vooruit, "la coopérative socialiste", Volksbelang, "qui prit au début l'apparence d'une coopérative et est devenue depuis une société anonyme régulière" en in mindere mate "Het Volk" wekten de toorn van de zelfstandigen op.⁹³

De enquête werd groots opgevat.⁹⁴ Van de commissie maakten onder andere Octave Bruneel, schepen van Handel en Nijverheid, Gérard Cooreman, Edouard Goossens, voorzitter van de 'Vrije Burgersbond', Gustaaf Eylenbosch, beenhouwer Karel Van den Bosch, Arthur Verhaegen en Edward Anseele deel uit. Oscar Pyfferoen, advocaat en professor aan de Gentse universiteit, was een van de drijvende krachten achter het onderzoek. De commissie zetelde van 18 februari 1897 tot 25 mei 1902.⁹⁵

De commissie voerde zowel een schriftelijke als een mondelinge enquête uit. Zij verspreidde twee soorten formulieren. Het eerste formulier omvatte een summiere vragenlijst met enkele algemene vragen zoals 'wat is uw beroep', 'hoe is de algemene toestand van uw beroep', 'welke belangrijke wijzigingen hebben zich voorgedaan' en 'welke remedies stelt U voor'. Het tweede formulier bevatte een gedetailleerde vragenlijst en werd uitgedeeld aan de beroeps-

verenigingen en aan een klein groepje particulieren. 342 beenhouwers vulden de korte lijst in, 3 de gedetailleerde lijst. Ook 21 orgaanvleesverkopers kregen de vragenlijst, 16 vulden ze in. Twee 'trapiers' vulden de gedetailleerde lijst in.

Sommige beroepsverenigingen gingen heftig te keer tegen de coöperatieven, wat veel antwoorden sterk beïnvloedde. Commissielid Pyfferoen bekende na afloop dat "beaucoup des réponses individuelles sont empreintes de préjugés répandus par certains groupes de petits bourgeois. Pour juger maintes réponses, il faut tenir compte de la propagande effrénée faite dans certains milieux contre les sociétés coopératives et les grands magasins. (...) La preuve de l'influence directe exercée par certaines associations professionnelles sur les réponses des membres d'un même métier est démontrée par l'identité absolue, textuelle des réponses de deux ou trois catégories de personnes".

Industriële afval of nevenproducten werden reeds vroeg in de vettesterij aangeboden, zoals deze publiciteit uit circa 1900 bewijst: meel uit vlas, katoen, cocosnoot, haver (Sucrema en Antwerpse Molens), vetten in afval van suikerbieten (Oleo-crème) en zo verder (verzameling UG, fonds Vliegende Bladen)

SUCREMA

couronné officiellement le meilleur fourrage mélangé supérieur à tous les produits concurrents, a remporté la plus haute récompense, le seul 1er prix à l'Exposition Agricole de Mons (5 juillet 1902). Il est vendu sous toutes les garanties exigées par la loi, et à des prix en rapport avec sa valeur alimentaire. Il fournit à tous les animaux à nourrir compte que tout autre aliment concentré.

Avantages de son emploi: Economie, santé et augmentation considérable de la production animale.

SUCREMA 1 pour bovins: Augmente la production laitière et engraisse rapidement.

SUCREMA 2 pour chevaux: donne le maximum d'aptitude au travail, supprime les ébranlements intestinaux et les coliques; excellent contre les gourmes.

SUCREMA 3 pour porcs: donne l'engraissement le plus rapide, le tard le plus ferme, la viande la plus savoureuse.

SUCREMA 4 et 5 pour Volaille: Le Sucrema 4 pour poules pondeuses et pour poullets, donne économiquement le maximum d'œufs et l'élevage le plus favorable. Le Sucrema 5 est l'aliment par excellence de la volaille à l'engrais.

LAGRANGE Frères, 38-42, rue du Taciturne, Anvers
Fabricants et importateurs: horreaux de l'île d'Amérique et de Russie, farines de lin ordinaires, farine de lin Cleveland, farines de coton, coccoliers, avoines, etc.

SOUS LE CONTRÔLE DES LABORATOIRES DE L'ÉTAT

Fournisseurs du Ministère de l'Agriculture, des Écuries royales, de l'Armée, de la Société Générale des Transways Anversois, de toutes les grandes entreprises de transport, et des meilleurs éleveurs du pays.

N.B. — Nous envoyons gratuitement, tous nos clients le Carnet de l'éleveur (un page format-carré de poche), ainsi que à grands tableaux photographiques illustrés (10 x 50) représentant les meilleurs procédés de l'élevage bovin, équin et porc, ainsi que ceux de l'élevage de volaille. Pour les non clients, le prix des deux tableaux est de 1 fr., le prix du Carnet, de 30 centimes.

OLEO-CRÈME

pour VEAUX

L'OLEO-CRÈME est le seul aliment rationnel pour l'élevage et l'engraissement des veaux.

Il se compose de graisse finement émulsionnée dans une solution de sucre. Il remplace la crème du lait, et restitue au petit lait les éléments nutritifs enlevés par la fabrication du beurre.

1 litre de petit lait, additionné de 30 à 40 grammes d'OLEO-CRÈME, coulant à 4 centimètres, possède la même composition et la même valeur alimentaire que 1 litre de lait maternel.

Dans l'engraissement du veau, 6 à 8 litres de lait normal (6 à 8 litres de petit lait additionnés de 240 à 320 gr. d'OLEO-CRÈME) donnent 1 kilo d'accroissement de poids vital; la dépense correspondante, valeur du petit lait compris est de 0,40 à 0,50 centimes.

AVANTAGES:

- 1° Simplicité dans l'emploi; il s'émulsionne immédiatement dans les liquides.
- 2° Economie considérable.
- 3° Développement normal.
- 4° Accroissement rapide en poids.
- 5° Production de viande blanche de 1re qualité.
- 6° Excellent état de santé, et suppression des maladies communes aux veaux irrégulièrement nourris.
- 7° Diminution considérable de la mortalité.

Se vend en boîtes métalliques de 2 et de 5 kilos. Caisses de 24 et 96, 45 et 90 kilos.

DEMANDEZ TOUTS AUTRES RENSEIGNEMENTS À

LAGRANGE Frères - ANVERS
SEULS FABRICANTS

Fournisseurs du Ministère de l'Agriculture.

Farine de Coton

excellent aliment pour les vaches laitières et le bétail à l'engrais. — Il se vend malheureusement trop de farines de mauvaise qualité, qui ne manquent pas d'occasionner tôt ou tard de graves accidents.

Le cultivateur fera bien de n'acheter que de la farine de coton bien décortiquée et bien tamisée, et de payer au besoin 1 franc 0/0 k^{os} en plus pour la 1re qualité.

La farine de Coton Texas doublement tamisée gold brand, que nous offrons à nos clients, est supérieure sous tous les rapports à toutes les autres qualités. Elle a été fournie au Ministère de l'Agriculture pour les essais d'alimentation exécutés par M^{rs} les agronomes.

Se vend en sacs plombés et réglés à 45 Kilos.

Le Carnet de l'Éleveur

constitue un joli carnet de poche comprenant 160 pages de texte et 28 pages papier blanc. Il contient un cours concis d'alimentation par M. H. Van de Venne, ingénieur agricole. Les éleveurs y trouveront des renseignements des plus pratiques concernant l'alimentation, ainsi que grand nombre de rationnements pour bœufs, chevaux, vaches laitières et porcs, et les tables de la composition des aliments en éléments digestibles; l'âge du cheval, des bovins etc. — un exposé d'Hygiène des animaux domestiques par le prof. H. Raquet, de l'Institut agricole de l'État à Gembloux — des renseignements pratiques sur la laiterie — des tables donnant la composition des principaux engrais, avec une notice explicative sur leur mode d'emploi par M. Servais, agronome attaché au laboratoire de l'État à Anvers — Travaux agricoles et horticoles — Principales foires et jours de marché en Belgique — Valeur des principales monnaies, tableau universel des poids et mesures, Tarif des Postes etc. En vente à 30 cimes chez les éditeurs LAGRANGE FRÈRES, Anvers.

FARINES DE LIN

CULTIVATEURS! Ne vous adressez qu'à des maisons sérieuses pour vos achats de farine de lin. Nous ne fournissons pas les qualités inférieures. Toutes nos farines de lin sont garanties pures 95 % avec les dosages suivants:

	ALBUMINE	GRAISSE
Farine de lin MA extra	32 à 36 0/0	7 à 9 0/0
• • • SM	31 à 35 0/0	5 à 7 0/0
• • • GM	31 à 35 0/0	5 à 7 0/0

Demandez prix et échantillons aux

MOULINS ANVERSOIS
H. LAGRANGE-CRULS, rue du Taciturne, ANVERS.
SOUS LE CONTRÔLE DES LABORATOIRES DE L'ÉTAT.
Anvers. — Imp. Georges Meyer.

Het was Pyfferoen niet ontgaan dat ook het beenhouwers-syndicaat standaardantwoorden doorgaf aan zijn leden: "Le syndicat des bouchers fit de même: il dicta la réponse à 104 personnes de ce métier".⁹⁶

In de Handschriftenzaal van de Gentse universiteitsbibliotheek bevindt zich een voorbeeld van zo'n voorgekauwd antwoord. Op de vraag "hoe is de toestand der vleeschhouwerij" luidde het antwoord: "De toestand van de beenhouwerij is niet rooskleurig. Door het gesloten houden der Hollandse grenzen en daar de Belgische landbouwers overlast zijn van den oogst komt er weinig vee op de markt". De beenhouwers gaven wel toe dat "de werkeloosheid in ons werk weinig belangrijk is".⁹⁷ Maar Pyfferoen werd niet misleid. Hij merkte droogjes op dat er on-

danks alles beroepsgroepen waren die met succes weerstand boden aan de coöperatieven. "Ce sont celles où l'individualisme reste la condition prédominante de success, où la direction d'un patron indépendant et directement intéressé, zélé et actif, spécialement compétent, est nécessaire pour la prospérité des affaires". Pyfferoen ging verder: "La boucherie nous fournit l'exemple d'une semblable profession. Les sociétés rigoureusement cooperatives qui ont essayé de fonder des boucheries n'ont jusqu'à present abouti qu'à des échecs. Pourquoi? C'est qu'un débit de boucherie suppose une clientèle appartenant aux diverses classes entre lesquelles le patron doit, d'après son habileté et son expérience, suivant les goûts et les besoins de ses clients, répartir la viande. A lui de fixer le prix de chaque morceau selon l'espèce. On concevrait difficilement que les

consommateurs fussent obligés de se mettre d'accord entre eux sur tous ces points, ce qui est de l'essence de la coopération. La vente des produits accessoires, peaux, graisses, boyaux, sang, ne peut également être faite que par un commerçant propriétaire de tout ce que renferme son magasin".⁹⁸ Ook Serge Jaumain stelde vast dat "très peu de sociétés annexent une boucherie à leurs magasins: la coopération ne pénètre qu'avec de grandes difficultés ce secteur, et plusieurs coopératives y enregistrent même un déficit".⁹⁹ De Gentse enquête kreeg nationaal navolging. In april 1902 werd een 'Commission Nationale pour la Petite Bourgeoisie' opgericht, bestaande uit 27 parlementairen, experts en vertegenwoordigers van de middenstand. In hun strijd tegen de coöperatieven richtten de middenstanders zich vaak tot

SLACHTERS EN VLEESCHHOUWERS

HELPT ONS! HELPT ONS!

Burgers en werklieden leest!

Onder alle werkers waren de slachtersknechten tot hertoe de ongelukkigsten.

De slachters hebben een zeer gevaarlijk werk. Eene kwade heest kan hem verongelyken, zooals het dikwijls gebeurd is. Eene verkeerde beweging met zijn mes is voldoende om den slachter voor altijd te vernietigen. Een ziek dier kan hem besmetten en maanden werkeloos maken, zelfs zijne dood veroorzaken.

Zijn arbeid is onmenscheijk en vuil, en bovendien lastig. Soms moet hij halve heesten dragen van twee tot driehonderd kilo, en daarvoor verdient hij een hongerloon.

Dank aan eene overeenkomst tusschen bazen en knechten is er omlings een nieuwe tarief aangenomen waardoor de loonen een weinig verbeterd zijn, zoodat de knechten nagenoeg tevreden waren.

Maar nu komen er heeren vleeschhouwers die niet lijden kunnen dat de slachtersknechten ook eens vleesch eten.

Om de kleine verhoging van het slachtgeld niet te moeten betalen gaan die vleeschhouwers, die van het publiek moeten leven en maar drie uren per dag werken, nu zelf hunne beesten slachten, veel slachtersknechten zonder werk stellen en betalen wat zij willen geven.

Voor eenige centiemmen die zij meer moesten betalen op hunne beesten, willen zij een groot deel huisvaders in de armoede dompelen.

Ziehier, burgers en werklieden, het tarief van vroeger en nu:

Vroeger tarief	Tegenwoordig tarief
Voor een	Voor een
rundbeest fr. 4.50	rundbeest fr. 2.00
schaaap » 0.32	schaaap » 0.50
kalf » 0.64	kalf » 1.00

Gij ziet dus, burgers en werklieden, dat de vermeerdering van loon heel klein en rechtvaardig is, en daarvoor moeten de slachters nog het geslagen vleesch naar huis voeren, soms een uur van het Slachtuis.

Er zijn vleeschhouwers die maar twee beesten in de week slachten, zelfs van eene heest en van eene halve, dus kan de vermeerdering van loon hun niet ruïneren.

Burgers en Werklieden! wij protesteeren tegen zoo eene handelwijze en geven het gedrag van deze vleeschhouwers prijs aan het oordeel van het publiek dat ons, arme zwoegers, zal gelieven te ondersteunen.

Ziehier hoe eenige vleeschhouwers het willen aan hoord leggen om voor hun eigen slachten:

Zij zijn met 160 van de 600 vleeschhouwers in Gent, in een bond verenigd, die onder den vorm van coöperatie voor hun eigen willen

slachten, alhoewel zij altijd hebben uitgevalen op al de coöperaties van Gent.

De bond heeft wagens en materieel gekocht om voor eigen rekening te werken. Maar aangezien de gentsche slachters, zowel bazen als knechten, gewozen hebben voor de vleeschhouwers niet te willen werken, kunnen zij maar met eenigen beginnen en dan nog met viciedelingen, die zij naar Oostende en op den bijten onder schone behoeften zijn gaan vragen om ons, gentsche slachters, heesteloos te maken. Wat denkt gij daarvan, Gentenaars?

Hun doel is om op die wijze van werken een groot deel der slachters, die gansch hun leven in het gentsch Slachtuis hebben doorgebracht, zonder werk te stellen.

Zij zouden met veel minder knechten werken als nu de slachtersbazen, om zoodoende hunne hebzucht te bevredigen.

Daarom, burgers en werklieden, doen wij een beroep op uwe eedelmogelijkheid en vragen u die scherpzuchtige vleeschhouwers te gedanken.

Er zijn nog andere eedelmogelijke vleeschhouwers, die het met ons beter menen en die daarom verdienen dat de werklieden en de burgers, die ons willen helpen, er hun vleesch gaan kopen.

Burgers en werklieden, onze zaak is rechtvaardig en daarom zult gij ons helpen.

Ziehier de namen dezer menschlievende vleeschhouwers en als er nog bijhoeden zullen wij hun adres ook bekend maken.

1. Jules De Coeyer, Meniestedens steenweg, 174.
2. Van Waas, Salvatorstraat, 36.
3. Pier Van Melle, Groenselmarkt, 18.
4. Verplancke, Reep.
5. Jules Schepper, Steendam.
6. Gustaaf D'haenens, Drongenscherschensteenweg.
- 7.
8. Jules Van Wroghel, Appelbrugstraat, 24.
9. Jan Raeve, Burgstraat, 65.
10. Louis Le Mynck, Kerkplein, Ledeborg.
11. Alfons De Witte, Bruggenstemweg.
12. Benoît Bayans, Galgenbergstraat, 17.
13. Wauters-Gossens, Sijpstraat.
14. Pier Postmans, Hongsstraat, St-Amandsberg.
15. Victor Lelabre, Nieuw Begijnhofstraat.
16. Comhaire, Dampoortstraat.
17. Seters, Phœnixstraat.
18. Serafien Roekaert, Siockerstraat.
19. Vincent, Nijverheidsplein.
20. Pier De Looi, Schouwvagersstraat.
21. Jan De Baeremaker, Hospitaalstraat.
22. Theo oor Alioncius, Elisasbehtgracht, 38.
23. Wademon, Molenaarstraat.
24. Camiel Bollart, Steendam.
25. Richard Delehayre, Goudstraat.
26. W. Steenkist, Augustijnenkerk.
27. Jan Saey, Nieuwland.

De Gentsche Slachtersknechten.

LAFHEID.

Op het laatste oogenblik meenende dat zij niet meer zouden kunnen tegengesproken worden, schrijven de liberale volksverleiders, dat er, Dinsdag 11., in 'T VOLK, OUDBURG, onder Voorzitterschap des heeren VERHAEGEN, eene zitting heeft plaats gehad, waarop het voorstel van Samenwerkende Vleeschhouwerijen in te richten besproken is geworden, met het doel de vleeschhouwers te ruïneren.

Dit is, Kiezers, eene gemeene leugen, NOOIT is er in onzen bond daarvan spraak geweest, wij hebben zelfs Dinsdag 11. geene vergadering gehouden. Er zal een proces voor laster ingespannen worden.

Wie zoo durft liegen en zelfs, uit kiesbelang, niet aarzelt sommige volksjongens door valsehe aantijgingen bij hunne patroons verdacht te maken, om ze te kunnen broodeloos stellen, moet diep gezonken zijn.

VOLK VAN GENT!

De liberalen gebruiken die lage leugens om de vleeschhouwersknechten te treffen.

OORDEELT NU en stemt tegen de Doctrinairnen, die, door verdrukking der nederigen, eenige stemmen trachten te winnen.

Namens de Gilde van beenhouwersgasten.

Het bestuur.

Ook de Gentse slachtersknechten en beenhouwersgasten, opkomend voor hun rechten, raakten rond 1900 verstrikt in de politieke mallemlolen (verzameling UG, fonds Vliegende Bladen)

de overheid met petitie en verzoekschriften. Zij kregen in het Parlement de steun van enkele politieke prominenten, op de eerste plaats van de conservatieve katholieke voorman Charles Woeste. De Commissie was pas in 1907 klaar met haar eindrapport.¹⁰⁰

De zondagsrust

Kort na zijn aanstelling liet de nieuwe minister van Nijverheid en Arbeid Albert Nyssens enkele enquêtes uitvoeren om beide sectoren beter te leren kennen. Al in 1896 werd een eerste onderzoek gepubliceerd inzake de zondagsrust in de Belgische nijverheid en handelsector. De enquête richtte zich met name op handelsondernemingen en winkels, waarvan men vermoedde dat er problemen waren met de zondagsrust. De resultaten toonden de omvang van het zondagswerk aan. Meer dan 85% van de handelsuitbatingen werkte regelmatig met het volledige personeelsbestand. Slechts een kleine minderheid (12%) kende geen zondagswerk. Elke zondag was meer dan 80% van de winkelbedienden aanwezig in winkel en werkplaats.¹⁰¹

In november 1903 dienden de katholieke volksvertegenwoordiger Joris Helleputte en zijn socialistische collega Jules Destrée elk een wetsvoorstel in, dat de zondagsrust voor zelfstandigen wilde invoeren. Het debat in de Kamer begon in januari 1905 en sleepte verschillende maanden aan. De parlementairen stelden voor de arbeid op zondag te beperken tot maximum vier uur, namelijk tussen 8 uur 's morgens en 12 uur 's middags. De rust op zondagnamiddag voor werknemers/niet-familieleden werd pas definitief afgedwongen eind mei 1914, maar deze maatregel werd niet meer toegepast voor het begin van de Eerste Wereldoorlog. De grootwarenhuizen aanvaardden de maatregel relatief snel. Ook bij de slaggers en de beenhouwers zorgde de zondagsrust voor beroering. Al in 1896 eiste de gilde der slaggersknechten in een

striemend pamflet de officiële erkenning van de zondagsrust. Zij meenden dat hun beroepsgroep, "onder alle werkers ... de ongelukkigsten", recht had op een halve dag rust op zondag. De slaggers hadden immers zwaar en gevaarlijk werk, "eene kwade beest kan hem verongelucken ... eene verkeerde beweging met zijn mes is voldoende om den slachter voor altijd te verminken". "Zijne arbeid is onmenschelijk en vuil, en bovendien lastig. Soms moet hij halve beesten dragen van twee tot driehonderd kilo, en daarvoor verdient hij een hongerloon".

De beenhouwersgasten stonden eveneens aan de klaagmuur. "De ondervinding heeft thans ten overvloede bewezen dat in alle vakken, waar men bij overeenkomst tusschen patroons en werklieden de volledige zondagsrust heeft ingevoerd, dit zonder het minste ongemak of nadeel heeft plaats gegrepen". Maar de beenhouwers waren niet overtuigd van het nut van deze "volkslievende maatregel". "Zoo zijn de beenhouwers- en spekslagersgasten nog steeds verplicht alle zondagen tot in den namiddag te werken en dit zonder de minste noodzakelijkheid, dewijl met een weinig goeden wil van wege de cliënten, dat misbruik, ten minste toch gedeeltelijk, zou kunnen vermeden worden". De beenhouwer- en spekslagergasten richtten zich tot "U, Medeburgers" en vroegen hen "voortaan als algemeenen regel te willen aannemen, allen voorraad van vleesch *den zaterdag avond* of ten laatste *den zondag in den vroegen morgend* aan te koopen". Zo kregen zij toch nog een halve dag rust op zondag.¹⁰² In augustus 1913 richtten de Gentse beenhouwer- en spekslagergasten een eigen beroepsyndicaat op. Zij onderhandelden met hun bazen over de zondagsrust en slaagden er in een voorlopig akkoord te bereiken. In de winkels kwam volgende aankondiging: '*Les garçons bouchers et charcutiers de la ville de Gand prient l'honorable public de*

procéder de très bonne heure à ses achats de viande le dimanche pour qu'eux aussi puissent jouir un peu de repos dominical'.¹⁰³

De discussie - en de onenigheid - over de zondagsrust sleepte nog vele jaren aan. Vrijwillige overeenkomsten hielden nooit lang stand, want er waren altijd beenhouwers en spekslaggers die er geen rekening mee hielden. Het duurde nog tot 1960 vooraleer er een algemene maatregel kwam. De wet van 22 juni 1960 bepaalde dat er een verplichte wekelijkse rustdag werd ingevoerd voor alle handeldrijvende zelfstandigen.¹⁰⁴

Vlees in de winkel en op tafel Beenhouwerijen en vleeswinkels in de stad

Vanaf het einde van de 18de eeuw werd vermoedelijk vlees verkocht op enkele particuliere verkooppunten.

Het is bijzonder moeilijk te achterhalen wanneer de eerste beenhouwerij in het Gentse stadsbeeld verscheen.¹⁰⁵ Pas in 1854 vermeldde de 'Wegwyzer van Gent', bij de rubriek 'Algemeene adressen voor handel en nijverheid der stad Gent en der provincie Oost-Vlaenderen', 29 'verkensslagters' (*charcutiers*) en 46 'vleeschhouwers'.¹⁰⁶ Een jaar later was het vermelde aantal al opgelopen tot 39 varkensslachters en 54 vleeshouwers.¹⁰⁷ In 1860 vermeldde de *Wegwyzer* 81 varkensslachters en 142 vleeshouwers. Vooral bij de vleeshouwers viel de sterke aanwezigheid op van de vertrouwde namen uit het Ancien Régime. Bij de vleeshouwers waren er twee De Raeves, drie Deynoots, zeven Minnes, tien Van Melles en niet minder dan 23 Van Loo's.¹⁰⁸ Tien jaar later waren 81 spekslaggers, 160 vleeshouwers en 31 'vleeschverkoopers' (*débitants de viande*) opgenomen in de 'Wegwyzer'. De Minnes (drie) waren teruggevallen, maar de Van Melles (negen) en vooral de Van Loo's (twintig) hielden stand.¹⁰⁹

Tussen 1870 en 1890 steeg het aantal beenhouwers en spek-slagers spectaculair. In 1890 vermeldde de 'Wegwijzer' niet minder dan 620 vleeshouwers. Door deze sterke aangroei werd de dominantie van de 'oude' families minder opvallend. Er waren nog 17 van Loo's en 11 van Melles, maar slechts twee Minnes actief.

Opening van het Nieuw Vleeshuis

Tot 1884 werd er nog vers vlees verkocht in het Groot Vleeshuis. Door het stijgend aantal particuliere winkels daalde de verkoop in het Vleeshuis en werkten steeds minder vleeshouwers in de 'stallen'. De gemeenteraad besliste de verkoop van vers vlees vanaf 1 april 1884 over te brengen naar de overdekte markt op het Veerleplein, naast de Vismijn. De buitengewone begroting voorzag een speciaal krediet van 25.000 frs voor de bouw en de inrichting van de stallen.¹¹⁰ Een jaar later verlieten de laatste beenhouwers het Groot Vleeshuis en gingen de deuren dicht.

Hoe reageerden de beenhouwers op de plannen voor een nieuw Vleeshuis?

In januari 1884 kreeg Slachthuis-directeur Isidore Remy het bezoek van een vijftal beenhouwers. Zij bekeken de plannen voor de stallen en toonden zich zeer tevreden: "*Ils étaient unanimes pour dire que les installations seraient magnifiques*".¹¹¹ Ten laatste op 7 april wilden zij hun nieuwe lokaal in gebruik nemen, om er hun prijsbeesten te versnijden en "*de la viande de première qualité*" te verkopen.

Remy reageerde enthousiast: "*Cette idée est excellente, et elle donnerait de bons résultats, même pour les finances de la ville, si elle pouvait être réalisée. En effet, si la viande qu'on y débitera dès le début est de bonne qualité une grande partie du public y fera ses achats habituels et les étaux se loueront facilement et à un prix rapportant un bon intérêt à la ville*".

De beenhouwers drongen aan op een feestelijke opening. Remy ging akkoord, want dit was de beste manier om het publiek naar

het nieuwe Vleeshuis te lokken. Remy raadde het stadsbestuur aan om het eerste jaar zeer matige huurprijzen te vragen. Wanneer beenhouwers en klanten eenmaal vertrouwd waren met de nieuwe verkoopplaats, konden de prijzen zonder problemen worden verhoogd: "*Si vous daignez le faire ainsi, je suis convaincu, Messieurs, que le transfert de la boucherie sera, non seulement un succes, mais un véritable triomphe pour vous*".

Remy plande een feestelijke opening, met "*une promenade en ville, avec les chariots des abatteurs, chargés de viande. Les chariots seraient précédés d'une musique*".¹¹² *Une prime serait donné (sic) à l'abatteur dont la décoration de son chariot serait la plus belle. Cette promenade se ferait le Mercredi après-midi. Le Jeudi soir illumination de la nouvelle boucherie et concert (sérénade); prime au boucher dont l'étal serait le mieux décoré et une autre prime pour celui qui exposerait la plus belle viande. Cette fête aurait l'avantage de ne pas coûter beaucoup d'argent et d'attirer la foule à la nouvelle boucherie*". Een speciaal feestcomité, samengesteld uit beenhouwers, moest zich met de voorbereiding van het feest bezig houden.¹¹³ Op 1 februari vergaderde Remy met een 40-tal slaggers, over de openingsstoet.¹¹⁴ Maar de ongewone idylle tussen het stadsbestuur en de beenhouwers bleef niet duren. Op 5 februari ontving Remy de voorzitter, de secretaris en een bestuurslid van de 'Vereenigde Vleeschhouwers'. Van hun aanvankelijke enthousiasme bleef niet veel over. De 'Vleeschhouwers' waren niet van plan mee te doen aan de feestelijke opening. Met enige vertraging hadden zij zich gerealiseerd dat zij er met het nieuwe Vleeshuis een concurrent bijkregen: "*Ils m'ont dit que la commission avait décidé à l'unanimité que la société ne prendrait pas part à la fête qui sera donnée à l'occasion de l'ouverture de la nouvelle Boucherie. Ces messieurs disent qu'en donnant une fête dans le but d'attirer la clientèle à la nouvelle Boucherie, c'est travailler*

contre le bouchers qui ont un débit dans leur demeure". Remy merkte droogjes op dat "*la jalousie n'est donc pas étrangère à leur décision*" en hij hoopte dat het feest ook zonder de 'Vleeschhouwers' een succes zou worden.¹¹⁵

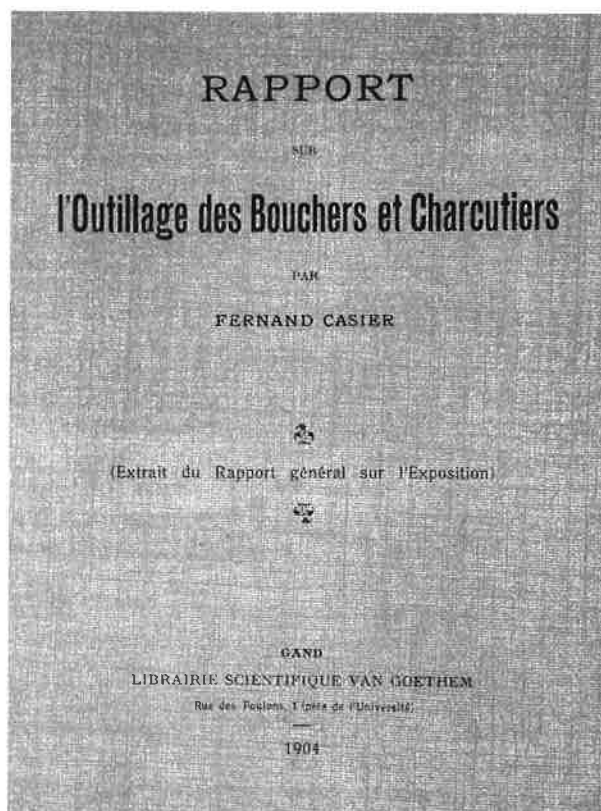
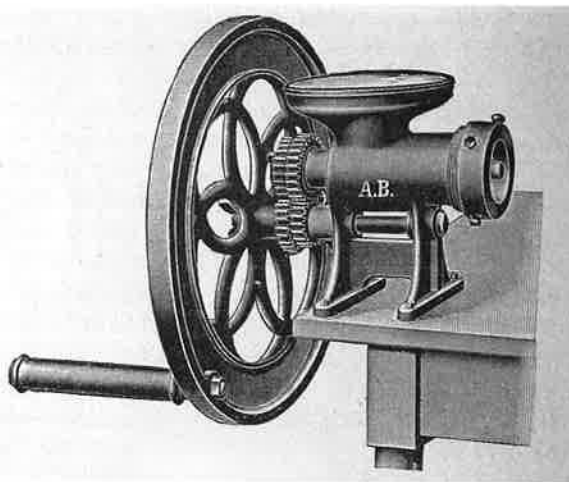
Op 11 februari werd de opening verder voorbereid in "koffijhuis Minard", het lokaal waar ook de 'Vleeschhouwers' hun hoofdkwartier hadden. Enkele dagen later brachten drie leden van het feestcomité, voorzitter A. Vermeire (Koestraat), ondervoorzitter J. Vermeire (Korte Dagsteeg) en secretaris Eugène Van Melle (Groot Vleeshuis), verslag uit bij Remy. De drie beenhouwers rekenden er op dat schepen Bruneel, doorgaans een zuinig man, 1000 frs ter beschikking zou stellen. Zij dachten aan een grote stoet, bestaande uit 15 tot 20 versierde wagens. Het Nieuw Vleeshuis moest feestelijk worden verlicht en Remy drong opnieuw aan op "*une bonne musique*". Ook de directeur liet zich door zijn enthousiasme meeslepen, en dacht aan een serenade voor het verlichte Vleeshuis op vrijdag. Hoe grootser de plechtigheid, hoe meer volk er naar het nieuwe vleeshuis zou komen: "*Vous voyez, monsieur l'Echevin, que cette fête coûtera beaucoup d'argent, aussi les bouchers ont décidé qu'ils en paieront en partie les frais, quoique cependant le plus grand nombre n'y soient (sic) pas intéressés puisqu'ils n'ont pas d'étal à la boucherie. Je vous dirai confidentiellement qu'ils vous paieront le reste*".

Remy onderlijnde wel dat de stad de controle over de opening stevig in handen moest houden, "*parce que s'ils oublieraient trop la nouvelle boucherie, il faudrait la leur rappeler*".¹¹⁶ Remy zag de opening van het nieuwe Vleeshuis met vertrouwen tegemoet. Niet minder dan 52 beenhouwers woonden de ultieme voorbereidende vergadering van 10 april bij. Als men geen rekening hield met de leden van de 'Vereenigde Vleeschhouwers', "*qui ont brillés (sic) par leur absence*", dan waren "*tous les plus grands bouchers de la ville*" aanwezig.

De nieuwe vleesmarkt beschikte over 47 stallen met granieten vleestafels, voorzien van een marmeren blad. Op 12 april 1884 legde de gemeenteraad de huurprijzen van de stallen en kelders vast voor 9 maanden: 8.835 frs voor de stallen voor beenhouwers, 1.710 frs voor de stallen voor handelaars in pluimvee en orgaanvlees en 350 frs voor de kelders. Het Oude Vleeshuis en de overdekte markt hadden in 1875 9.793,75 frs opgebracht. Indien men ook de verhuring van het Oude Vleeshuis aan de administratie van Spoorwegen mede in rekening bracht, dan deed de stad Gent een goede zaak en kreeg zij bijna 10.000 frs per jaar meer in kas.¹¹⁷

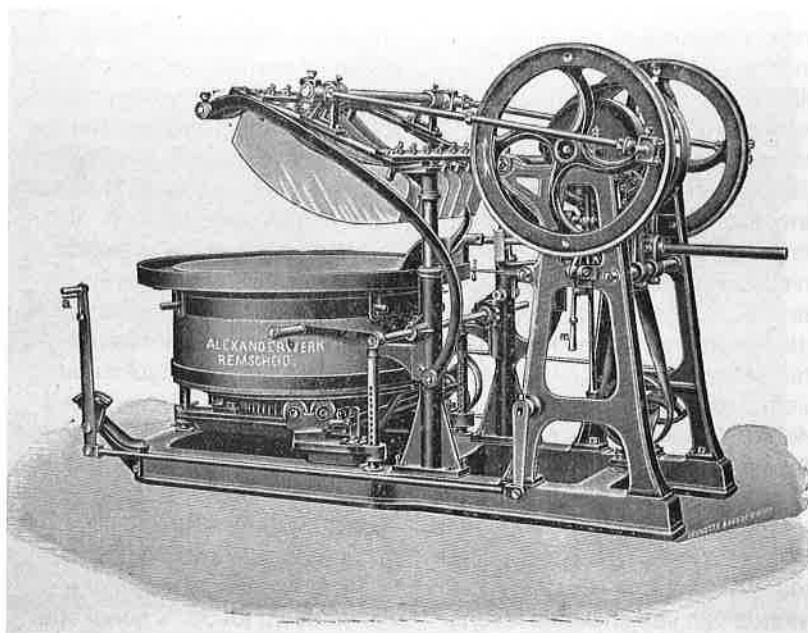
De plechtige overbrenging van het vlees van het Oude naar het Nieuwe Vleeshuis gebeurde op vrijdag 11 april, "op wagens met bloemen en vlaggen en vaantjes versierd". Op kop reed een ruiter met het 16de-eeuws vaandel van de oude gilde der vleeshouwers, gevolgd door de fanfare Sint-Cecilia. Volgens de *Gazette van Gent* lokte de "eigenaardige stoet" heel wat volk. 's Avonds bevond zich "eene ontzaglijke menigte" voor het verlichte Vleeshuis. De Sint-Ceciliamaatschappij gaf een concert op het Veerleplein en speelde volgens de *Gazette* "op uitmuntende wijze".¹¹⁸ Op zaterdag ging de jury aan het werk, en werden de mooiste stukken vlees bekroond.

Maar de *Gazette van Gent* liet ook kritische geluiden horen: "Van nu af mag echter gezegd worden dat er een kemelken aan geschoten is: men kan de halve beesten niet hoog genoeg ophalen: het vleesch hangt in den weg van den vleeschhouwer die in zijnen stal staat. ... Men zegt dat de stallen gemaakt zijn naar diegenen der vleeschhallen te Londen. Het is mogelijk, maar volgens het schijnt worden te Londen de beesten bij kwartieren en niet bij halven opgehangen. Heeft men voor de inrichting van het nieuw vleeschhuis geene vleeschouwers geraadpleegd? Wat er ook van zij, jammer is het dat men weer vruchteloze kosten

In zijn rapport over de werktuigen van beenhouwers en charcutiers op de Landelijke Tentoonstelling der Kleine Werktuigen, liet Fernand Casier zien dat ook in de beenhouwerij ver doorgedreven mechanisatie het werk kon verlichten, van de eenvoudige handbediende vleesmolen (boven) tot de industriële vleeshakmolen voor grote bedrijven met motor-aandrijving (onder)

(verzameling UG, fonds Vliegende Bladen)

zal moeten doen om bedoeld kemelken te herstellen." De stallen leken de *Gazette* ook wat klein. Het was nog maar de vraag of het nieuwe vleeshuis het oude kon doen vergeten. Het oude was immers "uitmuntend... onder het opzicht der bewaring van het vleesch." De houten pensenstallen in het Nieuw Vleeshuis bevonden zich in "de diepte" van het lokaal, maar zij waren nog niet klaar. Poeldeniers en konijnenverkopers hadden hun stallen in de nabijheid van de penshuisjes.

middelen. Honderd gram rundvlees bevatte wat minder calorieën dan 100 gram wit brood, rijst of kaas, maar meer eiwitten, vetten, mineralen en vitamines. De overtuiging groeide dat vlees de mensen bijzonder goed voedde, en dat bij hard werk veel vlees nodig was. Verschillende medici waarschuwden dat te weinig vlees de productiviteit van de arbeiders in gevaar kon brengen. Eduard Ducpétiaux poneerde in zijn studie in 1855 dat in België "*on ne paraît pas savoir combien la viande est nécessaire au travailleur*".¹²²

Schellekens, lap en kortelink¹¹⁹

Sociale verschillen kwamen duidelijk tot uiting in het bestedingspatroon en het vleesverbruik van de verschillende bevolkingslagen. Doorgaans gaat men er van uit dat de Gentse volksklasse in de 19de eeuw weinig tot zeer weinig vlees at. Volgens het Gentse artsenduo Heyman en Mareska, dat in 1843-1844 een onderzoek deed naar de werk- en leefomstandigheden van de textielarbeiders, kwam er in een arbeidersgezin nauwelijks vlees op tafel. Latere onderzoeken bevestigden het lage vleesverbruik van de textielarbeiders. Het beetje vlees dat op tafel kwam, waren ingewanden en pens ("*de la tripaille*"), spek en 'schellekens'. In een bekende passage uit *Voor 't volk geofferd* (1880) beschreef Edward Anseele het menu van een Gentse fabrieksarbeider. Men at "ongeschilde aardappelen met haring... roggen boterhammen met smout... aardappelen met pens en melk- of ajuinsaus, met beetwortels of stokvisch".¹²⁰ Goedkoop vlees veroorzaakte een ware stormloop. In 1854 boden varkensslachters uit de Mageleinstraat goedkoop gezouten ossenvlees, varkensvlees en smout uit Zuid-Amerika aan. In het midden van de jaren 1860 steeg de prijs van het vlees. De consumptie van varkensvlees, waarvan de prijs min of meer gelijk bleef, steeg opvallend.¹²¹ Het was waarschijnlijk geen toeval dat in deze periode aan vlees bijzondere, bijna mythische krachten werden toegekend. In de 19de eeuw werd uitgebreid onderzoek gedaan naar de voedingswaarde van verschillende levens-

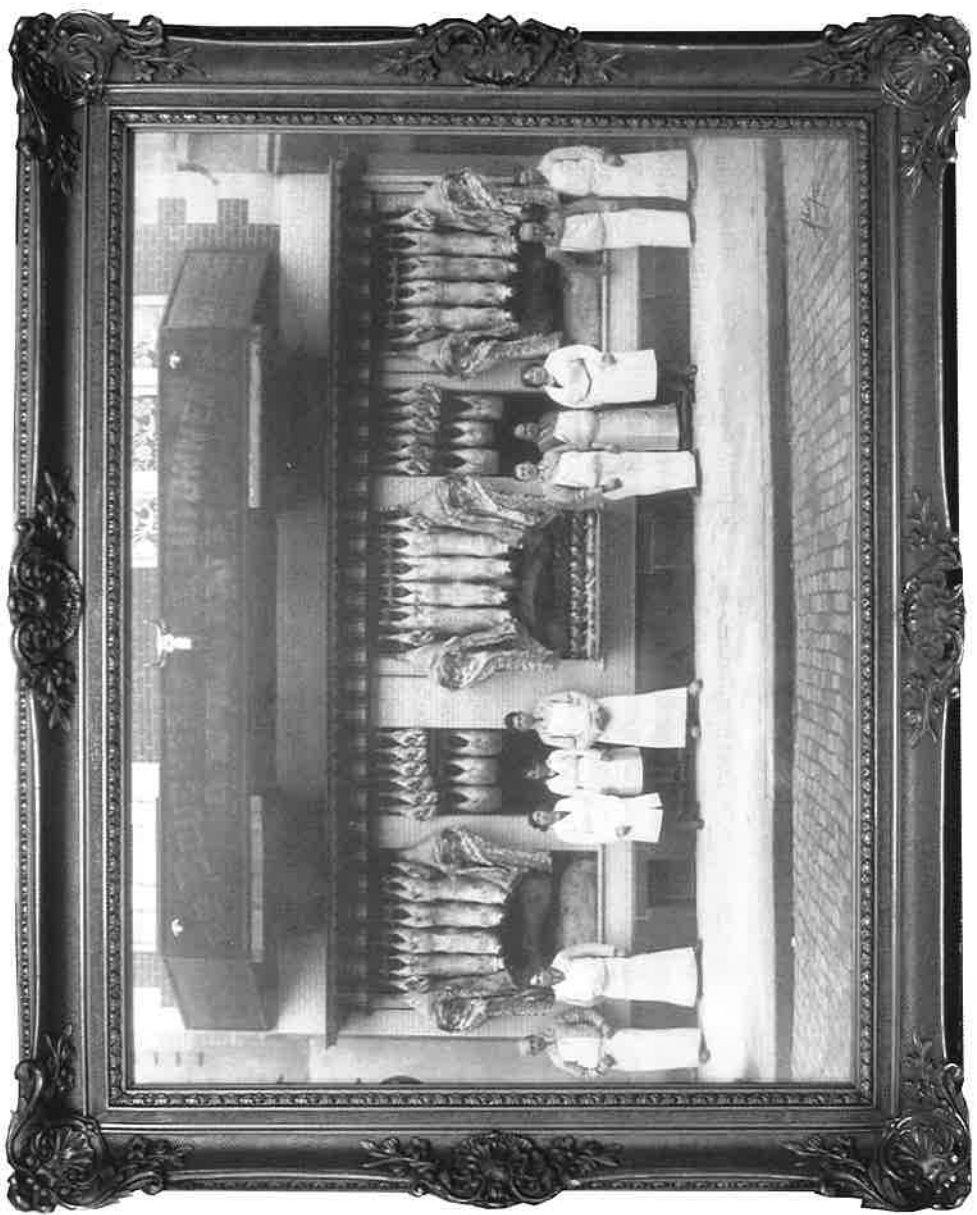
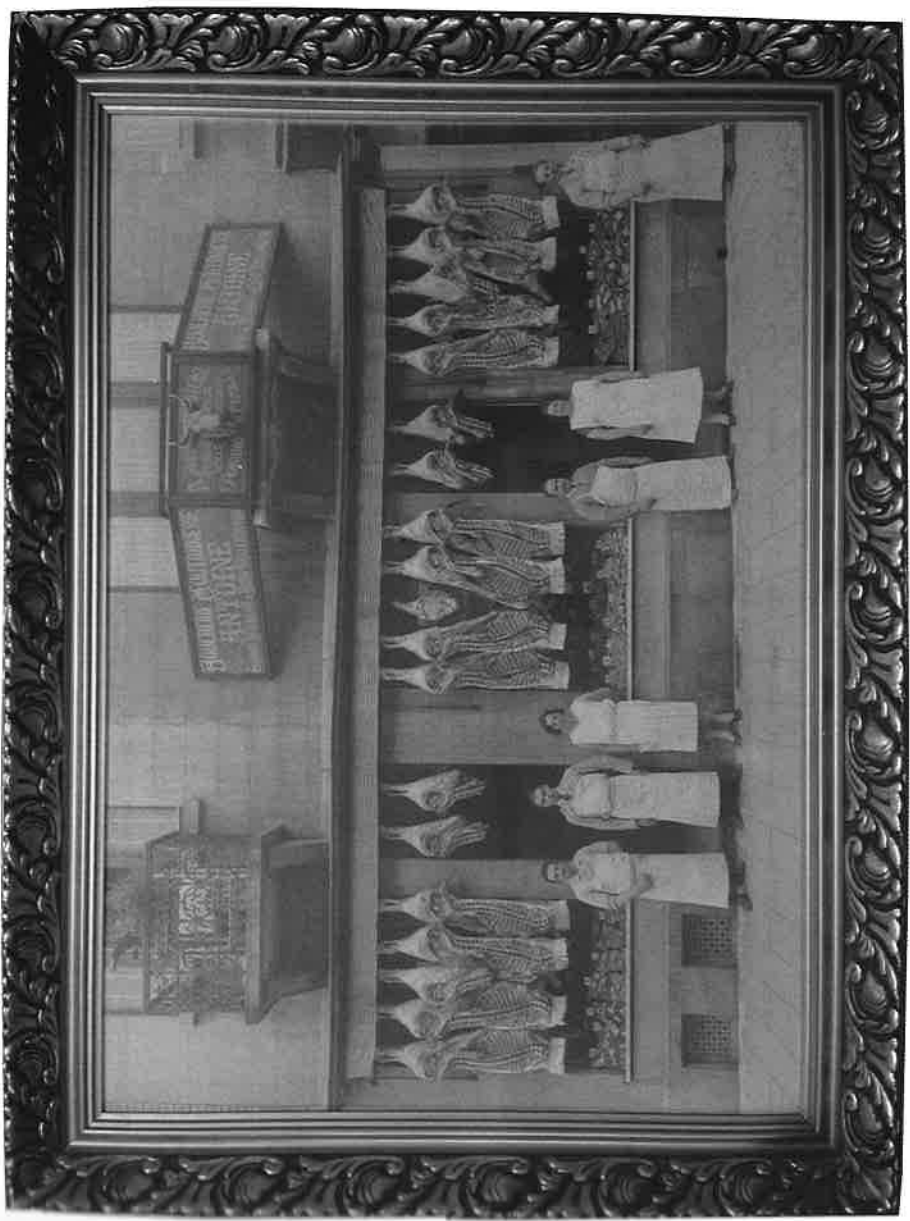
Na 1890 ging de levensstandaard van de arbeidersklasse zeer geleidelijk stijgen en verbeterde de voeding vooral kwalitatief. Arbeiders aten meer rund- en varkensvlees, meer spek en meer vet, en minder aardappelen. In de jaren 1890 werd de invoer van buitenlands, en met name Nederlands vee, verschillende keren beperkt. Dit leidde opnieuw tot een stijging van het verbruik van "zwijnenvleesch, dat zeer overvloedig op de markt en goedkoop was".

Ook uit de cijfers van de geslachte dieren in het slachthuis blijkt dat de Gentenaars in die jaren veel varkensvlees aten. Toch toonden veel stadsbewoners zich kieskeurig: "De buitenkooplieden nemen van de vleeschhousers die hunne geslachte zwijnen koopen, het spek en het reuzel terug welke in de stad moeilijk verkocht raken".¹²³

In de bibliotheek van de Gentse universiteit bevindt zich heel wat reclamemateriaal van beenhouwers van rond 1900. Bijna alle reclameblaadjes zinspeelden op de hoge vleesprijzen. Veel beenhouwers probeerden de "huismoe- ders" te verleiden met een "grooten afslag op het vleesch", "een overgrooten afslag van vleesch" of een "reuzenafslag". Beenhouwer Auguste Van Braeckel uit de Van Eyckstraat kondigde aan dat hij, "niettegenstaande de beesten duur zijn en het vleesch bij alle anderen duur verkocht wordt... door de groote hoeveelheid beesten die ik ter mijner beschikking heb, en door den overvloed mijner verkoop", zijn vlees 20 tot 30 % goedkoper

***Zelden ging het een beenhouwerij zó voor de wind dat ze zich op zo'n groot formaat kon laten ver-
eeuwigen, zoals hier de 'Grande
Boucherie Moutonnerie Antoine
Janssens' in Schaarbeek (?) -
éénmaal eind jaren 1920 en nog-
maals begin jaren 1930.
In Gent is iets dergelijks (nog)
niet bekend***

(verzameling MIAT Gent)

kon verkopen dan zijn concurrenten. Verschillende beenhouwers richtten zich rechtstreeks tot hun klanten met de slogan "bemint uw Profijt boven alles!"

Hoe duur was het vlees rond 1900 in Gent? Beenhouwers verkochten rosbief en biefstukken aan 1.80 à 1.70 frs per kg, bolle en boeuf aan 1.30 à 1.40 frs per kg, lap, schellekens en schenkels aan 1.30 per kg en kortelink aan 1.10 à 1.20 per kg. Van het varken was de prijs van magere stukken 1.50 per kg, van gekapt, saucissen, geregeld en spek 1.40 frs per kg, van bloedworsten en *huufvlakke* 1,00 of 0,90 frs per kg. Schaapvlees behoorde in sommige winkels tot de duurdere soorten, met bout aan 1.80 frs per kg, kotelet aan 1.60 frs per kg en ragout aan 1.30 per kg.¹²⁴

Beenhouwers in oorlogs- en crisisjaren (1914-1940)

De Eerste Wereldoorlog

Ook voor de beenhouwers waren de oorlogsjaren moeilijke jaren, die gedomineerd werden door moeizame onderhandelingen met de bezetter.

De oorlog en de bezetting brachten de rivaliserende Gentse beenhouwersbonden wat dichter bij elkaar.

De 'Kleine Beenhouwers' en de 'Vereenigde Vleeshouwers', in normale omstandigheden bittere rivalen, hadden het jaar daarvoor al de handen in elkaar geslagen voor een groot 'Weldadigheidsfeest'.

In 1916 herdachten de 'Vereenigde Vleeshouwers' in alle stilte hun 40^e verjaardag. Op 2 maart 1917 besloten de Gentse beenhouwers om, zolang de overheid geen passende maatregelen nam, geen vlees meer te verkopen.

Het gevolg was de invoering van de vleesrantsoenering.¹²⁵

Na de oorlog

Na de Eerste Wereldoorlog zijn de beschikbare gegevens over de Gentse beenhouwers en de verschillende beenhouwersbonden nog schaarser dan daarvoor.

Het verhaal wordt eentonig, maar er is geen archiefmateriaal en nauwelijks andere documentatie beschikbaar. Eigenlijk is er alleen het nationale vakblad van de 'Landsbond van Beenhouwers en Spekslagers van België', '*Boucherie Belge - Belgische Beenhouwerij*'. Jammer genoeg kwamen de Gentse 'Vereenigde Vleeshouwers' maar zeer sporadisch ter sprake, meestal naar aanleiding van een verjaardag of herdenking, in dit zeer Brusselse blad.

Na afloop van de oorlog waarde het spook van de revolutie door de kolommen van '*Boucherie Belge*'. De beenhouwers toonden zich erg bekommerd om het behoud van orde en rust. Eind 1919 was er veel Amerikaans vlees in België, en de beenhouwers constateerden tevreden dat dit niet alleen voordelig was voor de bevoorrading, maar ook voor "(de) rust en openbare orde". Immers, "... op heden nog, ondanks de invoer, moet het versch en bevrozen vleesch te duur verkocht worden om de werkende klas en de kleine burgerij toe te laten in voldoende hoeveelheid vleesch te verbruiken, ten einde spoedig de krachten verder te winnen tijdens den vijfjarigen oorlog verloren".¹²⁶ Onder impuls van een actieve overheid nam de omvang van de veestapel, die tijdens de oorlogsjaren gedecimeerd werd, snel toe.¹²⁷

Van de tijdelijke eensgezindheid bij de Gentse beenhouwers bleef na de oorlog niet veel over. Kort na de wapenstilstand volgde er een nieuwe splitsing, die de verwarring en de onenigheid nog

vergrootte. "De afgescheurden behielden de oorspronkelijke benaming, richtten hun eigen slachterij op en gingen over tot de inzameling van huiden en kalfsvellen. Zij kregen aansluiting bij de Landsbond en de KAN." De oorspronkelijke 'Vleeschhouwers' namen de naam 'Arteveldezonen' aan en beschikten over een eigen slachterij. Ook de derde groepering, de 'Kleine Beenhouwers', hervatte haar werkzaamheden.

Op 30 april 1922 woonde Victor Schuermans, de voorzitter van de nationale Landsbond, een verzoeningsvergadering bij tussen de 'Vereenigde Vleeschhouwers' en de 'scheurgroep' de 'Arteveldezonen'. De vergadering werd een volledige mislukking. Aangezien de "heeren Gentenaars" hun achterban niet hadden geraadpleegd, hadden de aanwezigen geen mandaat en werd er urenlang voor niets gepalaverd. Een verbolgen Schuermans verborg in 'Belgische Beenhouwerij' zijn irritatie niet over het amateurisme en de blijvende verdeeldheid van de Gentenaars.¹²⁸

Tijdens de jaren 1920 klaagden de Belgische beenhouwers herhaaldelijk over de zware fiscale lasten.

Kenmerkend was hun nieuwjaarsboodschap voor 1927, die op 16 januari in 'Belgische Beenhouwerij' verscheen. "... Wat zal 1927 waard zijn? Niet veel meer (dan 1926), te oordeelen naar de ontstellende verklaringen door het driemanschap Jaspar, Hymans en Vandervelde van op het parlementaire spreekgestoelte en in de politieke vergaderingen gedaan."¹²⁹

De stabilisatie is verwezenlijkt, maar de toekomst blijft duister, alles is niet gedaan! Wacht nog wat, nog wat geduld! Als België moet vergaan en al de bewoners onder den fiskalen last bezwijken, wij zullen wel zien...."¹³⁰

Toch deden de beenhouwers geen slechte zaken in deze periode. Vooral de jaren 1928-1930 werden gekenmerkt door een stijgende levensstandaard. Op tafel verschenen voedingsmiddelen waarvan men vroeger alleen kon dromen, zoals kalfsvlees en fijne vleeswaren. De economische crisis van de jaren 1930 zette deze nieuwe verworvenheden op de helling. Veel families spaarden op de voeding en aten minder brood en vlees. Andere gezinnen vonden het bijzonder moeilijk om de recent verworven levensstandaard op te geven en bespaarden op alles, behalve op voeding. Vooral het opgeven van het vlees bleek voor sommige families zeer hard.

In zijn boek 'Arm en rijk aan tafel' haalt Peter Scholliers een getuigenis aan van een Brussels gezin: "*Pour que la famille ne soit pas privée de viande, le père a donné son vélo au boucher, chez qui, pendant tout le mois, la famille achète à crédit*".¹³¹

'Door eendracht naar zege' De Gentse beenhouwers leggen hun geschillen bij Tijdens het interbellum bleef het aantal vleeshouwers in Gent hoog. De verwijzingen in de 'Wegwijzer' zijn minder systematisch dan voor de vooroorlogse periode.

In 1920¹³² vermeldde de 'Wegwijzer' ca. 500 vleeshouwers.¹³³

In 1932 telde de 'Wegwijzer' 24 paardenslachters, 27 poeldeniers, 17 worstenmakers en niet minder dan 614 vleeshouwers.¹³⁴

De verdeeldheid onder de Gentse beenhouwers bleef nog bijna 20 jaar aanslepen. Na maandenlange onderhandelingen werd eind 1934 tenslotte een akkoord bereikt tussen de 'Vereenigde Vleeschhouwers', de 'Kleine Beenhouwers' en de 'Arteveldezonen - Eigene Slachterij'.

De hereniging werd definitief bezegeld tijdens een vergadering van december 1934, die door zo'n 200 personen werd bijgewoond. Leopold Mortier, de voorzitter van de 'Kleine Beenhouwers', zat de vergadering voor. De drie bestaande verenigingen smolten samen tot 'De Verenigde Vleeshouwers van Gent en omliggende', ook wel 'Eenheidssyndikaat' genoemd. Jongere elementen hadden intussen de plaats ingenomen van de oudere coryfeeën, en na bijna 20 jaar verdeeldheid groeide er, aldus een opgetogen *'Belgische Beenhouwerij'*, eindelijk een sfeer van "algehele verstandhouding en wederzijds begrip".¹³⁵

De eerste algemene vergadering sinds de hereniging had plaats begin maart 1935. Bij deze gelegenheid schuwde Leopold Mortier enig pathos niet: "Ik hoop dat er het naaste jaar geen één onvereenigde meer zal te vinden zijn in Gent en omliggende, strijden zullen we, hand in hand, het bloed onzer voorvaderen zal, en moet in ons herleven, we zullen bewijzen aan de onvereenigden waar we naartoe willen, dat we vast besloten zijn krachtadig te werken voor ons bestaan, voor dat van vrouw en kinderen". Het nieuwe bestuur van de 'Verenigde Vleeshouwers van Gent en omliggende' bestond uit voorzitter Leopold Mortier, ondervoorzitters Charles Van de Putte en Charles Zwaenepoel, 'eerste schrijver' Léon De Smedt, 'hulp-schrijver' R. Vanderschueren, schatbewaarder H. Van der Syt en de commissarissen Jean Hoste, Henri van Wesemael en Gustaaf Elaut.¹³⁶

In 1936, bij hun 60e verjaardag, telden de Vleeschhouwers 512 leden.¹³⁷

Kwam de hereniging van de Gentse beenhouwersbonden tot stand onder druk van de economische crisis? In ieder geval drongen de 'Landsbond' en de 'Vereenigde Vleeschhouwers' tijdens de jaren 1930 nadrukkelijk aan op een betere organisatie en syndicalisatie. De individualistische beenhouwers moesten hun jarenlange gebrek aan onderlinge solidariteit laten varen. In 1936, bij de herdenking van de 60e verjaardag van de Vereenigde

Vleeschhouwers, klonken gelijkaardige geluiden. Eugène Poot, de voorzitter van de Landsbond, meldde dat deze bond "tegenwoordig ongeveer 9.000 leden telt", maar toch "blijven nog de helft onzer stielgenooten van 't land immer onverschillig". De Gentse erevoorzitter, advocaat Storme, sloot zich daarbij aan: "Nu een harden kamp heerscht tusschen kapitaal en arbeid moeten wij middenstanders eendrachtig strijden voor onze belangen. Wij moeten van de Regeering vereenvoudiging vragen van het fiscaal stelsel, den strijd aanbinden tegen de grootwarenhuizen, eischen dat de middenstand ook kan genieten van de gezinsvergoedingen, wij willen verder een volledig statuut van beroepsvereniging".¹³⁸

Naar een grotere solidariteit met andere zelfstandigen

Bij het begin van de 20ste eeuw toonden de beenhouwers, die niet echt veel concurrentie ondervonden van de coöperatieven, maar weinig solidariteit met andere zelfstandigen.

In de jaren 1930 veranderde dit. Ook de beenhouwers voelden zich van verschillende zijden bedreigd en zagen de toekomst van de kleine zelfstandigen somber in. Hun verzuchtingen klonken zeer vertrouwd.

Net als andere middenstanders fulmineerden zij tegen fiscale maatregelen, maar vooral tegen "de kanker der groote magazijnen, de trusten enz. enz."¹³⁹ De eerste alarmsignalen in dit verband werden al op het einde van de jaren 1920 uitgezonden. De *'Belgische Beenhouwerij'* publiceerde op 16 juni 1929 een alarmerend artikel over de "Dood der kleine beenhouwerij in de Vereenigde Staten". "In Amerika zijn de kleine beenhouwerszaken bijna totaal verdwenen, opgeslorpt of vernietigd door trusts, maatschappijen wiens uitrusting en inrichting den kleinhandel ten gronde hielpen. Deze maatschappijen dringen met hunne waar tot in de verst afgelegen steden, of te wel bij middel van auto's of, voor de lange reizen, bij middel van vrieswagens, welke telken morgen aankomen en aan elke succursaal het nodige versch of bevrozen

vleesch leveren, evenals de bevoorrading per draadbericht gevraagd. Bij iedere levering worden de bedienden afgelost. Het werken in serie, zooals men zegt, heeft den handwerker gedood; de groote firma's, de maatschappijen hebben den kleinhandel vernield. De kleine amerikaansche beenhouwers hebben zich zeker niet weten te organiseeren, noch zich kunnen verdedigen".¹⁴⁰

Vanaf het midden van de jaren 1930 riep de Landsbond herhaaldelijk op tot samenwerking en solidariteit met de andere 'handelsklassen' en 'middenstanders'. Een artikel in 'Belgische Beenhouwerij' van november 1936 meende dat samenwerking de enige kans op overleven bood: "Indien wij niet willen verpletterd worden, tussen het kapitalisme en het salariaat, is er geen tijd te verliezen, ofwel ons groepeeren ofwel verdwijnen!"¹⁴¹ Landsbondvoorzitter Eugène Poot herhaalde dit standpunt in een toespraak van september 1937: 'Het kapitalisme verdedigt zich; de werkman verdedigt zich, hij betaalt boven de 500 frank 's jaars aan zijn syndikaat ... de beenhouwer klaagt en trekt zure gezichten wanneer men hem de 30 frs bijdragen (8 centiemen per dag) vraagt'.¹⁴²

De 'Belgische Beenhouwerij' riep op tot deelname aan de 'Groote Dag van Syndikale Aktie ten voordele van de Beroepsorganisatie der Handelsklassen', die op zondag 17 oktober 1937 plaats vond in de Eeuwfeestpaleizen van de Heizel. Poot verwoordde het standpunt der beenhouwers en varkensslachters: "Buiten den handel en de voedingsnijverheid zullen alle middenstandsklassen, handel, nijverheid en ambachten van het land er vertegenwoordigd zijn om er hunne krachten te verenigen. Opdat eenieder van zijn beroep, zijn ambacht of zijn handel kan leven."¹⁴³

De beroepsorganisaties probeerden een antwoord te geven op de gevoelens van wrevel en onbehagen, die bij veel van hun leden leefden. Veel meer dan vroeger wilden zij een geest van algemeen

OVERGROOTEN AFSLAG OP HET VLEESCH

Bemint uw Profijt boven alles

Niet tegenstaande de beesten duur zijn en het vleesch bij alle anderen duur verkocht wordt, ben ik in staat door de groote hoeveelheid beesten die ik ter mijner beschikking gekocht heb, en door den overvloed mijner verkoop kan ik mijn vleesch 20 tot 30 per honderd beter koop laten dan alle andere vleeschhouwers.

Komt zien en Oordeeld. Gewaarborgd Gewicht.

Duizend frank voor al wie in mijnen winkel Stierenvleesch aantreft, of zijn gewicht niet zoo gehad hebben.

Al het vleesch zal altijd van de beste hoedanigheid zijn.

Overzicht der Prijzen:

Rundvleesch		Verkenvleesch	
	per kilo		per kilo
1° kwaliteit Rosbief en Bistafakken	fr. 1,70	1° Kalfvleesch Magere stukken en Coteletten	fr. 1,50
2° " " "	1,40	2° " " " "	1,40
3° " " "	1,30	3° " " " "	1,30
4° " " "	1,30	4° " " " "	1,40
5° " " "	1,20	5° " " " "	0,90
6° " " "	1,10	6° " " " "	1,00
7° " " "	1,40	7° " " " "	0,20
8° " " "	0,80	8° " " " "	1,80
Kalfvleesch		Schaapvleesch	
	per kilo		per kilo
Schone stukken en Coteletten	fr. 1,80	Gigot	1,80
Primaire ongekapt	1,80	Coteletten	1,80
		Schaadels	1,80
		Rugot	1,30

Uwen Dienaar, AUGUSTE VAN BRACKEL
1, Van Eyckstraat, 1
bij de Keizer Karelstraat

N. B. Alles is met franken en centiemen geteekend.
Op aanvraag wordt alles te huis besteld.
Onmogelijke Concurrentie

(Omt, druck. J. PAUWELS-REYNARDT, Oudberg, B. Gent.)

'Vleesch' Vleesch! Overgrooten afslag op het Vleesch'
Te oordelen nar de vele strooblijetten die rond 1900 werden verspreid, woedde toen een hevige concurrentieslag in de Gentse beenhouwerswereld: 'duizend frank voor al wie in mijnen winkel stierenvleesch aantreft, of zijn gewicht niet zoo gehad hebben'
(verzameling UG, fonds Vliegende Bladen)

Vleesch! Vleesch!

OVERGROOTEN AFSLAG VAN VLEESCH

Onmogelijke Concurrentie.

BIJ DE GEBROEDERS DE VLAMINCK,
MAURICE DE VLAMINCK,
48. Ste Elisabethgracht, 48. Gent.
(Begijnengracht.)

30 centiemen per kilo minder dan bij alle andere Vleeschhouwers.

RUNDVLEESCH		VARKENVLEESCH.	
1° kwal. Rosbief en biststeaks	aan fr. 1,70 de kilo	Alterbeste Hoofdvlak	aan fr. 1,20 de kilo
2° " " "	fr. 1,60 "	" " " "	bleedworsten fr. 1,00 "
3° " " "	fr. 1,40 "	Varkenspens	aan fr. 0,20 't pond
Lap en boezem aan	fr. 1,30 "	enz. enz.	
Kortelink te beginnen aan	fr. 1,10 "		
Schinkel	fr. 0,90 "		
Varkenskoteletten aan	fr. 1,30 de kilo		
" " " "	fr. 1,80 "		
Dik spek	fr. 1,40 "		
Bulkvleesch	fr. 1,30 "		

Maurice DE VLAMINCK,
Ste Elisabethgracht, 48.
ZELFDE HUIZEN: Zuidkaai 21 en Olijfstraat 85.
MEN BESTELT TEN HUIZE OP AANVRAAG. GENT (Drugschepoort)

LET WEL OP HET ADRES:
Begijnengracht, 48. GENT.

dr. CEUNIS, Ste Elisabethgracht, 52.

tal hadden van moeder de vrouw geen toelating gekregen daar wij, helaas, bij velen onder de vrouwen de syndicale gevoelens noch niet hebben kunnen doen begrijpen, en een groot honderdtal nog waren afwezig door hunne volkomen onverschilligheid op gebied van vereeniging, niet tegenstaande zij in de loop van het jaar ondervinden dat wij moeten aaneengesloten zijn voor het weinige dat wij soms verlangen om het lot der beenhouwerij te verbeteren; daarom moeten de leden hunne leiders steunen en elke oproep beantwoorden door hunne aanwezigheid. Beenhouwers, begrijpt uw plicht, geen onverschilligheid want de tijd is niet rooskleurig, dat gevoelen wij allen”.

Ook de opening van de eerste Belgische vakschool voor runds- en varkensbeenhouwers op 20 mei 1936 in Antwerpen was een gevolg van de crisis. Tegen de concurrentie van de grootwarenhuizen konden de beenhouwers zich verdedigen door “ons vak op een hooger niveau te brengen; van de toekomstige patroons en nu nog, van de huidige bazen volwaardige vakmensen te maken die voornamelijk in staat zijn de lager, goedkope stukken te verwerken op eene manier die onmogelijk door grootwarenhuizen of kruidenierswinkels is na te doen. Dit zal niet na te doen zijn, omdat een zelfstandig vakman zijn zaak beter onder de knie heeft en beter kan verzorgen dan al die andere parasieten op ons beroep. En om dat te bereiken is een vakschool van noode. ... Er is een spreekwoord dat zegt: ‘Help U zelf, zoo helpe U God !’, dit moeten we toepassen. De redding moet van ons zelf komen. Sterk aaneengesloten, onze eigene burcht bouwende, en alle vijanden van ons vak vernietigende, ziedaar het

doel van de gansche beenhouwersorganisatie”.¹⁴⁷

De beenhouwers waren zelden tevreden over hun imago in de pers, maar in de jaren 1930 morden zij wel zeer luid. Waarom werden zij onveranderlijk voorgesteld als geldwolven, die uit waren op hogere winsten en nooit tevreden met wat zij verdienden? “De dagbladpers, stem der openbare meening, verschillende parlementsleden, sommige universiteitsprofessoren, economen of als zoodanig geldende personen, hebben over de kleinhandelaars in het algemeen, en over de beenhouwers en varkensslachters in het bijzonder gesproken en geschreven op eenen alles behalve vriendelijken toon. Wij hebben aan heel dat vijandig volkje den tijd gegund om na te denken. Nu het nagedacht heeft veronderstellen wij dat het door ons stilzwijgen ontmoedigd is, tenzij het een nauwkeuriger inzicht gekregen heeft in de sociale en economische factoren, die den handel beheerschen. Het aanhoudende stilzwijgen van diegenen die onder het voorwendsel van de duurte der prijzen, de verbruikers ophitsten tegen de handelaars, hun langdurige onverschilligheid voor een vraagstuk dat zoovele pennen en tongen in beweging had gezet, al die feiten samen komen ons vandaag voor als de bekentenis van de begane vergissing”. Maar de beenhouwers, die voortdurend in contact staan met de verbruikers, stellen vast dat de toestand volledig is gewijzigd. Zij zijn niet langer de grote schuldigen!” De beenhouwers waren er niet op uit om hun klanten geld af te trogelen of te bedriegen, integendeel, zij waren “nederige ambachtlieden, eenvoudige handelaars, eerlijke mensen, goede huisvaders, allen gewillige belastingplichtigen”.¹⁴⁸

**Na de Tweede Wereldoorlog
De beenhouwers in het defensief
De vleesrantsoenering werd afgeschaft
op 1 februari 1948.¹⁴⁹ Ten gevolge van
een epidemie van mond - en klauwzeer
werd het slachten van runderen
verboden tussen 12 april en 9 mei van
dat jaar. In augustus 1948 gingen zelfs
de veemarkten dicht.¹⁵⁰**

Tijdens de jaren 1950 was de sfeer gespannen in de beenhouwerswereld. Beenhouwers en spekslagers voelden zich opnieuw van verschillende kanten bedreigd. De beenhouwers werden eerst en vooral geconfronteerd met steeds strengere reguleringen en voedselcontroles. De overheid keek steeds nauwlettender toe op de aankoop, de prijszetting, de kwaliteitsbepaling en de bereiding van vlees. Paul Vanden Boeynants, sinds 1949 Kamerlid en sinds 1952 voorzitter van de ‘Landsbond van Beenhouwers en Spekslagers van België’, fulmineerde in zijn editoriaals in de ‘*Belgische Beenhouwerij*’ met grote regelmaat tegen de “staatsinmenging” en de vele beperkingen, die de beenhouwers troffen. Ook de bijeenkomst van de Landsbond van oktober 1956, die werd bijgewoond door 300 à 400 leden, stond volledig in het teken van het protest tegen de vele, strenge reglementen. De toespraak van nationaal voorzitter E. Broos handelde over de sulfietkwestie, op dat moment een bijzonder actueel probleem. Aanvankelijk wist de Landsbond een compromis af te dwingen: dit bepaalde dat het sulfietgehalte niet meer dan 0,03 per 1000 gram mocht bedragen. Het eerste wetsvoorstel van het jonge Kamerlid Vanden Boeynants beoogde trouwens een versoepeling van de reglementering inzake het sulfietgebruik in vleesbereiding.

gen.¹⁵¹ Maar intussen was de wetgeving nog strenger geworden. De Belgische wetgever had zich laten beïnvloeden door, *dixit* Broos, “slechte buitenlandse voorbeelden”: “Holland, waar het sulfiet toegelaten was, heeft een verbod uitgevaardigd, gevolgd door een intensieve actie door de middens der kankerbestrijding”. Jammer genoeg zag een groep beenhouwers er geen graten in om het toegelaten minimum te overschrijden, “zodat er wapens in de hand werden gespeeld van onze bestrijders”. Het resultaat van dit alles was een volledig verbod op het gebruik van sulfiet. De Landsbond wilde het onderzoek naar vervangingsmiddelen stimuleren, maar intussen moesten de beenhouwers opletten “... bij de verbruiker niet in diskrediet te geraken en de mogelijkheid te behouden”.¹⁵²

De imagovorming van de beenhouwer werd in de jaren 1950 negatief beïnvloed door de hoge vleesprijzen. Vanden Boeynants trok in zijn editoriaal herhaaldelijk ten strijde tegen de onterechte beschuldigingen aan het adres van de beenhouwers: “Het was te voorzien De levensduurte stijgt. Men valt de vleesprijzen aan !”¹⁵³ In het najaar van 1956 reglementeerde de regering Van Acker opnieuw de prijzen, wat nieuwe, furieuze protesten van de beenhouwers uitlokte.

Vanaf de jaren 1950 ging de gemiddelde koopkracht in België gevoelig stijgen. De klant werd steeds veeleisender en veranderde stilaan in een kritische consument. De vleeswarenproductie kende een ongekennde bloei, en het aanbod aan verse en bereide vleeswaren werd steeds gevarieerder. Veel beenhouwerijen gingen in toenemende mate op traiteurzaken lijken. Reclame en publiciteit speelden een steeds grotere rol. Niet alle slaggers voelden zich geroepen om mee te doen. Voormalig SP.A-voorzitter Patrick Janssens, zelf een Antwerpse slaggerszoon, vertelde in ‘*De Standaard Magazine*’ van 22 mei 2002 dat “... in al die jaren slager Janssens nooit reclame

heeft gemaakt. Hij weigerde mee te doen aan promoties à la ‘100 gram kopen, 50 gram gratis’. De vader van de gewezen reclameman Patrick Janssens ging uit van het “even eenvoudige als onjuiste principe: kwaliteit zet je niet in de uitverkoop”.¹⁵⁴

Tegelijk kreeg de zelfstandige beenhouwer en spekslager steeds meer concurrentie vanwege voedingszaken, distributiecentra en grootwarenhuizen, die eveneens vlees en vleesbereidingen verkochten. De zelfstandige beenhouwer moest niet alleen zijn winkel en zijn installaties moderniseren, hij moest zich ook aanpassen aan de snel veranderende smaak van de klant. Voor folklore was in de ‘moderne’ beenhouwerij geen plaats meer en de karkassen van geslachte dieren verdwenen uit de etalages.¹⁵⁵

Niet alle beenhouwers pasten zich even vlot aan deze veranderingen aan. Ook de Landsbond oordeelde dat al deze ‘nieuwe gevaren’ syndicalisatie en sterke beroepsbonden meer dan ooit noodzakelijk maakten. Bij de viering van de 75^e verjaardag van de ‘Verenigde Vleeshouwers’ riep voorzitter Charles Zwaenepoel¹⁵⁶ nogmaals op tot een betere organisatie, want “... nu meer dan ooit is samenhang geboden want nieuwe gevaren bedreigen ons”. Tot die gevaren behoorden op de eerste plaats de steeds strakkere “reglementeringen waarmede de economie en vooral de ambachtelijke Middenstand, en in ‘t bijzonder ons Beroep af te rekenen hebben” en “Staatsinmenging”. Volgens de ‘Vleeshouwers’ konden alleen “Samenwerking, Standsbewustzijn en Solidariteit” verhinderen dat het beenhouwersvak “... gaat verworden tot een doorgeven van verpakte fabrieksproducten”.¹⁵⁷

Ook de grotere belangstelling voor degelijk vakonderwijs paste in deze context. Het vakonderwijs werd een aanzienlijk wapen in de strijd tegen de grootwarenhuizen en distributiecentra. Een advertentie in ‘*Belgische Beenhouwerij*’ van juli 1957 liet daar geen twijfel over bestaan: “Een degelijk en aangepast vakonderricht, gevolgd door een steeds verder doorgedreven beroepsvervolmaking, is

de eerste voorwaarde voor het behoud van ons zelfstandig ambacht”.¹⁵⁸

Vanaf de jaren 1950 oogde het vakblad ‘*Belgische Beenhouwerij - halfmaandelijks orgaan van de Landsbond der Beenhouwers en Spekslagers van België*’ opvallend moderner. Het sterk gestegen aantal advertenties wees indirect op de hogere levensstandaard, niet alleen van de klanten maar van de beenhouwers zelf. Maakten zij voor 1940 groepsuitstapjes naar de grotten van Han, dan werd er in het begin van de jaren 1950 reclame gemaakt voor “Vacanties in Zwitserland - Een verblijf in het Hotel ‘Belvedere’ te Spiez, met volledig pension, groot park en fijne keuken”.

Voorzitter-editorialist Paul Vanden Boeynants liet zich opmerken door strijdbare en, voor wie vertrouwd is met de spreek- en schrijfstijl van deze latere politicus, zeer herkenbare editoriaal. De voorzitter had een opvallend talent voor dramatische titels, en trouwe lezers kregen de indruk dat de beenhouwerswereld voortdurend in rep en roer stond. Vanden Boeynants keerde zich niet alleen tegen strengere reglementering voor de beenhouwerij. Ook de grootwarenhuizen moesten het ontgelden: “Zal men nog verder straffeloos de wet op de grootwarenhuizen kunnen verkrachten?” De grootwarenhuizen traden de vestigingswet met de voeten, met name de wet van begin 1954, waarbij het in gemeenten van minder dan 50.000 inwoners verboden was een groot woonhuis te openen.¹⁵⁹

Vanden Boeynants zette vanuit de Landsbond zijn eerste stappen naar de nationale politiek. Onder zijn impuls steeg de politieke impact van de Landsbond, en van de zelfstandigen in het algemeen. Door de grote aandacht voor Brussel en de nationale problemen had de ‘*Belgische Beenhouwerij*’ in de jaren 1950 en het begin van de jaren 1960 maar zeer beperkte aandacht voor de ‘Gentse Vleeshouwers’. De beschikbare informatie is voor deze jaren zo mogelijk nog

schaarser. De nieuwe burelen van de 'Vleeshouwers' gingen in de nacht van 2 op 3 oktober 1961 in de vlammen op. Eind maart 1963 sloot een nieuwe groep, 'De Paardenslagers' van Emiel Roels, zich aan met al zijn leden. Ten gevolge van een gebrek aan personeel moesten de 'Vleeshouwers' in 1973 hun slachtverrichtingen stopzetten. Eveneens door een personeelstekort werd de huidenafdeling in 1975 gereorganiseerd. Zij bleef bestaan, maar werd voortaan uitgebaat in samenwerking met de firma Abel Martens uit Asper. De 'Verenigde Vleeshouwers', die in 1971 n.a.v. de invoering van het BTW - stelsel al een BTW - en fiscale afdeling oprichtten, legden zich vooral toe op fiscale verrichtingen, beroepsopleidingen en demonstraties.

De 'Verenigde Vleeshouwers van Gent en omliggende' jaren 1980

De vleessector kampt sinds verschillende jaren met een negatief imago. In de jaren 1980 domineerde de hormonenkwestie de beeldvorming van de sector.

De Gentse Vleeshouwers ontsnapten evenmin aan deze pejoratieve beeldvorming. Uit de enkele brieven en notities, die bewaard zijn op de zetel van de Landsbond, blijkt dat de beenhouwers zich voortdurend onterecht gevisieerd voelden. Echte of vermeende belagers zoals de Stedelijke Eetwareninspectie, de consumentenorganisatie Testaankoop, de vzw Plattelandsontwikkeling, de jonge groene beweging..., zij kregen allemaal de volle laag in weinig doordachte, soms ronduit brutale reacties.

De consumentenorganisatie Testaankoop ontpopte zich tot een zeer vervelende luis in de pels. Ivan Braet, beenhouwer aan de Lange Violettestraat in Gent, werd ervan beschuldigd geprikte biefstuk of *rumsteak* te verkopen als *filet pur*. De gebelgde beenhouwer was bereid te zweren "op de hoofden van zijn kinderen" dat zoiets "nooit of nooit" was gebeurd. Braet sloeg wild om zich heen en schold de onderzoekers

van Testaankoop uit voor "...bedriegers (dieven), zij mogen dat openlijk publiceren. (...) Je word (sic) beschuldigt (sic), je word (sic) met de vinger gewezen, probeer maar uit te leggen!" De Landsbond reageerde opvallend bedaard, maar gaf toe dat er vroeger al problemen waren geweest met Testaankoop, met name over de sulfietkwestie.¹⁶⁰

In 1985 konden de Gentenaars in het Stadslabo hun vlees laten controleren op de aanwezigheid van hormonen. De 'Verenigde Vleeshouwers' geloofden hun oren niet! Op 10 december richtten zij een open brief aan de liberale schepenen Raoul Wijnakker. "De vleessektor", zo luidde het, kende een "moeilijke tijd", en "daarbij komt nog een klap op de vuurpijl, dat Gent de primeur wil hebben met de slogan 'Voor alle particulieren is nu hormonenonderzoek voor vers vlees gratis!'. Wat bezielde de stedelijke overheid om dergelijke maatregel aan te kondigen? "Ja, Mijnheer de Schepenen, in de slagerij is het crisis, al deze opmerkingen zijn onomstootbaar. ... daarom wil de Beheerraad (van de 'Verenigde Vleeshouwers'), in naam van alle Gentse slagers vragen, a.u.b., Mijnheer de Schepenen, laat ons met rust!"

Een jaar later schreef keurslager Valentin Poelman een brief aan het socialistische gemeenteraadslid en Kamerlid Gilbert Temmerman. Poelman beklemtoonde dat het niet de beenhouwers waren, die hormonen toedienden, maar de veetelers en vetmesters. Temmerman begreep de grieven van de beenhouwers. Hij meende dat de controle op hormonen in slachtvlees moest gebeuren aan de bron, dit is bij de veetelers en in het slachthuis. Hij had er in de gemeenteraad op aangedrongen dat de apparatuur, nodig voor het opsporen van hormonen, in het slachthuis werd geplaatst.¹⁶¹ Door de hormonenkwestie werd de onderlinge concurrentie bij de slagers, traditioneel een zeer delicate aangelegenheid, nog aangescherpt. Gilbert Verschate, bestuurssecretaris van de 'Vleeshouwers', vond het nodig om de Landsbond te verwittigen,

want "er is op dit ogenblik een kleine oorlog aan gang, omdat bepaalde Gentse slagers er niets beter op gevonden hebben om in de winkel, uitstalraam en via de pers aan te kondigen, 'bij mij hormoon-vrij!'"¹⁶²

De hormonenkwestie verhitte ook in de volgende jaren geregeld de gemoederen. Op 21 februari 1989 wilde de Gentse afdeling van het Liberaal Verbond voor Zelfstandigen een informatieavond inrichten rond het thema 'Hormonen en Vlees'. Als sprekers werden aangekondigd: dhr. Dhollander, groothandelaar in vlees, dhr. Geldof van de vzw Plattelandsontwikkeling, dhr. Van de Kerkhof, voorzitter van de 'Vlaamse Slagersgilde' en de professoren Van Hoof en de Brabander, verbonden aan het labo voor Hygiëne en Technologie der Eetwaren van dierlijke oorsprong van de Gentse universiteit. De 'Verenigde Vleeshouwers' beschouwden het initiatief als "een regelrechte oorlogsverklaring". Zij verwittigden de Landsbond, die zoals gewoonlijk veel minder hard van stapel liep, maar ook de nationale leiding van het LVZ en de PVV. De Vleeshouwers waren vooral boos omdat zij noch de Landsbond, "die duizende (sic) slagers vertegenwoordigen" uitgenodigd waren. "Indien deze debatavond plaats vindt mag het LVZ alvast onze sympathie afschrijven en zullen wij al onze leden aanzetten hun eventuele aansluiting bij uw organisatie op te zeggen!" Toenmalig PVV-voorzitter Annemie Neyts antwoordde koeltjes dat de "neven-organisaties" van de partij "een volkomen onafhankelijk leven" leidden. Aangezien de omstreden debatavond plaats vond in 'Het Toreken', het ontmoetingscentrum van de Kredietbank aan de Vrijdagmarkt, deelde ook deze bank in de klappen. In een bijzonder boze brief dreigden de 'Vleeshouwers' er mee alle beenhouwers op te roepen "alle contacten met de KB te verbreken en alle financiële verrichtingen op te schorten. Dàt zal ons 'ORDEWOORD' zijn!"¹⁶³ Tijdens de campagne voor de Europarlementsverkiezingen van

1989, waarbij het toenmalige VU-Europarlementslid Jaak Vandemeulebroecke zich liet opmerken in de strijd tegen de hormonen, liep de temperatuur verder op. In het meinummer van het Gentse socialistische maandblad *De Dulle Draak* werd het jaarrapport van de Stedelijke Eetwareninspectie besproken, in een artikel met de veelzeggende kop "Gastronomie te Gent: hormonen, sulfieten en salmonella op 't menu".

In een interview sloot prof. dr. de Marteleire, de directeur van het Stadslaboratorium, zich bij deze conclusies aan. De Marteleire meende dat de Eetwareninspectie in het verleden "veel te preventief" was opgetreden, en dreigde met gerechtelijke acties tegen overtreders. De 'Verenigde Vleeshouwers' belegden onmiddellijk een spoedzitting bijeen en verwittigden de Landsbond. Zij meenden "dat een HARDE AKTIE niet langer kan uitblijven, wijzelf staan onder druk van onze leden!" De Landsbond maande de opgewonden Gentenaars tot kalmte aan en meende dat een gesprek met de "verantwoordelijke politieke instantie" een uitweg kon bieden.

De Landsbond waarschuwde de 'Vleeshouwers' niet alleen tegen ondoordachte juridische stappen, tussen de lijnen door suggereerde de bond dat de Gentse beenhouwers de uitval in *De Dulle Draak* gedeeltelijk aan zichzelf te wijten hadden. "Waarom zijn er nog altijd slaggers die het vertikken de samenstelling van hun gehakt en gemalen vlees te afficheren? Is het gebruik van sulfiet dat de verrottingsbacteriën kamoufleert en de vitamine B afbreekt wel echt klantvriendelijk? (...) Hoeveel slaggers durven hun atelier openstellen voor het publiek? Is dit ook geen verkooppunt?"¹⁶⁴

Het einde van het Gentse slachthuis

In de jaren 1985-1986 begon de definitieve doodstrijd van het Gentse slachthuis.

Het slachthuis voldeed niet langer aan de Europese regelgeving.

Bij ministerieel besluit van 17 juni 1987 werd de EEG - erkenning van het slachthuis ingetrokken op 1 juli 1987. Tijdens de zitting van 25 juni 1987 besliste het college met alle slachtactiviteiten te stoppen per 1 oktober.

Toen het Gentse slachthuis in 1989 definitief de deuren sloot, kwam er ook een einde aan de hudenafdeling. Het verdwijnen van het Slachthuis had voor gevolg dat de beenhouwers volledig afhankelijk werden van de groothandelaars in vlees.

De veemarkt verdween, en het sociaal contact tussen de beenhouwers verminderde. De vele cafeetjes, waar veehandelaars en beenhouwers zaken deden met de karakteristieke handklap, sloten de deuren. De eens zo levendige buurt rond het slachthuis en de veemarkt biedt vandaag een vervallen, troosteloze aanblik.

In dalende lijn

Het aantal zelfstandige beenhouwers in Gent daalt sinds verschillende jaren.

In de jaren 1945-1950 waren er een 1000-tal beenhouwers actief in Gent en de omliggende gemeenten.¹⁶⁵ Eind december 1955 bedroeg het aantal beenhouwerijen en spekslagerijen in Gent zelf 501. Eind december 1965 was dit aantal gedaald tot 407, in 1970 tot 376. In 1975 was dit aantal verder teruggelopen tot 274. In de loop van dat jaar staakten 15 beenhouwerijen hun bedrijf.¹⁶⁶

Momenteel zijn er nog zo'n 200 beenhouwers actief in Gent. Het ledenaantal van de 'Verenigde Vleeshouwers' volgde deze evolutie. In 1968 telde de vereniging nog 587 leden, in 1975 581 en in 1983 511. In 2002 ligt dit aantal lager dan 200.

Een gelijkaardige evolutie is in heel België merkbaar. In 1982 telde het land nog bijna 12.000 zelfstandige beenhouwers. Twintig jaar later zijn er nog 3.200 over en dit aantal blijft verder dalen.

Vanaf 1884 werd een deel van de Vismijn als nieuwe vleeshal in gebruik genomen, ter vervanging van de verouderde en onhygiënische stallen in het Groot Vleeshuis, dat in 1894 definitief werd verlaten.

De weerstand van de Gentse vleeshouwers tegen de nieuwe locatie was groot en uiteindelijk haalde de verkoop in individuele beenhouwerijen het op de verkoop in markthallen

(verzameling UG, fonds Vliegende Bladen)

DIEREN, GESLACHT IN HET GENTSE SLACHTHUIS¹⁶⁹

Jaar	Paarden	Koeien	Stieren	Ossen	Vaarzen	Kalveren	Varkens	Schapen	TOTAAL
1865	2.058	-	5.798	12.801	6.751	5.557	5.324		38.249
1875	274	1.336	-	11.448	15.044	7.981	11.260	6.187	53.528
1885	1.025	1.871	-	14.216	12.114	8.433	19.928 °	6.355 *	63.943
1895	1.070	1.892	6.083	5.899	11.316	7.713	24.681	6.059	65.237*
1913	2.841	3.235	10.038	8.834	10.067	9.926	26.865	8.054	80.679* °
1914	5.206	3.290	8.986	6.441	8.202	8.285	30.320	5.306	73.118* °
1919	2.447	4.139	1.395	5.728	742	871	6.317	2.747	24.661* °
1920	2.635	4.174	1.789	4.436	599	24	11.516 3	.068	28.390* °
1925	910	3.904	5.123	5.114	3.066	6.037	20.368	4.328	56.272* °
1935	978	1.701	6.603	8.304	4.424	7.025	17.372	5.530	52.122* °
1940	907	6.715	7.179	7.112	5.002	4.762	15.056	4.804	51.702* °°
1942	281	6.073	8.742	1.577	9.918	24.868	1.186	835	53.539*
1944	304	5.365	1.299	147	2.630	18.273	4.755	1.556	34.615*
1945	181	5.360	1.827	659	2.854	16.344	6.236	1.637	35.176*
1948	5.430	2.189	4.282	3.766	5.850	6.357	26.488	7.204	61.758*
1950	1.527	1.731	5.676	6.485	6.779	5.886	33.686	7.655	70.031*
1955	2.182	25.818#	-	-	-	5.484	31.228	6.958	71.782*
1965	873	23.548#	-	-	-	7.112	22.628	6.861	61.065*
1970	503	25.653#	-	-	-	6.297	18.021	7.443	58.057*
1975	173	30.008#	-	-	-	2.179	18.009	4.711	55.429*
1980	70	18.237#	-	-	-	1.907	17.544	3.869	42.445*
1985	104	24.485#	-	-	-	1.604	17.675	6.736	50.841*
1987	71	11.081#	-	-	-	537	1.982	5.181	18.887*

* In het totaal zijn ook lammeren, melklammetjes, geiten en biggen, en voor de jaren na 1970 ook veulens en ezels opgenomen.

° Dieren geslacht in het Slachthuis, het Guislaingesticht, het Strop en het aangehecht gedeelte der stad.

°° Dieren geslacht in het Slachthuis, het Guislain- en Doofstommengesticht en in het aangehechte gedeelte der stad.

Vanaf 1955 wordt de verzamelterm 'runderen' gebruikt

Bibliografische notities

1. Onuitgegeven archiefmateriaal

1.1. Beroepsorganisaties

Beroepsverenigingen van beenhouwers en spekslagers hebben nooit veel belangstelling getoond voor het systematisch bijhouden van een archief of bibliotheek. De Gentse beroepsvereniging 'De Verenigde Vleeshouwers', die al in 1876 werd opgericht, bevestigt deze regel over heel de lijn, want zij bezit geen archief. Het 'archief' materiaal, aanwezig op hun Gentse zetel, bestaat letterlijk uit een handvol documenten. Worden er verslagen gemaakt van de bijeenkomsten? Wat gebeurt er met de briefwisseling?

De huidige administratieve verantwoordelijke kon geen duidelijk antwoord geven op deze vraag.

In oktober 1961 brandde de toenmalige zetel van de 'Vleeshouwers' volledig af. Op de vraag of er voor 1961 wel materiaal aanwezig was, konden de administratieve verantwoordelijke en de gewezen ondervoorzitter evenmin een antwoord geven. Werden er verslagen gemaakt van de maandelijkse vergaderingen? Hielden de Vleeshouwers verslagboeken bij? Wat gebeurde er met de briefwisseling en de periodieke publicaties?

Jammer genoeg blijven dit allemaal open vragen. Vermoedelijk waren de 'Vleeshouwers' ook toen al een pragmatische club, die de belangenverdediging van en de bijstand aan zijn leden als zijn belangrijkste taak ziet.

Het bleek niet zo eenvoudig om aan de hand van aanvullende en alternatieve documentatie, afkomstig van andere organisaties of aanwezig in andere depots, dit onbestaand archief, al was het maar in beperkte mate, te vervangen.

Soms worden (resten van) archieven van de lokale beroepsverenigingen bewaard op de nationale zetel van de beroepsfederaties, i. c. de 'Landsbond der Beenhouwers en Spekslagers van België'. Voor de Gentse 'Verenigde Vleeshouwers' is alleen wat documentatie bewaard voor de jaren 1980-1990. Niet alle documenten waren even interessant of bruikbaar. Zo bevatten de mappen talloze uitnodigingen voor vergaderingen, maar uiterst zelden een verslag of rapport van deze bijeenkomsten. Van andere archieven was er geen spoor. Veruit de meest interessante bron op de nationale zetel was het vakblad, '*Boucherie belge/Belgische beenhouwerij*'.

In vergelijking met de Brusselse, Antwerpse of Karolingische beenhouwers kwamen de Gentse Vleeshouwers maar sporadisch ter sprake. De meeste bijdragen verschenen naar aanleiding van een herdenking of een verjaardag, en bevatten soms een summier historisch overzicht. Anderzijds deelden de Gentse beenhouwers vele problemen met hun vakgenoten in de rest van het land. De lectuur van de jaargangen van '*Belgische Beenhouwerij*' laat toe om de kwesties, die de beenhouwers bezig hielden, en de sfeer in de beenhouwerswereld te achterhalen. Jammer genoeg was ook de collectie '*Belgische Beenhouwerij*' niet volledig.

Verenigde Vleeshouwers van Gent en omliggende (Gandastraat 17, 9000 Gent). Het archief van het 'Gentse beenhouwerssyndicaat' is volledig verdwenen. Het volledige archief bestaat uit volgende documenten: een niet gedateerd lidboekje van het 'Syndicaat der Vereenigde Vleeschhouwers van Gent en omliggende', op naam van dhr Van Remoortel, Normaalschoolstraat 3, Gent; een niet gedateerd lidboekje van de 'Samenwerkende Maatschappij De Kleine Beenhouwers van Gent en omliggende', een 'scheurgroep' van de 'Vleeshouwers'; twee controleboeken van de 'Landelijke Bond der Beenhouwers en Varkensslachters van België', op naam van Gerard Van Vlaenderen, Beenhouwer, aan de Bruggesteenweg 126, te Mariakerke, respectievelijk van 1945 en 1956; een controleboek, op naam van André Van Loo, beenhouwer en de laatste actieve slager van de beenhouwersdynastie, Groendreef 187, te Gent, voor de jaren 1965-1967, 1967, 1968, 1969 en 1970; een exemplaar van de Jubileumbrochure, uitgegeven n.a.v. het 100-jarig bestaan (24 oktober 1976), en van het blad 'Verenigde Vleeshouwers van Gent en omliggende', 5^e jg, 1, mei 1968. Slagersreferaten. Vermoedelijk was dit het laatste nummer en is dit exemplaar om die reden bijgehouden. De collectie van het eigen blaadje werd evenmin bijgehouden.

Op de zetel van de **Landsbond der Beenhouwers en Spekslagers van België** (Kortenberglaan 116, 1000 Brussel) is aanwezig: briefwisseling van 'De Verenigde Vleeshouwers van Gent en omliggende', 1980-1999 (1 map); de statuten van 'De Verenigde Vleeshouwers van Gent en omliggende' (1 farde); briefwisseling van het 'Provinciaal Verbond van Oost-Vlaanderen' (1 map).

1.2. Archiefdepots

Voor de periode van het midden van de 19de eeuw tot 1914 bleek er in het Gentse Stadsarchief heel wat alternatief archiefmateriaal voorhanden.

De documenten in verband met het slachthuis en het toezicht van de stedelijke overheid op de voedingswaren zitten verspreid over verschillende fondsen, met name *Fonds C* (Processen-verbaal van de handelingen van het College van Burgemeester en Schepenen en van de Gemeenteraad), *Fonds K* (Handel en nijverheid), *Fonds L*, *Fonds R* en het *Fonds Q* (Markten, Slachthuis en Eetwaren).

Dit materiaal is niet volledig en vergt aandachtig puzzelwerk. Toch laat het toe om met name de felle onderlinge concurrentie tussen de beenhouwers en de talrijke botsingen tussen de 'Verenigde Vleeshouwers' en het stadsbestuur te reconstrueren.

De losse documentatie, aanwezig in het *Fonds Vliegende Bladen* van de Bibliotheek van de Universiteit Gent, bleek verrassend complementair met het materiaal in het SAG.

In theorie bevat ook het archief van de *Conseil des Mines*, dat zich in het Algemeen Rijksarchief in Brussel bevindt, aanvullende documentatie over verschillende beroepsverenigingen. Ten gevolge van het KB van 21 januari 1895 en de wet van 31 maart 1898 moest iedere beroepsvereniging, die rechtspersoonlijkheid wilde verwerven, een verzoek in die zin richten tot de *Conseil des Mines*. Jammer genoeg zijn de dossiers over de 'Verenigde Vleeshouwers' en de 'Kleine Beenhouwers', een 'scheurgroep' tussen 1912 en 1934, niet aanwezig.

Stadsarchief Gent (Abrahamstraat 13, 9000 Gent).

F/172 – Briefwisseling verpachting stallen Groot Vleeshuis.

F/176 – Briefwisseling verhuren Groot Vleeshuis aan de staat.

F/177 – Briefwisseling afbraak penshuisjes Groentenmarkt.

F/178 – Briefwisseling opening nieuw Vleeshuis en nieuwe installaties.

F/179 – Oudere documenten i.v.m. penshuisjes.

F/182 – Briefwisseling i.v.m. het verplaatsen van het Klein Vleeshuis in het gebouw aan de voormalige kapel der Wollewevers, Korte Dagsteeg, Gent.

F/183 – Briefwisseling bouw slachthuis.

F/184 – Briefwisseling aanpassings- en herstellingswerken Slachthuis en Beestenmarkt, o.a. onenigheid over bouwen hangar (1853-1897).

F/185 – *Marché couvert* (werken en betwistingen over werken).

NVW/655 – Nota's Van Werveke – Eén omslag met aantekeningen vleeshouwers (na 1913).

NVW/280 – Nota's Van Werveke - Aantekeningen vee. Eén omslag, na 1913. NVW/1057 – Aantekeningen veepest. Eén omslag, na 1913.

G/1021 – Ontwerptekening inplanting Beestenmarkt aan Slachthuis, van B.J. Saurel, landmeter (1855).

G/1023 – Ontwerptekening Algemeen Plan Spaans Kasteel, met inplanting van het Slachthuis, (1853).

G/1207 – Briefwisseling bouw Slachthuis met omwonenden van de wijk Sint-Macharius (1853).

Fonds C

Processen-verbaal van de handelingen van het College van Burgemeester en Schepenen en van de Gemeenteraad. De reeks bevat eveneens de concepten en de minuten. Besluiten inzake personeelsaanstellingen, bouwvergunningen, toelatingen voor ongezonde en gevaarlijke bedrijven en allerlei verzoekschriften van individuele burgers. Notulenboeken van de commissies van de gemeenteraad en allerlei dossiers inzake de interne werking van de stad. (1794-1913)

Aangevraagd: 1852 (C 7 – 39); 1860 (C 7 – 46); 1875-1876 (C 7 – 57); 1883-1884 (C 11 – 68)

Fonds K (Handel en nijverheid)

190. Onderzoek '*de commodo et incommodo*' betreffende "koeien-, schapen- en varkenskweek", 1869-1885. 3 dossiers.

430. Briefwisseling betreffende de geïllustreerde catalogoog van de 'Tentoonstelling van de vervalsching der eetwaren', november 1913.

1364. Brochures, 1895-1905.

Enquête Vrije Burgersbond (1897-1900)

1365. Onderzoeks- en studietoelating over de economische toestand der kleine burgerij. Verslag aan het gemeentebestuur. Oct.

Bruneel, ca. 1898 (de map bevat ook sommige formulieren van de enquête, m.n. voor de bakkers en kruideniers/algemene winkeliers)

1366. Het leuren. Verslag aangeboden in zitting van 7 februari 1898 aan de onderzoekscommissie over de toestand der kleine burgerij door den heer Oscar Pyfferoen. Gent, C. Annoot-Braeckman, 1898, 64 p.

1367. Stad Gent. Onderzoekscommissie over den economischen toestand der kleine burgerij. De samenwerkende maatschappijen.

Verslag aangeboden door den heer Ed. Goossens. Gent, F. Meyer-Van Loo, 91 pp.

1368. *La petite bourgeoisie, d'après une enquête officielle à Gand*. Oscar Pyfferoen. Brussel, *Société belge de librairie*, Oscar Schepens, 1899, 28 pp.

1369. *Une enquête sur la petite bourgeoisie. Les cooperatives en Belgique*. Oscar Pyfferoen. Brussel, id., 1899, 28 pp.

1370. *Les griefs fiscaux des petits bourgeois, rapport présenté par Gustave Abel*. Gent; C. Annoot-Braeckman, 1901, 91 p.

1371. Onderzoekscommissie over den economischen toestand der kleine burgerij. Handelsbelastingen door den heer Ed. Goossens, gemeenteraadslid. Gent, C. Jacqmain, 1902, 14 pp.

1372. Commissie gelast met het onderzoek nopens den economischen toestand der kleine burgerij. Verhoog van voorstellen betrekkelijk de hogere handels- en nijverheidsraad door Eugeen Bayens. Gent, F. Meyer-Van Loo, 1900, 11 p.

1373. Stad Gent. Onderzoekscommissie over den economischen toestand der kleine burgerij. De markten en de uitpakkingen. Verslag aangeboden door den heer Victor De Mynck. Gent, F. Meyer-Van Loo, 1898, 20 pp.

Fonds L - XVI Belastingen

L 10 1(exponent) – Accijns op 't geslagt - Recht op het slachten en keuren - Wetten, besluiten, voorschriften, reglementen, tarieven, rapporten en berichten - Benoemingen, afzettingen, tabellen, uittreksels, verzoekschriften en briefwisseling (1822-1830)

L 10 2 - Vaststelling der keurrechten in het Openbaar Slachthuis 1860

L 10 3 - Teruggave der slacht- en keurrechten

L 10 4 - Belastingaanslag op het vee volgens het gewicht

L 10 5 - Ontvangstboeken

Reeks Q - Markten, Slachthuis en Eetwaren

Q 1.a., Slachthuis - Organisatie - Reglementatie - Inlichtingen - Administratie - Waakhond - Mestkarren - Statistieken - Gebouwen - Materiaal - Desinfectiefabriek - Ongeschikt vlees - Vernietiging - Sterilisatie - Afgekeurd vlees - Klachten van de beenhouwers - Tarief -

Taksen wasplaatsen - Slachtvloeren - Vleesinspectie.

Vergelijkende resultaten van het administratief onderzoek op de kwestie van het binnenkomen van vreemd vlees.

Q 1.a.1, 1850-1920. Slachthuis - Wagens - Klachentarief - Afgekeurd vlees - Inbeslagname vers vlees - Verkoop van ongezond vlees - Manier van slachten.

Q 1.a.2, 1870-1890-1920. Slachthuis - Vilplaats te Destelbergen - Gebouwen - Materiaal - Reglement - Waakhond - Statistieken - Dienst Ontvangsten - Slachting etc.

Q 1.b, 1876-1857-1909. Slachthuis - Personeel - Vleesinspectie - Expert - Wegen - Directeur - Ontvanger.

Q 1.d, Slachten door particulieren. Oprichten van Strop en Guislain. Militaire beenhouwerij. Slachting voor persoonlijk gebruik buiten het Slachthuis.

Q 1.e, Slachthuis - Oorlog - Vlees - Verkoop van 'smeerkoeken' 1857 - Vervoer van dieren geschikt voor de beenhouwerij - Levend vee komende van het buitenland - Grenzen - Paardenlijken - Wegneming - Varia. (Het deel Varia bevat verschillende aanplakbiljetten over de opening van het Slachthuis in 1857, en vele aanvragen van particulieren om een varken of rund thuis te houden. Deze aanvragen werden meestal geweigerd. Al deze aanvragen niet doorgenomen.)

Q 1.e.1, 1917-1919. Slachthuis. Wegneming van mesthopen, vetten etc.

Q 1.f, Registers met strookjes van het slachthuis (nota: vernietiging in 1891 op bevel van het College)

Q 3.5, Vismarkt, mijn en overdekte markt - Varia - Ongeval, briefwisseling etc.

Q 3.6, Markten, verhuringen - Mijnen en overdekte markt - Sanitaire inspectie.

Q 3.7, Slachthuis, paarden en veemarkt - Vleeshandel - Reglement - Toezicht - Tarief slachtrecht.

Q 3.8, Veemarkt en paardenmarkt - Paardenstallen - Koelinstallaties.

Reeks R – Politie

633. Briefwisseling en stukken betreffende de landbouw (o.a. keuring van de dieren, 1861-1866).

Stukken betreffende de verbetering van het rundvee, 1859-1860.

782. Briefwisseling betreffende particuliere maatschappijen, 1876-1877, 1880-1882.

784-789. Briefwisseling betreffende het inrichten van o.a. veewedstrijden. (784: 1815-1829; 785: 1841-1860; 786: 1855-1868; 787: 1869-1874; 788: 1875-1885; 789: 1876-1877, 1879-1884, 1885-1886). –

Maatschappijen / Erkenning van maatschappijen en verenigingen (1795-1963). *Archiefreeksen W en XXII*.

1.3. Overheidsdiensten en middenstandsorganisaties

Voor de zoektocht naar min of meer betrouwbare kwantitatieve gegevens in verband met de Gentse beenhouwers is de term 'kafkaiaans' uitgevonden. In theorie zijn gegevens in verband met licenties voor beenhouwers en spekslagers te vinden bij het ministerie van Middenstand en Landbouw, Dienst Vergunning Beenhouwer - Spekslager, WTC III, Simon Bolivarlaan 30, 1000 Brussel. De verschillende ambtenaren - ik kreeg in totaal een tiental personen aan de lijn - reageerden aanvankelijk zeer verbaasd en verwezen mij tenslotte naar de hoofdzetel van het Nationaal Instituut voor de Statistiek in Brussel, Dienst Documentatie. Bij het NIS hoorde men het in Keulen donderen en verwees men mij terug naar... het ministerie van Middenstand en Landbouw. Een fax met een nauwkeurige omschrijving van het project en de gezochte gegevens bleef tot vandaag onbeantwoord.

De Kamer van Ambachten en Neringen in Gent bezit sinds 1964 wat gegevens over slagers - groothandelaars, i.e., zij die slachtvee aankopen en dit, na slachting, in het groot doorverkopen.

De Kamer heeft geen gegevens over individuele beenhouwers. Sinds 1995 worden de vergunningen voor slagerijen en beenhouwerijen per provincie afgeleverd door de Dienst Eetwareninspectie van het ministerie van Volksgezondheid.

De bevoegde dienst voor Oost-Vlaanderen (Administratief Centrum Ter Platen) ontkende met grote stelligheid dat zij relevante gegevens bezitten.

Bij het lokale secretariaat van UNIZO (Lange Kruisstraat 7, 9000 Gent) zijn vooral verslagboeken aanwezig over de interne organisatie, die weinig kwantitatief betrouwbare of bruikbare gegevens over 'de' middenstanders/handelaars bevatten. Bij de IMOV-afdelingen in Gent, Aalst en Oudenaarde, waar de middenstandsopleiding voor beenhouwers en spekslagers wordt georganiseerd, was er evenmin documentatie aanwezig.

Om het aantal beenhouwers, spekslagers en zo verder in Gent enigszins te achterhalen bleef er alleen de 'Wegwijzer van Gent'. Hoe betrouwbaar is de informatie in de 'Wegwijzer'? Door het ontbreken van betrouwbare kwantitatieve gegevens is het nagenoeg onmogelijk om de foutenmarge van de 'Wegwijzer van Gent' in te schatten.

2. Uitgegeven bronnen

2.1. Officiële publicaties

'Wegwijzer van Gent' (aanwezig in SAG, 1770-1932, daarna alleen de jaren 1948 en 1972)

Bulletin Communal - Gemeentebulletijn (aanwezig in SAG sinds 1868)

1874; 1877; 1884; 1886

Rapport sur l'administration et la situation des affaires de la ville de Gand, présenté au conseil communal par le collège des bourgmestre et échevins – Verslag over het bestuur en den toestand der stad Gent in 1914, door het schepencollege den gemeenteraad aangeboden.

Gand, Annoot-Braeckman, 1836- ...

Geraadpleegd: 1858, 1865, 1875, 1885, 1895, 1913, 1914, 1918, 1920, 1925, 1935.

Sfeerbeeld in de pas geopende slachthuishallen op Sint-Macharius, jaren 1860 (het geheel is te oordelen naar de werfafsluiting rechts in beeld nog niet volledig afgewerkt)
(verzameling MIAT Gent)

2.2. Bibliotheek Universiteit Gent - Fonds Vliegende Blaadjes

Fonds I, II, III en IV in verband met 'slachthuis', 'beenhouwerijen en spekslagerijen', 'beenhouwersbonden'.

2.3. Dagbladen

De Gazette van Gent (1857, 1876, 1884)

La Flandre Libérale (1875-1876)

Hoeveel slagers in stadscentrum? 'Verenigde Vleeshouwers van Gent en Omliggende' bestaan 125 jaar, in: *De Gentenaar*, 13 oktober 2001.

Ieder jaar 500 slagerijen weg, in: *Gazet van Antwerpen*, 25 januari 2002.

Slachthuis wordt voedingsbeurs. Ook vis, groenten en fruit in Anderlecht, in: *De Morgen*, 5 februari 2002.

Vlees. Eet minder maar beter!, in: *Knack Weekend*, 24-30 april 2002.

M. Vanderstraeten, Uitbenen en tegendraads snijden. Vier slagerszonen over hun jeugd tussen het vlees, in: *DSM. De Standaard Magazine*, 24 mei 2002, pp. 22-25.

2.4. Vakbladen en -tijdschriften

La boucherie belge/De Belgische beenhouwerij. Eenig orgaan van den Nationalen Bond der Belgische beenhouwers, 1894-1910.

Aanwezig in BUG, (*J 1154*): enkele losse nummers uit 1900-1903, 1905 en 1913-1914; vollediger aanwezig op de nationale zetel van de Landsbond voor Beenhouwers en Spekslagers, Kortenberglaan 116, 1050 Brussel.

Belgische beenhouwerij/*Boucherie Belge*, 1919 -

Aanwezig in BUG (*J 1154*): 1967-1970;

Aanwezig op de Landsbond voor Beenhouwers en Spekslagers, Kortenberglaan 116, 1050 Brussel; 1894-1959. De jaargangen 1960 en 1970 ontbreken volledig. Bij navraag was men zeer verbaasd en wist men niet waar zij zich bevonden. De jaar-

gangen 1980-1986 zijn opnieuw aanwezig.

Handel en Ambacht. (Unie van Gent) 1953-1958.

Unie van de middenstand van het gewest Gent. BUG, P 008731 (1953-1956)

3. Studies en naslagwerken - Selectieve bibliografie

AVONDS, H.G., Van gilde tot Antwerpse beenhouwersbond. Honderd jaar Antwerpse beenhouwersbond, 1868-1968. Antwerpen, 1970.

BAERTSOEN, M., *Gand sous l'occupation allemande. Notes d'un Gantois sur la guerre 1914-1918*. Gent, 1929.

BAUDHUIN, F., *L'importance numérique des classes moyennes*, in: *Mélange offerts à Ernest Mahaim*, Parijs, 1933.

Belgisch middenstandswezen, ambachten, kleinnijverheid, neringen. Brussel, Hoofdkas voor het Klein Beroepskrediet, 1936. Id., Jaarboek, 1938.

BOONE, R., Weer met een gerust geweten vlees eten. Brussel, Roularta, 1993.

CASIER, F., *Rapport sur l'outillage des bouchers et charcutiers*, in: *Exposition internationale du petit outillage. Gand, juillet 1904*, Gent, 1904, pp. 199-219.

COLLIN, F., Verslag nopens den ambachts- en handeldrijvenden middenstand. Brussel, 1937. *Commission Nationale de la Petite Bourgeoisie. Enquête écrite. III. Monographies*. Gent, 1905.

CROSSICK, G., HAUPT, H.G., (eds), *The Petite Bourgeoisie in Europe, 1780-1914. Entreprise, Family and Independence*. Londen & New York, 1995.

DAEM, M. e.a., De provinciale Kamer van Ambachten en Neringen van Oost-Vlaanderen. 50 Jaar in dienst van haar leden. Brussel, 1978.

DE MAEYER, J., De Rode Baron. Arthur Verhaegen, 1847-1917. Leuven, Universitaire Pers Leuven, 1994. (Kadoc-Studies 18)

DEVOLDER, K., Gij die door 't volk gekozen zijt... De Gentse gemeenteraad en haar leden 1830-1914, Gent, Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde, 1994, 555 p. (Verhandelingen, XX)

DE VRIENDT, J., De Van Loo's, van Gent, vleeshouwers van vader op zoon, van de 14de eeuw tot heden, in: *Vlaamse Stam*, Tijdschrift voor Familiegeschiedenis, XIV, 1978, 3-4, pp. 129-144.

DHONT, G., Jaarboek van den beenhouwer en den slager/Annuaire du boucher et du charcutier. Brugge, 1907.

HEYRMAN, P., Voor eigen winkel. Honderd jaar middenstand en middenstandsbeweging in Oost-Vlaanderen. Gent, 1991.

JAUMAIN, S., *Les petits commerçants belges face à la modernité (1880-1914)*. Brussel, 1995.

KURGAN-VAN HENTENRYK, G., *A la recherche de la petite bourgeoisie. L'enquête orale de 1902-1904*, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XIV, 1983, 3-4, pp. 297-332.

KURGAN-VAN HENTENRYK, G., *A Forgotten Class: the Petite Bourgeoisie in Belgium, 1860-1914*, in: CROSSICK, G., HAUPT, H.G., (eds), *Shopkeepers and Master Artisans in Nineteenth Century Europe*, Londen & New York, 1988, pp. 417-477.

KURGAN-VAN HENTENRYK, G., JAUMAIN, S., (eds), *Aux frontières des classes moyennes. La petite bourgeoisie belge avant 1914*. Brussel, 1992.

LAMBRECHTS, H., SCHURMANS, V., Wat een beenhouwer of varkensslachter moet weten. Brussel, 1906.

NIESTEN, E., RAYMAEKERS, J., SEGERS, Y., Vrijwaar U voor namaaksels ! De Belgische zuivel in de voorbije twee eeuwen. Leuven, 2002. (CAG-Cahier 2)

id., *Quelques notes pour contribuer à l'éducation des bouchers et charcutiers*. Brussel, 1905.

Productie van gezond en veilig vlees van gevogelte. S.n.s.l., 1996.

SALVETTI, F., De beenhouwersstraat. Het vlees en het ambacht doorheen tijden en culturen. Tielt, Lannoo, 1985 (i.s.m. Ter Beke Waarschoot)

SCHOLLIERS, P., Arm en rijk aan tafel. Tweehonderd jaar eetcultuur in België. Berchem, EPO & BRTN, 1993.

TROMMELMANS, A., De organisatie van de middenstand, Gent, 1890-1914. Gent, OLV, RUG, 1976.

VAN DE WIELE, J. (ed), De Markt. Economisch forum en kloppend hart van agrarische, stedelijke en industriële maatschappijen. Gent & Leuven, 1988.

VAN MOLLE, L., Katholieken en landbouw. Landbouwpolitiek in België, 1884-1914. Leuven, Universitaire Pers Leuven, 1989.

VAN NOPPEN, K., Slachthuis, een fijne buur. S.n., 1990, Gent.

VARENBERGH, E., *La grande boucherie*. Gent, 1872. (Deel V. *Souvenirs archéologiques de la ville de Gand*. Uittreksel uit de *Messenger des Sciences Historiques de Belgique*)

VERMANDERE, M., Repertorium van de Belgische middenstandspers tot 1940, met casusanalyse van de Vrije Burgersbond te Gent. Gent, OLV, RUG, 1987.

De vereniging in de ambachten en neringen, 1912. Brussel, Ambt voor Ambachten en Neringen, 1912.

WILLEMS, H., De lijdensweg van een rustdag: de wet op de zondagsrust (1905), in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XXXII, 2002, 1-2, pp. 73-118.

Vlees in de pan door de eeuwen heen. Jubileumuitgave van de Antwerpse verenigingen voor vee en vlees. Antwerpen, 1988.

LIJST MET GEBRUIKTE AFKORTINGEN

ARA	Algemeen Rijksarchief (Brussel)
BUG	Bibliotheek Universiteit Gent
CAG	Centrum voor Agrarische Geschiedenis (Leuven)
KAN	Kamer van Ambachten en Neringen (Gent)
NIS	Nationaal Instituut voor de Statistiek
RUG	Rijksuniversiteit Gent
SAG	Stadsarchief Gent

Noten

¹ Zie ook de bibliografische notities.

² *Belgische Beenhouwerij*, 14-01-1931.

³ Men weet heel weinig over de oorsprong van de ambachten te Gent voor 1302. In de decennia na 1302 duiken hier en daar gegevens op over enkele ambachten, en in 1337 beschikt men over een volledige lijst. (H. Van Werveke, Het ambachtswezen te Gent, in: *Annales du XXXIIIe Congrès de la Fédération Archéologique et Historique de Belgique*, Doornik, 4-8 september 1949, Doornik, 1951, pp. 363-367.

⁴ Voor de geschiedenis van het Gentse Groot Vleeshuis, zie R. De Herdt, De bouwgeschiedenis van een overdekte markt: het Groot Vleeshuis te Gent, in: *De Markt. Economisch forum en kloppend hart van agrarische, stedelijke en industriële maatschappijen*, Gent & Leuven, 1988, pp. 83-98.

⁵ *Jubileumbrochure Verenigde Vleeshouwers*, 1976, s.p.

⁶ De huurders in de pens- en poeldeniershuisjes deden blijkbaar goede zaken. Uit een akte van 1560 blijkt dat de huurder van een poelgiershuisje, Jan van Loo, in het midden van de 16de eeuw op eigen kosten het Vleeshuis gedeeltelijk wilde doen onderkelderen om er extra opslagruimte te maken. – Zie ook BUG, I, B, 78, Boucherie, Notes Frans De Potter

⁷ Sporen van de vlees- en penshuizen zijn tot vandaag terug te vinden in de Gentse straatnamen. Het doorgangsstraatje aan het Groot Vleeshuis en de Groentenmarkt heet nog altijd Pensmarkt. De verbindingsstraat tussen de Korte Dagsteeg en de Kouter heet Klein Vleeshuisstraat. Het jaagpad tussen het Groot Vleeshuis en de Leie noemt Vleeshuistragel.

⁸ Volgens beenhouwer Charles Zwaenepoel waren er aanvankelijk 14 erfelijke families. De eerste schriftelijke, maar momenteel verdwenen bekrachtiging van de erfelijkheid dateerde uit 1325-1326. De Gentse situatie was allesbehalve uniek: geen enkel ambacht blijkt in zoveel plaatsen erfelijk te zijn als dat der vleeshouwers. Hans van Werveke verklaarde het gesloten karakter in Gent door de "aanmatiging van de zegepralende ambachten" (na 1302). Maar het veelvuldig voorkomen van deze geslotenheid wijst ook op de invloed van andere factoren. Om de controle op een bederfelijk product als vlees enigszins te kunnen garanderen, werd het slachten en de verkoop geconcentreerd op een welbepaalde plaats, m.n. het Vleeshuis. Daar was het aantal verkoopplaatsen beperkt. Tegelijk streefden de bevoorrechte beenhouwers er vanzelfsprekend naar om hun – meestal zeer winstgevend bedrijf – voor te behouden voor hun kinderen en nazaten. – Zie ook H. Van Werveke, Ambachten en erfelijkheid, in: *Mededeelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten van België*, 1942, pp. 5-25.

⁹ M. De Bleecker, *Binnen de poorten van Gent*, Nevele, 1999, pp. 131-133. – Zie ook *La Flandre libérale*, 2-2-1884.

¹⁰ *Jubileumbrochure Verenigde Vleeshouwers*, s.p.

¹¹ J. De Vriendt, De Van Loo's, van Gent, vleeshouwers van vader op zoon, van de 14de eeuw tot heden, in: *Vlaamse Stam – Tijdschrift voor Familiegeschiedenis*, XIV, 1978, 3-4, pp. 129-144. – De laatste vleeshouwer van de familie is André Van Loo (Gent, ° 1924). Hij had een beenhouwerij aan de Groendreef.

¹² Zie ook SAG, F/183, Briefwisseling over de bouw van een Slachthuis, met een origineel lastencohier 'Cahier des charges, clauses et conditions pour l'adjudication publique, par soumissions cachetées, des travaux de construction pour fondations de l'abattoir général et dépendances, projetés sur le terrain d'exercices situé au Château des Espagnols, ainsi que pour les travaux de construction d'aqueducs dans les rues et marché avoisinants de l'Abattoir. Gedagtekend op 13 augustus 1853. In 1860 volgden er al 'vergrootingswerken'.

¹³ *Jubileumbrochure Verenigde Vleeshouwers*, s.p. – Zie ook *Belgische Beenhouwerij*, 30-09-1956, Gentse Kroniek.

De gedragingen der Gentse vleeshouwers na de afschaffing van het Ambachtsgild (1794), Charles Zwaenepoel.

¹⁴ R. De Herdt, Dagdagelijkse markten in Gent, in: *De Markt. Economisch forum en kloppend hart van agrarische, stedelijke en industriële maatschappijen*, Gent & Leuven, 1988, pp. 54-56; SAG, Q 1.e, Aanplakbiljetten Opening van het Slagthuis en verplaatsing van de Beestenmarkt; 'Tarief van het doorvaerregt aen de stedelyke bruggen' (31 maart 1949)

¹⁵ SAG, Q 3.5, Aanplakbiljet Huidenmerk, 1 september 1858.

¹⁶ SAG, Q, 1.a.1, C. Doutréluigne aan het college, 7 september 1858; tien beenhouwers, o.a. A. en F. Vermeire, Devreese, Kozijn en Claeyns, aan het college, 7 september 1858.

¹⁷ De wetten van juli 1860 voorzagen tenslotte ook in de oprichting van het Gemeentekrediet, waarbij hulpbehoevende gemeenten konden aankloppen om aan voordelige voorwaarden geld te lenen. Een eerste wet schafte de bestaande stedelijke octrooien af. Aangezien deze octrooien een aanzienlijke bron van inkomsten waren voor de steden, kwam er een tweede wet die een Gemeentefonds oprichtte. Dit fonds, gevormd door een dotatie van de staat op eigen inkomsten en een lichte stijging van douanerechten en accijnzen, verschafte de gemeenten een bedrag, dat het inkomensverlies compenseerde.

¹⁸ Rapport sur l'administration et la situation des affaires de la ville de Gand, présenté au conseil communal par le collègue des bourgmestre et échevins. Gand, Annot-Braeckman, 1858, p. 21. – De jaarlijkse gegevens over het Slachthuis in het *Rapport sur l'administration et la situation des affaires de la ville de Gand, présenté au conseil communal par le collègue des bourgmestre et échevins* laten aanvankelijk niet toe om de precieze opbrengst van het slachthuis te berekenen.

¹⁹ SAG, Q 1.a, Reglement voor den Dienst en Politie van het Slagthuis en de Beestenmarkt. Réglement pour le Service et la Police de l'Abattoir et du Marché aux Bestiaux. Gent, 8 augustus 1857; R, 787, Politieorder Concours du bétail gras, 16-03-1869.

²⁰ SAG, Q, 1.a, Doutréluigne aan het college, 1-1-1862.

²¹ SAG, Q 1.a, Etat du nombre de têtes de bétail présentés à l'abatage à l'abattoir, du 1er janvier jusqu'au 31 décembre 1904.

²² SAG, Q 1.a, Lagrange aan college, 2-8-1858.

²³ SAG, Q 1.a, Controleurs aan Lagrange, 25 oktober 1858, Lagrange aan het college, 26 oktober 1858.

²⁴ SAG, Q, 1.a, Ontwerp aanplakbrief, 28 november 1857.

- ²⁵ SAG, Q 1.a, Lagrange aan het college, 23 november 1858; 92 beenhouwers aan het college, 20 november 1858;
- ²⁶ SAG, Q, 1.a, Lagrange aan het college, 23 december 1857.
- ²⁷ SAG, Q 1.a, Lagrange aan het college, 25 november 1857; College aan de hoofdcommissaris van Gent en aan Lagrange, 30 november 1857; Lagrange aan het college, 3 december 1857.
- ²⁸ SAG, Q 1.a, Enkele slagers aan het college, 28-4-1858; Lagrange aan het college, 25-5-1858.
- ²⁹ SAG, O 1 a, Règlement pour le Service et la Police de l'Abattoir et du marché au Bétail – Reglement voor den Dienst en de Regeltucht van het Slachthuis en de Veemarkt. Gent, 1873.
- ³⁰ SAG, Q 1 d, 30-tal beenhouwers aan het college, 12-12-1872; J. Genbrugge aan college, 6-4-1873; college aan J. Genbrugge, 12-4-1873.
- ³¹ Charles Pickaert (1825-1885), brouwer, lid en later voorzitter van de Gentse Kamer van Koophandel, liberaal gemeenteraadslid (1861-1881) en schepen van schouwburgen en feesten, kazernerij en burgerlijke stand (1872-1881)
- ³² SAG, Q 1.e, Remy aan schepen Charles Pickaert, 12-3-1880.
- ³³ SAG, Q 1.e, Remy aan Pickaert, 2-10-1880.
- ³⁴ Charles de Kerchove de Denterghem (1819-1882), liberaal politicus, burgemeester (1858-1882), volksvertegenwoordiger (1863-1870 en 1878-1882), senator (1874).
- ³⁵ SAG, Q 1 d, J.B. Huygens, directeur Guislain, aan burgemeester de Kerchove, 24-1-1873; Hoofdcommissaris politie, K. Van der Waerhede aan de Kerchove, 7-2-1873.
- ³⁶ Octave Bruneel (1844-1914), advocaat, liberaal gemeenteraadslid (1882-1907), schepen van handel en nijverheid (1882-1905)
- ³⁷ SAG, Q 1 d, Hoofdcommissaris K. Lombaert aan Lanckman, commissaris van de 6^e sectie, 5-10-1882; Lanckman aan Lombaert, 5-10-1882; schepen Bruneel aan Lombaert, 5-10-1882; Bruneel aan Lombaert, 5-10-1882..
- ³⁸ SAG, Q 1 d, Van Langendonck aan Lanckman, 5-10-1888, aan de voorzitter en leden van de Administratieve Commissie voor de Burgerlijke Hospices van Gent, 6 oktober 1882, aan het college, 11-10-1882; Lanckman aan hoofdcommissaris, 5-10-1882; college aan Van Langendonck, 19-10-1882;
- ³⁹ SAG, Q 1 d, college aan Van Langendonck, 28-2-1888; Van Langendonck aan het college, 5-3-1888. Hoeveel dieren werden geslacht in Guislain ? In 1883 in totaal 115: ,3 runderen, 29 stieren, 16 koeien, 12 vaarzen, 44 varkens en 11 schapen. In 1884 was het totale aantal gestegen tot 149, in 1887 gedaald tot 105.
- ⁴⁰ SAG, Q 3.7, Règlement sur le commerce des viandes, l'abattoir communal et les marches aux bestiaux, suifs et peaux, 1891.
- ⁴¹ SAG, Q 3.7, Lambert aan college, 11-12-1891; college aan Lambert, 12-12-1891.
- ⁴² Rapport sur l'administration et la situation des affaires de la ville de Gand, présenté au conseil communal par le collège des bourgmestre et échevins – Verslag over het bestuur en den toestand der stad Gent 1914, door het schepen-college den gemeenteraad aangeboden, p. 398.
- ⁴³ SAG, Q 1 d, Schepen des contentieux, aan de Hoofdcommissaris, 4 en 10 april 1894.
- ⁴⁴ SAG, Q 1 d, Lambert, inspecteur sanitaire vétérinaire aan college, 2-3-1894.
- ⁴⁵ *Wegwijzer van Gent*, 1890, pp. 363.
- ⁴⁶ S. Jaumain, *Les petits commerçants belges face à la modernité, 1890-1914*, Brussel, 1995, pp. 203-205.
- ⁴⁷ *Jubileumbrochure Verenigde Vleeshouwers*, s.p.
- ⁴⁸ *Belgische Beenhouwerij*, 14-09-1913. Le Syndicat de Gand.
- ⁴⁹ *Belgische Beenhouwerij*, 16-12-1936, Gent. Samensmelting der Syndikaten; 8-11-1936, 60e jarig Jubelfeest der Vereenigde Vleeschhouwers van Gent en omliggende.
- ⁵⁰ *Belgische Beenhouwerij*, 16-02-1913, editorial van Victor Schuermans.
- ⁵¹ *Belgische Beenhouwerij*, 30 november 1956, Het syndicaat van Gent tachtig jaar.
- ⁵² *Jubileumbrochure Verenigde Vleeshouwers*, s.p., S. Jaumain, o.c., p. 205.
- ⁵³ *Wegwijzer van Gent*, 1910, pp. 571, 605-607, 607, 613-620.
- ⁵⁴ SAG, Q 3.8, R. Deconinck, gezondheidsinspecteur, aan schepen Bruneel, 19-11-1900, 12-12-1900; *La Flandre libérale*, 16-11-1900.
- ⁵⁵ S. Jaumain, o.c., pp. pp. 205.
- ⁵⁶ Hippolyte Lippens (1847-1906), advocaat en grootgrondbezitter, liberaal politicus, burgemeester (1882-1895), volksvertegenwoordiger (1882-1886 en 1889-1890) en senator (1900-1906).
- ⁵⁷ Zie verder, 1.4.
- ⁵⁸ SAG, Fonds C, Proces-verbaal van de gemeenteraad van 22-11-1884; In dossier F 184 bevinden zich de twee kostprijsberekeningen en de uitvoerige antwoorden van burgemeester de Kerchove op vragen i.v.m. de kostprijs van de hangar.
- ⁵⁹ SAG, F 184, 12/1, Abattoir – Hangar. *Gazette van Gent*, 19-12-1884, 'De hangar in het Slachthuis'.
- ⁶⁰ *Belgische Beenhouwerij*, 9-12-1900. De Vereenigde Vleeschhouwers te Gent.
- ⁶¹ Jammer genoeg is er van dit eigen blad geen enkel spoor meer te vinden.
- ⁶² *Belgische Beenhouwerij*, 30-09-1956, Gentse Kroniek. De gedragingen der Gentse vleeshouwers na de afschaffing van het Ambachtsgild (1794), Charles Zwaenepoel.
- ⁶³ S. Jaumain, o.c., pp. 76-77.
- ⁶⁴ Louis Montigny (1835-1914), advocaat en hoogleraar aan de Gentse universiteit, liberaal gemeenteraadslid (1881-1898) en schepen van openbare werken (1891-1895).

- ⁶⁵ Paul de Smet de Naeyer (1843-1913), katoenfabrikant, katholiek politicus, volksvertegenwoordiger (1886-1908), senator (1908-1913), minister van Financiën (1894-1896), regeringsleider (1896-1907).
- ⁶⁶ *L'Impartial de Gand*, 26-10-1890, Droits d'expertise à l'abattoir. – Deze cijfers werden ook bevestigd in een kleine handgeschreven nota, 'Abattoir, Droits d'expertise', aanwezig in Q, 3.7. In dat zelfde dossier enkele handgeschreven nota's over de exploitatiekosten, maar het is niet duidelijk of deze nota's volledig zijn.
- ⁶⁷ Rapport sur l'administration et la situation des affaires de la ville de Gand, présenté au conseil communal par le collège des bourgmestre et échevins – Verslag over het bestuur en den toestand der stad Gent in 1914, door het schepencollege den gemeenteraad aangeboden, 1895, p. 404.
- ⁶⁸ SAG, Q 1.a, Remy aan de burgemeester, 31-3-1893.
- ⁶⁹ SAG, Q 1.a.1, Verordening over den Vleeschhandel en den dienst en de politie van het Stedelijk Slachthuis. Règlement sur le commerce des viandes et le service et la police de l'abattoir communal. 23 maart 1914. Gent, 1914.
- ⁷⁰ Louis Thienpont (1853-1932), katholiek volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Oudenaarde (1887-1900).
- ⁷¹ P. Heyrman, *Voor eigen winkel. Honderd jaar middenstand en middenstandsbeweging in Oost-Vlaanderen*. Gent, 1991, p. 28.
- ⁷² Léon De Bruyn (1838-1908), katholiek volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Dendermonde (1879-1907), senator voor Dendermonde-Sint-Niklaas (1907-1908) en minister van Landbouw en Openbare Werken (1888-1899).
- ⁷³ Jules Audent (1834-1910), liberaal senator voor het arrondissement Charleroi (1891-1908); Emile Dupont (1834-1912), liberaal volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Luik (1864-1890), senator voor Luik 1890-1912).
- ⁷⁴ BUG, Fonds Vliegende Bladen, I, B, 78, Kritiek der wet van 6 juli 1894. Open brief van de Vereenigde Vleeschhousers van Gent aan de Kamerleden en Senatoren, 19 september 1894.
- ⁷⁵ BUG, Fonds Vliegende Bladen, I, B, 78, *La Flandre libérale*, 28 november 1904, La question de la viande de boucherie.
- ⁷⁶ Eugène Dumont (1840-1908), landbouwer en katholiek politicus, provinciaal senator Brabant (1896-1900), senator voor het arrondissement Nijvel (1900-1908).
- ⁷⁷ L. Van Molle, *Katholieken en landbouw. Landbouwpolitiek in België, 1884-1914*, Leuven, 1989, pp. 128-137.
- ⁷⁸ Parlementaire Handelingen, Kamer van Volksvertegenwoordigers, zitting 13 augustus 1885.
- ⁷⁹ *Vlees in de pan door de eeuwen heen. Jubileumuitgave van de Antwerpse verenigingen voor vee en vlees*, Antwerpen, 1988, p. 147.
- ⁸⁰ L. Van Molle, o.c., pp. 228-231.
- ⁸¹ BUG, Fonds Vliegende Bladen, I, B, 44, Petitie 'Zeer beminde landbouwers, vleeschhouwers en geheel den Burgers-stand, zoowel arm als rijk', van 'uwen vriend, Is. Vereecken, herbergier, van In den Schaapherder, Nieuwe Beestenmarkt, Gent' (vermoedelijk 1889); Petitie Landbouwersbond van Oost-Vlaanderen aan 'Messieurs les Membres du Sénat et de la Chambre des Représentants' (vermoedelijk 1895); Kamer van Volksvertegenwoordigers, zitting van 13 augustus 1885.
- ⁸² Maurice van der Bruggen (1852-1919), katholiek volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Tielt (1880-1888), Roeselare-Tielt (1900-1911), senator voor Roeselare-Tielt (1912-1919), minister van Landbouw (1899-1907).
- ⁸³ *Belgische Beenhouwerij*, 9-12-1900. La question des frontières. (Véritas)
- ⁸⁴ S. Jaumain, o.c., pp. 84-87.
- ⁸⁵ BUG, Fonds Vliegende Bladen, I, B, 78, 'Geachte Landbouwers' – Open brief van de Vereenigde Vleeschhousers, 19 juni 1903.
- ⁸⁶ Emile Tibbaut (1862-1935), katholiek volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Dendermonde (1898-1935); Jules Maenhaut van Lemberge (1862-1940), katholiek volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Gent (1892-1894) en Gent-Eeklo (1900-1940).
- ⁸⁷ *Belgische beenhouwerij*, 4-1-1903.
- ⁸⁸ BUG, Fonds Vliegende Bladen, I, B, 78, 'Lafheid'. Pamflet van de Gilde van beenhouwersgasten, 1894.
- ⁸⁹ BUG, Fonds Vliegende Bladen, I, B, 78, Pamflet 'Slachters en vleeschhousers. Helpt ons ! Helpt ons !' van de Gentse Slachtersknechten (1900)
- ⁹⁰ Karel Van den Bosch (1853-1924), vleeshouwer aan de Brabantdam, gemeenteraadslid voor de Vrije Burgersbond (1896-1903).
- ⁹¹ S. Jaumain, o.c., pp. 189-192.
- ⁹² Albert Nyssens (1855-1901), katholiek volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Leuven (1892-1900), minister van Nijverheid en Arbeid (1896-1899).
- ⁹³ SAG, K, 1369, O. Pyfferoen, *Une enquête sur la petite bourgeoisie. Les cooperatives en Belgique*. Brussel en Parijs, 1899, pp. 3-5.
- ⁹⁴ De meeste documenten over deze enquête bevinden zich in het Stadsarchief, in het fonds K, 1365-1373.
- ⁹⁵ G. Kurgan-Van Hentenryk, A la recherche de la petite bourgeoisie. L'enquête orale de 1902-1904, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 1983, 3-4, pp. 297-332. – Gerard Cooreman (1852-1926), advocaat en katholiek politicus, gemeenteraadslid (1896-1911), stond daarnaast o.a. kort aan het hoofd van de regering in Le Havre (mei-november 1918); Edouard Goossens (1850-1933), goud- en zilversmid en handelsreiziger, katholiek gemeenteraadslid (1896-1903); Gustaaf Eylenbosch (1856-1939), o.a. mede-oprichter van de coöperatie 'Het Volk' en secretaris van de Belgische Volksbond, katholiek gemeenteraadslid (1896-1911); Oscar Pyfferoen (1868-1908), advocaat en hoogleraar, katholiek kandidaat-gemeenteraadslid in 1895.
- ⁹⁶ SAG, K, 1368, O. Pyfferoen, *La petite bourgeoisie d'après une enquête officielle à Gand*, Brussel en Parijs, 1899, pp. 12-23.

Sfeerbeelden in het Gents slachthuis tijdens de jaren 1880, telkens met de directeurswoning op de achtergrond.

Boven: kant slachthallen, onder: kant veemarkt
(verzameling MIAT Gent)

- ⁹⁷ BUG, Fonds Vliegende Blaadjes, I, B, 78, antwoordformulier van R. Delahaye, 17-08-1901.
- ⁹⁸ O. Pyfferoen, *Une enquête*, pp. 5-6.
- ⁹⁹ S. Jaumain, o.c., pp. 40-41.
- ¹⁰⁰ S. Jaumain, o.c., pp. 103-122.
- ¹⁰¹ H. Willems, De lijdensweg van een rustdag: de wet op de zondagsrust (1905), in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XXXII, 2002, 1-2, pp. 87-88.
- ¹⁰² BUG, Fonds Vliegende Blaadjes, I, B, 78, 'Medeburgers' – Pamflet van de Gilde der Beenhouwersgasten, 1896; 'Slachters en Vleeschhouwers' – Pamflet van de 'Gentsche Slagersknechten', 1900. Beide gildes kregen de steun van de Antisocialistische Werkliedenbond. De pamfletten werden uitgegeven bij Het Volk, gevestigd in het Oudburg 32, het hoofdkwartier van Verhaegens Antisocialistische imperium.
- ¹⁰³ *Belgische Beenhouwerij*, 09-08-1913.
- ¹⁰⁴ H.G. Avonts, *Honderd jaar Antwerpse Beenhouwersbond, 1868-1968*, Antwerpen, 1970, p. 213.
- ¹⁰⁵ In Antwerpen verscheen de eerste beenhouwerij in 1808 in de stad. (H.G. Avonts, *Honderd jaar Antwerpse Beenhouwersbond, 1868-1968*), Antwerpen, 1970, pp. 124-125.
- ¹⁰⁶ *Wegwyzer van Gent*, 1854, p. 459 en 461.
- ¹⁰⁷ *Wegwyzer van Gent*, 1855, pp. 452 en 455-456.
- ¹⁰⁸ *Wegwyzer van Gent*, 1860, pp. 460-461 en 464-465.
- ¹⁰⁹ *Wegwyzer van Gent*, 1870, pp. 459, 460-461 en 465-467.
- ¹¹⁰ SAG, Fonds C, Proces-verbaal van de gemeenteraad van 17-12-1883; *Belgische beenhouwerij*, 4-1-1903, 'De vleeschhouwers voorheen en thans'.
- ¹¹¹ Zie ook SAG, Q 3.6, Plan Overdekte markt – Marché couvert – Verpachting – Location. Plan der kelders. Plan der Stallen, met op rijen vooraan vlees.
- ¹¹² Remy, die tevens ondervoorzitter was van de Société de Fanfares Ste Cécile, vroeg of zijn fanfare niet mocht spelen op de opening, "elle n'est pas riche du tout jusqu'à présent". De fanfare was heropgericht en had haar lokaal in een café aan de Nieuwe Beestenmarkt.
- ¹¹³ SAG, F 178, Isidore Rémy, directeur van het Slachthuis, aan het college van burgemeester en schepenen, 17-1-1884. Remy nam ontslag in maart 1891, officieel om gezondheidsredenen, werd provinciaal veterinaire inspecteur.
- ¹¹⁴ SAG, F 178, Remy aan schepenen Bruneel, 02-02-1884.
- ¹¹⁵ SAG, F 178, Remy aan het College van Burgemeester en Schepenen, 30-03-1884.
- ¹¹⁶ SAG, F 178, Remy aan Bruneel, 15-02-1884.
- ¹¹⁷ SAG, Bulletin Communal, zitting 12 april 1884, pp. 418-422.
- ¹¹⁸ *Gazette van Gent*, 9, 10, 12 en 13 april 1884. - Na het vertrek van de vleeshouwers werd het oude Vleeshuis verhuurd aan het ministerie van Spoorwegen, Post en Telegraaf. Tussen 1886 en 1910 werd het gebouw als postkantoor gebruikt. In het begin van de 20^e eeuw, bij de verfraaiingswerken in het stadscentrum n.a.v. de wereldtentoonstelling van 1913, besliste het stadsbestuur het Groot Vleeshuis te restaureren. Aangezien het snel moest gaan, werd er af en toe slordig gerestaureerd. Bij de verhuring van het Vleeshuis aan het ministerie van Spoorwegen werden 10 penshuisjes aan de Groentenmarkt gesloopt. Na de Eerste Wereldoorlog ging het stadsbestuur in op het voorstel om de Vleeshalle in te richten als overdekte markt voor groenten en fruit. Ook de penshuisjes werden heropgericht.
- ¹¹⁹ 'Schellekens' waren stukken uit de voorbil van een rund, 'lap' ribvlees dat men kookt en 'kortelink' borststuk van een rund.
- ¹²⁰ E. Anseele, *Voor 't volk geofferd*, Gent, 1905, p. 175.
- ¹²¹ Rapport sur l'administration et la situation des affaires de la ville de Gand, présenté au conseil communal par le collège des bourgmestre et échevins – Verslag over het bestuur en den toestand der stad Gent, door het schepencollege den gemeenteraad aangeboden, 1866, p. 115.
- ¹²² E. Ducpétiaux, Des subsistances, des salaires et de l'accroissement de la population dans leurs rapports avec la situation économique de la classe ouvrière en Belgique, in: *Bulletin de la Commission Centrale de Statistique*, 1855, pp. 441-595; P. Scholliers, *Arm en rijk aan tafel. Tweehonderd jaar eetcultuur in België*, Brussel en Berchem, 1993, pp. 46-50, 112-114.
- ¹²³ Rapport sur l'administration et la situation des affaires de la ville de Gand, présenté au conseil communal par le collège des bourgmestre et échevins – Verslag over het bestuur en den toestand der stad Gent, door het schepencollege den gemeenteraad aangeboden, 1895, pp. 414-415.
- ¹²⁴ BUG, Fonds Vliegende Blaadjes, II, B, 35, II, B, 78.
- ¹²⁵ *Jubileumbrochure Verenigde Vleeshouwers*.
- ¹²⁶ *Belgische Beenhouwerij*, december 1919.
- ¹²⁷ E. Niesten, J. Raymaekers, Y. Segers, *Vrijwaar U van namaaksels ! De Belgische zuivel in de voorbije twee eeuwen*, Leuven, 2002, p. 23.
- ¹²⁸ *Belgische beenhouwerij*, 07-05-1922.
- ¹²⁹ De katholieke politicus Henri Jaspar stond begin 1927 aan het hoofd van een driepartijenregering, met de liberaal Paul Hymans op het departement van Justitie en de socialist Emile Vandervelde op het departement van Buitenlandse Zaken. Hymans en Vandervelde werden algemeen beschouwd als de sterkhouders van hun partij in de regering.
- ¹³⁰ *Belgische Beenhouwerij*, 16-01-1927.
- ¹³¹ P. Scholliers, o.c., p. 107.
- ¹³² In 1918 en 1919 verscheen de Wegwijzer van Gent niet.

- ¹³³ *Wegwijzer*, 1920, pp. 56, 59, 74, 75, 77-80.
- ¹³⁴ *Wegwijzer*, 1932, pp. 539, 543, 563, 567-569, 571-572.
- ¹³⁵ *Belgische Beenhouwerij*, 30-11-1956, Het syndicaat van Gent tachtig jaar.
- ¹³⁶ *Belgische Beenhouwerij*, 24-03-1935. De Vereenigde Vleeschhousers van Gent en omliggende.
- ¹³⁷ *Belgische Beenhouwerij*, 18-10-1936, Gent en omliggende. 60^e verjaardag Vereenigde Vleeschhousers.
- ¹³⁸ *Belgische Beenhouwerij*, 16-12-1936, Gent. Samensmelting der Syndikaten; 8-11-1936, 60^e jarig Jubelfeest der Vereenigde Vleeschhousers van Gent en omliggende.
- ¹³⁹ *Belgische Beenhouwerij*, 16-12-1936, Gent. Samensmelting der Syndikaten.
- ¹⁴⁰ *Belgische Beenhouwerij*, 16-06-1929.
- ¹⁴¹ *Belgische Beenhouwerij*, 15-11-1936.
- ¹⁴² *Belgische Beenhouwerij*, 19-09-1937.
- ¹⁴³ *Belgische Beenhouwerij*, 17-10-1937.
- ¹⁴⁴ *Belgische Beenhouwerij*, 14-09-1936.
- ¹⁴⁵ *Belgische Beenhouwerij*, 26-09-1937.
- ¹⁴⁶ *Belgische Beenhouwerij*, 03-10-1937.
- ¹⁴⁷ *Belgische Beenhouwerij*, 17-05-1936; H.G. Avondts, o.c., p. 214.
- ¹⁴⁸ *Belgische Beenhouwerij*, 14-08-1932.
- ¹⁴⁹ *Belgische Beenhouwerij*, 09-01-1949; 17-04-1949.
- ¹⁵⁰ Verslag over het bestuur en de toestand in 1948, p. 187.
- ¹⁵¹ Paul Vanden Boeynants, in: *Politiek-Bibliografisch Lexicon van de Belgische ministers en staatssecretarissen, 1960-1940*. Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1989, pp. 1134-1138.
- ¹⁵² *Belgische Beenhouwerij*, 16-09-1956, Gent. Een buitengewone geslaagde vergadering (Het bestuur).
- ¹⁵³ *Belgische Beenhouwerij*, 16-09-1956.
- ¹⁵⁴ M. Vanderstraeten, Uitbenen en tegendraads snijden. Vier slagerszonen over hun jeugd tussen het vlees, in: *DSM. De Standaard Magazine*, 24 mei 2002, pp. 22.
- ¹⁵⁵ H.G. Avondts, o.c., p. 215.
- ¹⁵⁶ Karel Lodewijk Zwaenepoel (1900-1983) was een telg uit de bekende Gentse beenhouwersfamilie, die sinds vele jaren eigenaar is van een winkel van schaaps- en lamsvlees in de Donkersteeg. Hij werd voorzitter van de Verenigde Vleeshouwers in 1943. Een jaar later werd hij lid van het hoofdbestuur van de Landsbond. Eén van de hoogtepunten van zijn loopbaan was de nationale protestmanifestatie in 1945 op de Heizel in Brussel tegen de 'onaanvaardbare' maatregelen van de toenmalige regering. Naast *coming man* Paul Vanden Boeynants ontpopte Zwaenepoel zich tot de voorman van de beenhouwers in de jaren na de Tweede Wereldoorlog. Zwaenepoel gaf ook geregeld blijk van enige, zij het niet altijd even accurate, historische interesse. De meeste historische bijdragen in '*Belgische Beenhouwerij*' en de tekst van de Jubileumbrochure van de 'Verenigde Vleeshouwers' waren van zijn hand. (*Belgische Beenhouwerij*, 17-07-1983, Wij gedenken Karel Zwaenepoel.)
- ¹⁵⁷ *Belgische Beenhouwerij*, 21-10-1956, 75^e Verjaringsfeest der 'Verenigde Vleeshouwers van Gent' en omliggende (R.V.)
- ¹⁵⁸ *Belgische Beenhouwerij*, 20-07-1956.
- ¹⁵⁹ *Belgische Beenhouwerij*, 29-04-1956.
- ¹⁶⁰ I. Braet aan de Landsbond, 6-3-1984; W. Coolen aan Braet, 12-3-1984.
- ¹⁶¹ Open brief van de Verenigde Vleeshouwers van Gent en omliggende aan Wijnakker, 10-12-1985; Valentin Poelman, beenhouwer aan de Hamerstraat, aan Wijnakker en aan Gilbert Temmerman, 28-12-1986; Temmerman aan Poelman, 28-01-1986.
- ¹⁶² Gilbert Verschate en M. Van Geert, algemeen secretaris Verenigde Vleeshouwers, aan Wim Van der Aa, directeur-generaal Landsbond, 21-01-1986.
- ¹⁶³ Aankondiging LVZ, 08-02-1989; Van der Aa aan Verberckmoes, nationaal voorzitter LVZ, 16-02-1989; Verschate aan de directie van de Kredietbank, 17-02-1989; A.M. Neyts aan Van der Aa, 23-02-1989.
- ¹⁶⁴ *De Dulle Draak*, mei 1989, Gastronomie te Gent: hormonen, sulfieten en salmonella op 't menu; Bestuur Verenigde Vleeshouwers aan Hoofdbestuur Landsbond, 05-06-1989; Advocatenkantoor J.M. van Hille aan Van der Aa, 09-06-1989; Advocatenkantoor J.M. van Hille aan Procureur-Generaal Verhegge, 13-06-1989; Van der Aa aan Verschate, 14-06-1989; Advocatenkantoor J.M. van Hille aan De Marteleire, 13-06-1989.
- ¹⁶⁵ Interview Noel Van Speybroeck en Raymond Stadius, 18-1-2001. Deze cijfers werden bevestigd door Marc Meerschaut, de boekhouder van de Verenigde Vleeshouwers. Ondanks enig aandringen was het niet duidelijk waar de grens van 'Gent en de omliggende gemeenten' werd getrokken.
- ¹⁶⁶ Verslag over het bestuur en de toestand in 1955, pp. 185, 1965, p. 192, 1970, p. 348, 1975, p. 396.
- ¹⁶⁷ M. Vanderstraeten, o.c., pp. 22-25.
- ¹⁶⁸ *Gazet van Antwerpen*, 25-01-2002. Ieder jaar 500 slagerijen weg.
- ¹⁶⁹ Verslag over het bestuur en den toestand der stad Gent in 1865, p. 96, 1875, p. 119, 1885, pp. 169-170, 1895, pp. 402-406, 1913, pp. 824-825, 1914, pp. 738-739, 1919-1920, pp. 407-409, 1925, pp. 89-90, 1935, pp. 58-59, 1940, pp. 58-59, 1941-1944, pp. 71-72, 1945, pp. 54-55, 1948, pp. 183-184, 1950, pp. 234-235, 1955, pp. 181, 1965, pp. 190-192, 1970, pp. 345-346, 1975, pp. 393-394, 1980, p. 525, 1985, pp. 503-504, 1987, p. 597.